

есијистика • преводи • поезија / проза •

путопис

умјетно

баштин

преводи

• крити

умјетно

актуелн

поезија

• музич

афориз

есијист

путопис

умјетно

баштин

преводи

• крити

умјетно

музичка

оризми •

стика •

а проза

иковна

тина •

води •

критика

етност •

ности •

проза •

музичка

оризми •

стика •

а проза

иковна

тина •

актуелности • есијистика • преводи •

поезија / проза • путописна проза

• Матија Бећковић • Бошко Ломовић • Јован Царан • Миљко Шиндић • Момчило

Голијанин • Александар Петровић • Ристо Василевски – ЈОН ДЕАКОНЕСКУ •

Зоран Костић – БАБКЕН СИМОЊАН • Бисерка Рајчић – ЈАДВИГА МАЛИНА •

Милан Милошевић – НИК ЕВЕЛИ • Милијан Симић – ЛАВ ЈЕМЕЉАНОВИЧ

ТРУТЊЕВ • Горан Радичевић – ДИМИТРИС П. КРАНИОТИС • Ранко Павловић

• Саша Нишавић • Жељка Аврић • Виктор Лазић • Миладин Тошић • Сунчица

Радуловић Торбица • Драган Кесић • Цвијетин Ристановић • Стојан

Богдановић • Јованка Стојчиновић Николић • Зоран Сувајац Зограф • Санда

Додик • Јовица Ђурђић • Радмило Радовановић • Ђоко Петровић • Валентина

Милачић • Рајко Крнета • Милица Миленковић • Анђела Вуковић • Данијела

Регојевић • Слађана Миленковић • Милена Дрпа • Душан Пејић • Мирјана

Штефаницки Антонић • Жељко Марковић • Владета Р. Кошутић •

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

НОВА СТВАРНОСТ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРУ
УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бања Лука, септембар/децембар 2023.

◀ САДРЖАЈ ▶

Редакција

Предраг Бјелошевић – главни и одговорни уредник,
Берислав Благојевић – замјеник главног и одговорног уредника,
Златко Јурић, Данијел Дојчиновић, Саша Кнежевић, Мирко
Вуковић, Јелена Глишић, Слободан Јовић, Младен Матовић,
Милан Ракуљ

Секретар редакције

Јелена Глишић

Лектор и коректор

Наташа Кеџман

Савјет часописа

Ранко Рисојевић, Ранко Павловић, Зоран Костић, Јованка
Стојчиновић Николић, Анђелко Анушић, Јелина Ђурковић,
Радослав Милошевић, Горан Врачар, Момчило Копривица,
Миладин Берић, Жељко Галоња и Предраг Бјелошевић

Ликовно обликовање и прелом

Драган Прља

Издавач

Удружење књижевника Републике Српске
78 000 Бања Лука, Веселина Маслеше 20
Т: 00387 51 263 414
Е: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com
W: www.uk-rs.org
ISSN 2744-127X (Online)
ISSN 2744-1350 (Print)

Штампа

BIROGRAF COMP
Атанасија Пуље 22, Земун, Србија

Упутство за слање прилога

Молимо сараднике да текстове достављају у електронској
форми на адресу: novastvarnost.casopis@gmail.com.
Текстове слати у прилогу (Attach File), писане у Wordu (*.doc),
српском ћириличком тастатуром, у формату А4, уз проред 1.5 и
маргине 2,5 cm, фонтом Times New Roman, величине слова 12 pt.

Часопис излази тромјесечно

Објављени прилози не представљају ставове редакције. У потпуности
се поштује *licentia poetica*, као неприкосновена слобода пјесничког
изражавања.

Онлајн и штампано издање овог двоброја часописа „Нова стварност”
суфинансирало је Министарство просвјете и културе Републике Српске.

Ликовна дјела у часопису и на насловној страни радови су
сликара Зорана Сувајца Зографа.

Матија Бећковић: ДОБРИША ЦЕСАРИЋ	5	Критика	93
Есејистика	7	Милица Миленковић: ИШТВАН ТУРЦИ: ПОЕТИКА (ИСПУЊАВАЊА) ПРАЗНИНЕ	
Бошко Ломовић: МУКЕ НАШЕ С „ЈАТОМ“		Анђела Вуковић: МАШ(Т)А И МЕДВЕДИ	
Јован Царан: ДА ЛИ ЈЕ БАЈКА „БАШ ЧЕЛИК“ ЛИТЕРАРНА ТВОРЕВИНА?		Стојан Богдановић: РАСПРАВЉАЊЕ РАНКА ПАВЛОВИЋА СА ПЕСНИКОМ РАНКОМ ПАВЛОВИЋЕМ	
Миљко Шиндић: УМЕТНОСТ ПРИПОВЕДАЊА ПЕТРА КОЧИЋА		Цвијетин Ристановић: РОМАН О РАЊЕНИМ ДУШАМА РАТНИКА	
Момчило Голијанин: ВИНАВЕРОВИ ОГЛЕДИ О НЕКИМ СРПСКИМ ПИСЦИМА		Јованка Стојчиновић Николић: ВРИЈЕМЕ ПЈЕСНИЧКЕ ПЛОВИДБЕ	
Александар Петровић: КЕЦМАНОВИЋ И ДЕ ЛОРИЗОН: ДИЈЕТЕ У САВРЕМЕННОМ РОМАНУ		Данијела Регојевић: НАД КОЗАРОМ У ВРЕМЕНУ САДАШЊЕМ	
Преводи	29	Слађана Миленковић: БОЛ КОЈИ ГОВОРИ	
Ристо Василевски: ЈОН ДЕАКОНЕСКУ, поезија		Милена Дрпа: СТУДИЈА КАО ПРОДИСАЈ У ЈЕЗИКУ	
Зоран Костић: БАБКЕН СИМОНЈАН, поезија		Душан Пејић: ПИСАЦ КОЈИ НИЈЕ „МУЧИТЕЉ РИЈЕЧИ И ДАВИТЕЉ МИСЛИ“	
Бисерка Рајчић: ЈАДВИГА МАЛИНА, поезија		Мирјана Штефанички Антонић: ОЧАРАНА ДУША СЕЃАЊИМА И СТИХОВИМА	
Милан Милошевић: НИК ЕВЕЛИ, проза		Музичка умјетност	123
Милијан Симић: ЛАВ ЈЕМЕЉАНОВИЧ ТРУТЊЕВ, проза		Санда Додик: ФЕСТИВАЛ МУЗИЧКИ ЕДИКТ У НИШУ	
Горан Радичевић: ДИМИТРИС П. КРАНИОТИС, поезија		Ликовна умјетност	131
Поезија/проза	55	Умјетник у фокусу: ЗОРАН СУВАЈАЦ ЗОГРАФ	
Ранко Павловић, поезија	Драган Кесић, проза	Афоризми	137
Саша Нишавић, поезија	Јовица Ђурђић, поезија	Жељко Марковић ИЗБОР АФОРИЗАМА	
Жељка Аврић, проза	Радмило В. Радовановић, поезија		
Миладин Тошић, поезија	Ђоко Петровић, проза		
Сунчица	Валентина Милачић, поезија		
Радуловић Торбица, поезија	Рајко Крнета, проза		
Путописна проза	85	Баштина	141
Виктор Лазић: ЗАПИС О ПОЧАСНОМ КОНЗУЛУ СРБИЈЕ У СУДАНУ И ЖИВОТУ СУДАНСКОГ СРБИНА АХМЕДА МАУТИЈА ХАМАДА		Владета Р. Кошутић: ГРБАЉ НЕПОЗНАТ И НЕПРИЗНАТ	
		Актуелности	153
		Кочићева награда	
		8. Међународни књижевни сусрети – Бања Лука 2023.	
		Награда „Ђуро Дамјановић“	
		Награда „Станко Ракита“	

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Матија Бећковић

Добриша Цесарић

На фестивалу поезије
 Гораново пролеће у Луковдолу
 Стеван Раичковић је упознао
 Добришу Цесарића
 И запио се с њим
 До у ситне сате
 Кад је Добриша завапио
 Шта ја сад да радим
 Ти си тако диван
 А ја вас мрзим из дна душе

Годину или две
 Пошто ми је Стеван то испричао
 Ишао сам преко Теразија
 У сусрет ми је долазио
 Добриша Цесарић
 Познао сам га по фотографијама
 Сребренастој коси
 И црној кравати
 Какве су тада носили песници

Први пут у Београду
 Зауставио ме да пита
 Знате ли где је хотел Мажестик
 А ја њега
 Да ли сте ви Добриша Цесарић

Испратио сам га до Мажестика
 Рецитујући његове стихове
 Још би нам могла десити се љубав
 Десити велим
 Али ја не знам да ли је желим
 Или не желим

На растанку упита
 Јесте ли ви песник
 Како се зовете
 Чуо сам за вас
 Драго ми је што смо се упознали
 А ја сам чекао да завапи
 А шта сад ја да радим
 Не знам
 Ах нико ништа не зна
 Крхко је знање

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Загризи небо

Есејистика

Бошко Ломовић

МУКЕ НАШЕ С „ЈАТОМ“

Јован Царан

ДА ЛИ ЈЕ БАЈКА „БАШ ЧЕЛИК“ ЛИТЕРАРНА ТВОРЕВИНА?

Миљко Шиндић

УМЕТНОСТ ПРИПОВЕДАЊА ПЕТРА КОЧИЋА

Момчило Голијанин

ВИНАВЕРОВИ ОГЛЕДИ О НЕКИМ СРПСКИМ ПИСЦИМА

Александар Петровић

КЕЦМАНОВИЋ И ДЕ ЛОРИЗОН: ДИЈЕТЕ У САВРЕМЕНОМ РОМАНУ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бошко Ломовић

Бошко
Ломовић

МУКЕ НАШЕ С „ЈАТОМ“

*Лепо, липо, л'јепо и лијепо
латице су истога цвијета.*

Његош

Сви смо учили из ђачких уџбеника о замјени прастарог словенског гласа Ћ („јат“), дифтонга за који се претпоставља да се изговарао „æ“, у српском језику; замјењиван је са „е“, „ије“ или „и“; према тој замјени су названи видови говора у нашем језику: екавски, ијекавски и икавски. Прва два су прихваћена као стандард, икавица није, али је оставила свој траг, рецимо, код глагола „јесам“ (има лингвиста који сматрају да је ријеч о неправилном облику презента глагола „бити“, а то је и моје мишљење) и још неким ријечима (*мудрији, новији, жени, мени*). Бранко Радичевић је започео, у петој деценији 19. вијека, *Бачки растанак* са „Неси, бреже, чудо ти за око, / Не дижеш се до неба високо, / Неси гора умилнога латка“; досљедна екавска замјена се, ту и тамо, до данас одржала. Правопис је прихватио икавизме: *нисам, ниси, није, нисмо, нисте, нису*; у Црној Гори замјена је остала досљедна и у стандарду: *нијесам, нијеси... нијесу*. А Змај је, три деценије послје Бранкове смрти, кроз пјесму тражио да се његове кости из Беча пренесу на Стражилово. При томе је у књижевни језик (вјероватно ради риме) унио икавицу: „Српкињице, моја селе мила, / ти ми ниси гроба ни *видила*“. Иначе, натезања око „јата“ је било током 19. вијека, те је др Јован Стејић предлагао, 1849, а Јован Суботић се тога држао још 1881. године да „треба задржати слово ‚јат‘, па нека га изговара како је ко научио: *и, је* или *е*“. Да ли је „јат“ знао, промећући се у три *изотона*, да ће, ево два вијека, о јаду нас забавити?

Стандардни ијекавски изговор је успоставио Вук Стеф. Караџић, узевши источнохерцеговачки говор као основу, тј. говор краја одакле и сам води поријекло (при сакупљању грађе за *Рјечник* се, углавном, кретао крајевима у којима ијекавица преовлађује). Ријеч је о млађем штокавском дијалекту ијекавског изговора којим се говори у источној Херцеговини, највећем дијелу Босне, у западној Србији, Црној Гори и дијеловима

Хрватске у којима је некад живјело српско становништво (током 20. вијека, Срби католици у Дубровнику, Далмацији и на јадранским острвима су „претопљени“ у Хрвате, а Срби православци из Славоније, Лике, Баније и са Кордуна прогнани са својих вјековних огњишта).

Ијекавицом је стваран велики дио српске усмене књижевности. Она је прва прихваћена у српском књижевном језику. Екавштина је, благодарећи образовању, преовладала у Србији, иако се у селима западне Шумадије и дијела Србије дуж Дрине и данас чују ијекавски облици (мајка аутора овог текста из села под Суворбором никад није говорила „дете“, „млеко“, „сено“ и „лепо“, осим пред посјетом из града – да пред гостом не испадне проста са својим „сељачким“ језиком).

Икавица се данас најчешће чује у Далмацији, код Буњеваца у Бачкој, у западној Херцеговини и мјестимично у Славонији; у траговима је има и у западној Србији (Азбуковица и Рађевина). Иначе, опстала је као језик књижевности (*Наше мало мисто* Миљенка Смоја и *Хамлет у селу Мрдуша Доња* Ива Брешана, на примјер).

Током ратних година у БиХ, остваривала се идеја да најприје медији у Републици Српској пређу на екавицу, а онда ће и остали. Група пјесника из Србије је, у новембру 1993, гостовала на Палама, и том приликом смо Бранислав Петровић, Тиодор Росић и ја (Караџића сам већ добро познавао из предратних година) указивали предсједнику Српске на лоше стране „екавизације“. Бранислав Брборић и Слободан Реметић су питали Радована Караџића при једном сусрету у Источном Сарајеву, 1997. године, да ли је то била његова идеја. „Није, него Крајишникова!“, рекао је. „Ја сам је разумио и подржао, јер је то, можда, посљедња добра прилика да постанемо модерна

нација, европска!“ Убрзо ће се показати да је то било штетно и непотребно, па се одустало.

Нису Караџић и Крајишник први у овом покушају. Позната је „Анкета“ Јована Скерлића и његово предавање у Друштву за српски језик и књижевност, 4. новембра 1913. године. Истицане су предности екавског (источног) над ијекавским (јужним) нарјечјем: источним говори већи и културнији дио српскога народа; источно је благогласније, простије, лакше; источно је језик старе српске писмености и нове српске књижевности. По чему је то источно нарјечје „благогласније“? Да ли тим нарјечјем „говори већи дио српског народа“ (присјетимо се Вуковог „Срби сва три закона“)? Најзад, није ли квалификација „културнији дио српског народа“ увредљива бар за половину припадника тог народа?

Међутим, од 26 анкетираних писаца и филолога, њих 17 се изјаснило за источно нарјечје, међу којима бјеху Алекса Шантић, Светозар и Владимир Ђоровић, Марко Цар, Милутин Ускоковић, Иво Ђипико, Владимир Черина и Васа Стајић. Франо Супило, Иван Крниц, М. Старчевић и Рикард Каталинић Јеретов били су за јужно нарјечје. За то да се буде опрезно, да се ствар препусти времену и природном процесу, били су Стојан Новаковић, Томислав Маретић и Иво Војновић. Најдалековидији бјеху Александар Белић (равноправност оба нарјечја) и Петар Скок (status quo).

Nota bene, ИЈЕКАВСКИ И ЕКАВСКИ СУ ДВА РАВНОПРАВНА ВИДА СРПскога ЈЕЗИКА. То је аксиом, нема расправе као што – остаде нам од старих Латина – de gustibus et coloribus non est disputandum (о укусама и бојама се не расправља). Оба изговора су се вишеструко потврдила како у обимном народном стваралаштву, тако и у најбољим дјелима наших литерарних великана. У њима је чврст и трајан темељ оба вида нашег народног и књижевног језика. Имамо примјере да су поједини књижевни посленици с обје стране Дрине и Саве (Змај, Тин Ујевић, Андрић, Селимовић у дијелу романа *Круг*, Изет Сарајлић, Велимир Милошевић, као и аутор овог текста), ко више ко мање, користили оба облика у својој поезији и прози.

Коју опасност крије идеја да Срби треба да прихвате екавицу као свој говор, а ијекавицу да одбаце? То и хоће са „западних страна“: екавица је говор Срба, а ијекавица (неки други језик!) осталих који неће или не би требало да буду Срби. И увелико се огласише „лингвистичари“ граматикама и правописима „својих језика“ који насташе на простору српскога у идеолошко-политичким кухињама држава насталих по растакању СФРЈ. Од српске ијекавице, скрнавeћи је помало, створише „нове језике“. А то што у кључним елементима који један језик разликује од других, деклинацији и конјугацији, нема никакве разлике и што и даље међусобно говоримо без преводиоца и одлично се разумијемо – ником ништа! Није ту крај. Поједини осумњичени за кривична или прекршајна дјела почеше да траже да им се суди на језику којим говоре, судови то прихватише (право по Уставу), па се појавише у процесима „сертификовани преводиоци“ за босански и црногорски језик. Тако фарса досегну свој врхунац. И опет Латини: O tempora, o mores!

Summa summarum, свака расправа о нашем језику враћа нас на почетак: ријеч је о дијалектима (екавски, ијекавски, икавски) штокавског говора једног те истог, заједничког језика којем су „кумови“ надјенули разна политичка имена. Сарајевска декларација о заједничком језику (30. март 2017), са више од двјеста потписника, то потврђује. Али, Декларација је у суштини била један трули компромис, о чему је писао проф. др Милош Ковачевић („Књижевне новине“, 1332–1333, 2023. година):

„Основни циљ Декларације, наглашава се у реаговању Одбора за језик СКЗ, садржан је у двама тврдњама: 1) да су све четири постојеће стандардне варијанте (српска, босанска, хрватска и црногорска) равноправне и не може се једна од њих сматрати језиком, а друге варијантама тог језика, и 2) чињеница да се ради о заједничком полицентричном језику оставља могућност сваком кориснику да га именује како жели, што ће рећи да је и српско, и хрватско, и босанско, и црногорско именоване језика равноправно, и да треба да буде на целом простору *заједничког језика* (курзив Б. Л.) прихваћено. Та два става из Декларације директно негирају научне филолошке чињенице, а у корист српске штете“, сматра Ковачевић.

Јован Царан

Јован
Царан

ДА ЛИ ЈЕ БАЈКА „БАШ ЧЕЛИК“ ЛИТЕРАРНА ТВОРЕВИНА?

Ова бајка је први пут штампана у Бечу 1870. као део збирке приповедака Вука Стефановића Караџића под називом *Српске народне приповијетке*. Додатно је своју популарност стекла и у стрипском издању, које је 1939. године за „Политикин Забавник“ урадио Ђорђе Лобачев (Јуриј Павлович Лобачев). Постојало је и издање и из педесетих година у истом листу. Штампано је неколико стрипских издања у виду албума. Ова бајка је и у програму лектире за трећи разред основног образовања. И у писаним и у штампаним издањима „Баш Челик“ се води као народна бајка оријенталног порекла¹. Ипак, пажљивим читањем могу се уочити неки елементи који указују на стручно перо којим је ова бајка написана². Кренимо редом.

Форма

Обилна употреба разнородних песничких формула указује на неког ко је упознат са многим шаблонима тог типа. Посебно је занимљиво постојање приличне количине дијалога, управног и неуправног говора а што није својствено бајкама. Сама структура није праволинијска, има превише уметнутих и делова који се понављају по спирали. Измешан је календарски наратив са оним који прати траг обреда иницијације. Ликови се не понашају увек по свом архетипском моделу. Елементи Пропових функција³ уметнути су без

(1) *Баш-Челик* (челична глава, од тур. baş — глава и тур. çelik — челик). Осим имена главног негативца ништа не указује на оријентални наратив. Напротив, присутне су функције (или наратеме) својствене руским волшебним бајкама.

(2) Све пронађене необичности и недоследности важе само у случају да се придржавамо Проповог морфолошког система.

(3) Владимир Јаковљевић Проп, проучавајући руске чаробне бајке, дошао је до закључка да све оне имају заједничку морфолошку структуру. Другим речима, заједничке етапе у развоју фабуле. По његовој терминологији те етапе су функције које могу извршавати различити ликови. Функције имају тачно

првобитног смисла. На све ове особености морамо да обратимо пажњу.

Пушкин

Почетак има сличности са Пушкиновим делом *Руслан и Лјудмила*. То је опис невидљиве силе која долази по девојку. Разлика је само у томе што код Пушкина непозната сила отима вереницу а код Вука најмлађи син предаје сестру, сличној невидљивој сили. Овај мотив се понавља три пута, с обзиром да је у бајци реч о три сестре и њиховим чудним просцима. На први поглед, почетни мотив са три брата, од којих је најмлађи предодређен за хероја бајке, ничим не одудара од осталих бајки тог типа. Али тако је само у почетку.

Аждаја и јунак

У стандардном догађају „календарске“ бајке **један** херој победи **једну** алу. То је тумачено као сукоб соларног и хтонског принципа или алегорија о промени годишњих доба. Са овог становишта бесмислено је ову борбу понављати три пута онако како се то догађа у бајци „Баш Челик“. Ту је и обавезни мотив спавања. Спавање пре одлучујућег сукоба са алом, у ствари, говори о привременом одсуству соларне силе. Слично томе, Аполон, сунчани бог, борави у Хипербореји да тамо проведе зиму. Важно је истаћи да у таквом случају спава сам јунак и то пре сукоба. Код Вука спавају два брата, а трећи, будан, убија нема. (Догађај се, неуобичајено, понавља три пута и сваки брат убија по једну нема. Први једноглаву, други двоглаву и трећи, најмлађи, троглаву). Овде је имплементиран и мотив спавања, али сасвим супротног предзнака, из бајки које потичу из приче о иницијацији. У таквим бајкама јунак никако не сме да заспи, јер тако може да доспе под окриље Танатоса. Његова браћа у време те одређен редослед и значење. Од почетне ситуације до женидбе, Проп је набројао и објаснио тридесет и две функције.

борбе спавају, али не трпе никакве последице те своје потчињености Хипносу. Већ ово су довољне индикације за претпоставку о томе да је „Баш Челик“ ауторска бајка. За сада остаје отворено питање да ли је Вук такву записао од казивача или ју је сам склопио.

Уметнута епизода са џиновима

Ово је прва од две уметнуте епизоде које заводе линеарну фабулу на сасвим другу страну. Угасила се ватра у току борбе са алом⁴. Јунак, најмлађи брат, пење се на високо дрво и угледа ватру у даљини. Овај део помало личи на мотив из бајки типа „Бременски музиканти“. Разлика је у томе што се код те ватре не налазе разбојници, него мноштво горостаса. Ти дивови људождери и пећина, прилично подсећају на сусрет Одисеја са киклопима. Из овакве ситуације излази се једино могућим начином а то је лукавство. Тако и наш јунак излази на крај са овим људинама буквално им „дошавши главе“.

Уметнута епизода са змијом

У опустелом царском граду најмлађи брат некако налази пут право до принцезине спаваће собе. Змија се спрема да угризе принцезу. Краљевић прикује змију ножем на зид. (О змији у спаваћој соби се може много штошта говорити). Онда краљевић изрекне: „Да Бог да да се овај мој ножић не да ником извадити без моје руке“. Нама је важно да уочимо мотив који подсећа на легенду о краљу Артуру, то јест о мачу који само одабрани може да извуче из камена. У даљем тексту видећемо да је други део, када многи јунаци покушавају да изваде нож, сасвим заборављен.

Он ватру наложи и сунце гране

Тек после свих перипетија са дивовима и змијама, најмлађи брат сврати у пећину узме ватре и врати се до обале браћи. То је све што је остало од календарског наратива у епизоди код језера. После борбе са хтонском силом, јунак, који је пре сукоба спавао пола године, коначно покрене точак годишњих доба и настане соларна половина године. Символ тог догађаја је ватра. У нашој бајци се до ватре долази помало зачучасто.

Поновљен наратив

Поново су, и то детаљно, препричани сви претходни догађаји око убијања але и дивова. Такав поступак је прилично редак у бајкама.

(4) По календарском принципу, после овакве борбе постаје топлије. То се симболично представља ватром. И јагоде, као симбол пролећа, које девојка налази усред зиме, код женских календарских бајки, настају од ужареног угарка.

Уобичајено је да се све сведе на реченицу: „И онда они испричају крчмару све редом како је било“.

Одступања

Приметан је изостанак неколико обавезних наратема или по Пропу, функција. Јунак који убија алу, обавезно мора да докаже своје дело и разоткрије лажне јунаке. Зато и узима оне уши (или језике), па касније њима доказује своје херојско дело. Изостаје и провера другог јунаштва, спасавање принцезе од гује. Нема оног мноштва витезова који се труде да извуку нож из зида. Цар нашим јунацима једноставно све на реч поверује.

Она два брата врате се кући својим супругама. Опет чудно. Обично та два брата оставе у невољи нашег јунака и присвоје његову девојку и плен. Или, у најбољем случају, врате се заједно са јунаком тамо одакле су пошли. Значи, и овде мотив није поштован у целости. Изгубљен је смисао функције, оне по којој неко спречава или омета јунака да своје дело изврши до краја.

Следи женидба. Изгледа као да је са овом функцијом све у реду. Јунак бајки, које су настале трагом иницијације, после успешно завршених испита зрелости стиче право и на женидбу. По правилу, којег се овде бајка придржава, најмлађи брат постаје домазет код неког другог цара и не доводи жену у своје царство. Тамо остаје, и после смрти цара праведно влада. Тако се обично завршавају бајке овог типа. Овај део бајке у већини случајева значи да је прича завршена. Али изгледа да наша тек сада почиње.

Забрањена соба

У принципу, једна од најчешћих окидачких опруга у бајкама је забрана. Две су забране најчешће. Забрана изласка и забрана уласка. Прва брани девојкама спремним за удају да изађу из заштићеног простора, а друга брани улазак у забрањену собу. Свака од ових забрана има свој јасан првобитни разлог, али за сада сматрамо да је о томе довољно речено. Наравно да наш јунак прекрши ову забрану и механизам бајке почиње да се одвија. Тако и девета одаја на крају буде отворена.

Танталове муке

У забрањеним собама се могу пронаћи разно-разна чуда. Наш јунак затиче тамо особу која је по многим карактеристикама Танталов двојник. Одмах уочавамо сличност по врсти мука које овај несрећник мора да трпи. Ни Баш Челик, јер тако се зове оковани несретник, никако не успева да

се домогне воде која се „из златне чесме салева у корито златно“. Постоји још једна сличност са Танталом, Зевсовим сином. Он је знао да украде амброзију, пиће бесмртности и њиме почасту понеког пријатеља. Такву моћ има и Баш Челик. Наш неопрезни јунак три пута напоји окованог а заузврат добије три живота.

Отмица

Незахвални Баш Челик добивши воду, растргне окове, рашири крила, уграби јунакову супругу и одлети. (Остаје логично питање: како је цар могао да зароби овог бесмртника, а није успео да изађе на крај са неколико дивова). Очигледна је сличност са Кошчејем Бесмртним јер је и он дуго био окован и ослободио се на сличан начин. Овде остајемо збуњени из два разлога. У бајкама не постоје крилати људи, па је ова у томе изузетак, вероватно настао под утицајем иконографског приказа анђеоских бића. Друга недоумица тиче се отмице. У бајкама никад ниједан змај, нити било који други створ није отео нечију супругу. Све жртве тих и таквих отмичара су девојке удаваче које су прекршиле забрану изласка из „златног кавеза“. Није очигледно, али се у бајкама посебно инсистира да је отмичар сексуално некомпатибилан са отетом девојком. Тек тако она може да буде спасена „нетакнута“. Отета девојка само забавља змаја или дива, пева му песме, прича приче и успављује биштањем. Ипак, иако лишена првобитног смисла, и ова отмица је довољан разлог за нови талас збивања којим се бајка продужава.

Отац са необичним ставом

Отац отете принцезе, зачудо, одвраћа нашег јунака од предстојеће пустоловине. Обећава му другу жену. Ни овај поступак није карактеристичан за царске очеве, чија је кћер отета. Напротив. Цар на све начине, милом или силом, убеди неког јуношу да пође тамо-незнано камо и спасе његову љубимицу. Сва срећа да наш херој наставља трагом старог наратива и полази у потрагу.

Три помоћника

Код ове врсте бајки о спасавању, јунак стиче корисне помоћнике којима учини какво добро дело или им сачува живот. По правилу, то су бића из три сфере: воде, земље и ваздуха. На пример: рак, кртица и соко. На свом путовању најмлађи брат заћи ће у оностране пределе и тамо пронаћи своје сестре. У овој бајци постоји и једна необична иновација. Појављују се помоћници, али на, рекло би се, макронивоу у виду зетова нашег упорног и

храброг краљевића. А ти зетови су цар змајски, цар соколовски и сад би по тој логици требало да сретне цара зверињског, али сретне цара орловског. И ти дивљи рођаци показују неку врсту захвалности. У ствари, поштују што је наш јунак, једини од браће, допустио сестрама удају. Постоји и једна индикација која наговештава да је јунак стигао у царство мртвих. По правилу симетрије, живима смрде мртви и обрнуто. Зато ови зетови осете присуство нашег јунака по „смраду“. У том царству живима није место. Ипак, видимо да је наш јунак преживео сусрет са својим зетовима.

Чаробна перца

Зетови, не могавши одговорити краљевића у потрази за вољеном женом, дају му по једно чаробно перо говорећи: „Узми ово моје перо и ако западнеш у какву невољу запали перо и ја ћу ти са мојом војском одмах у помоћ доћи“. Ако тај поступак упоредимо са другим бајкама, видећемо да је у већини случајева даровано перо, крљушт и длака, следствено природи захвалног дародавца. У бајкама су ти дародавци оне већ раније споменуте звери или зверчице. Ипак, и у бајци коју посматрамо постоје разлог за ово даровање. Сетимо се да је једино овај, најмлађи брат, следећи очев завет, предао своје сестре непознатим просцима.

Баш Челикова пећина

Не треба да заборавимо да је у бајкама свет једна дугачка, понекад вијугава улица. Јунак само треба да иде напред и стићи ће тамо куда је намерио. Као и све претходне локације, тако се и Баш Челиково станиште нађе на јунаковом путу. За разлику од зетова који сви живе у лепо уређеним градовима, Баш Челик живи у пећини. Тим контрастом формира се идеја о његовој дубокој оностраној или зверској природи.

Три покушаја бекства. Наш јунак је коначно нашао своју жену и три пута покушава да побегне с њом од отмичара. Овај потрчи за њима? Приповедач је до сада већ заборавио да је Баш Челик крилато биће. (На оваквим местима бајка се обично наставља чаробним бекством које, по правилу, успева захваљујући предметима које прогоњени бацају иза себе.) У овој бајци нема ништа од тога, чак ни двобоја. Једноставно прогонитељ стигне бегунце и врати отету жену у своју пећину. Баш Челик држи реч и сва три пута опрости⁵ живот царевићу.

(5) Произилази да овде није реч о троструком продужењу животног века него о животу који ће јунаку бити три пута опростен.

Троструко понављање

Већ смо видели доследност у троструком понављању: Три брата, три сестре, три просца, три језерске немани, три пута по три дива, три пута по три собе, три покушаја бекства. Али сада одједном, мимо постојећег правила, царевић, наш јунак, предузима и четврто бекство. То је, у ствари, оно једино битно бекство. Она претходна три уметнута су само да драматуршки оправдају три дарована и изгубљена живота.

Приликом четвртог бекства коначно све постаје живље и драматичније. Наш јунак се коначно досетио и спалио она пера. Тек што је то урадио, Баш Челик га сабљом посече „на две поле“. Наш херој овде даје свој, у ствари, једини живот, у покушају да спасе супругу.

Ипак, сви зетови су стигли са својом војском и започиње крвава епска битка за Баш Челика ово је помало неравноправна битка. Уграбио је жену и утекао.

Састављање

Комадање јунака је један од препознатљивих мотива. Води порекло од, како Проп то објашњава, једне од завршних фаза обреда иницијације. После комадања у „утроби звери“, поново састављен кандидат је по веровању „побољшан“. Овим обредом прелази се у свет одраслих. Тек после такве привидне смрти, кандидат у обреду иницијације ступа у свет одраслих, са свим правима и дужностима тог новог статуса. Разни су начини за састављање раскомаданог јунака. Најчешћи је онај „живом“ водом. Ова ретка течност тешко се добавља и налази се на удаљеним и добро чуваним местима. (А то је у бајкама уједно и добра прилика за убацивање нове епизоде). Христијанизацијом, ова жива вода, постаје вода из реке Јордан, коју донесе најбржи змај. И тај змај је један од три и врати се за девет тренутака. После третмана живом водом наш краљевић је оживео и поново је спреман да поврати своју супругу. Овако се драматуршка спирала наставља или, правилније, враћа се у ситуацију пре сукоба са отмичарем.

Три начина

За победу над отмичарем неке принцезе постоје три начина. Први је двобој један на један. Из овог сукоба победник је редовно јунак. Други начин је бекство, било једноставно, било уз бацање чаробних предмета. Најзад, последњи начин је лукавство. Отета принцеза користи своју лукавост и шарм да сазна тајну змајеве

бесмртности. Тако ће и наш јунак сазнати где се налази отмичарев живот и уз помоћ оних захвалних, а савршено погодних звери, коначно пронаћи и уништи змајеву или у овом случају Баш Челикову бесмртност.

Необично је интересантно да се овај трећи начин до најситнијих детаља подудара са поступком Далиле која је својим женским лукавством од Самсона извукла признање о томе где се крије његова животна сила. Овако описано лукавство у бајку је могао да имплементира само неко довољно образован и детаљно упућен у библијске приче.

Смрт насилника

Ни на самом крају није могло да прође без, рекло би се, небитне недоследности. У бајкама се живот, снага или душа бесмртног злодеја крију редом у разним предметима и бићима. Јунак, тачније његови захвални помагачи, уништавају један по један омотач. Треба да приметимо да у нашем случају то нису зетови – захвални помагачи, него разне птице и змајеви који то све раде по наредби. Овде се лови прво лисица (коју би, по правилу, требало да сустигне и распори вук, а не орао. Нелогично је и да се лисица претвори у утву шестокрилу, јер је тада још рањивија. Онда се утва шестокрила опет претвори у лисицу из које изваде птицу и када је баце у ватру, коначно дођу главе Баш Челику. У изворним бајкама је све то много доследније. Као и код руских матрјошки, душа се крије прво у копненој животињи коју растргне друга копнена животиња. Онда из утробе побегне риба коју сустигне рак (који је погоднији јер може са јунаком да путује и по сувом, за разлику од рибе), а онда из рибе излети птица коју, разумљиво, сустигне и распори захвални соко. Ако сада из птице изваде јаје, онда га разбије сам јунак. У јајету може понекад да се нађе и игла коју треба сломити. Дакле, животна сила се крије у све три сфере: земљи, води и ваздуху, што наводи мисли на неке дубље филозофске идеје.

Баш Челик је коначно уништен, царевић узме своју жену и оде одакле је и дошао и ником ништа. А колико је само питања из ове бајке остало отворено? Сличност главног негативца са личностима из светске литературе почевши од Тантала, Кошчеја Бесмртног, па све до Самсона наводи на мисао да је у склапање ове бајке прсте умешао неко ко је добро упознат са светским литерарним благом. Сâм Вук Караџић је за Кошчеја могао да сазна од Пушкина или из збирке Афанасјева. Не треба заборавити да је Вук приликом боравка у Русији, у коју се упутио

1818, упознао и имао плодотворне разговоре са Александром Шишковим, Василијем Жуковским, Николајем Румјанцовин и Александром Тургењевим⁶. Сви они су могли да упознају Вука и са бајком о Кошчеју Бесмртном.

Коначно, само неко ко је упознат са бројним варијацијама и мотивима у ткиву бајке, може да их овако склопи на свој, иако недоследан, а опет занимљив начин. Да је то тачно, говори податак да ова бајка спада у ред најпознатијих и најомиљенијих из Вуковог опуса.

(6) Сви они су били веома утицајни и врсни познаваоци фолклора, народног литерарног стваралаштва и славенофили.

Из пера Браће Грим је исто тако, од смеше разних бајковних и митолошких мотива, настала бајка о Ивици и Марици. И док се за ову бајку тачно зна ко су аутори, састављач бајке „Баш Челик“ остаје анониман. Ова бајка се води као народна творевина. У штампаном бечком издању није наведено име казивача од којег је Вук могао да преузме текст. Остаје отворено питање ко је аутор ове бајке, народ, веома образован познавалац бајки и митова или сам Вук?

Лоботомија

Миљко Шиндић

Миљко Шиндић | УМЕТНОСТ ПРИПОВЕДАЊА ПЕТРА КОЧИЋА

Увек се може говорити, писати и причати о Петру Кочићу, човеку, борцу и писцу, народном трибуну, споводом и без повода, на сваком месту, у породици, кући и школи, на народним зборовима и научним скуповима, светковинама и прославама. Може се говорити са становишта прошлости, када је Кочић живео и стварао. Он је класик српске приповедне литературе. И становишта садашњости, у којој је Кочић наш савременик, с нама и у нама по својој борби за Истину, Правду, Слободу, Отаџбину, Српство и српски језик. О Петру Кочићу може се говорити са књижевноисторијског и књижевнотеоријског становишта, политичког и социолошког, антрополошког и етнографског, биографског и психолошког, лингвистичког и стилистичког, о његовом језику стварности и стварности језика, који, како је писала непогрешива Исидора Секулић, „звони као бронза, жути се као старо злато“. О Петру Кочићу може се говорити и са становишта драмске уметности, јер је његов *Јазавац пред судом* присутан на српској сцени више од једног века. И са становишта филмске уметности јер се по садржајима Кочићевих приповедака снимају филмска дела и телевизијске серије. О Петру Кочићу може се говорити са становишта ликовне и музичке уметности. По мотивима из његових прича уобличена су значајна ликовна и музичка дела. У сваком новом приступу и новом читању Кочић је нов, нешто друго и више него што се мисли да јесте. Он је читанка, кућна и школска лектира. Народни умотвори о Кочићу певају уз гусле, причају приче. Песници пишу песме и поеме, приповедачи приповетке и романе. Драмски писци драме у којим је Кочић главни јунак. Научници, кочићолози и кочићевци, научне књиге. Петар Кочић није био само творац својих дела, он је и њихов јунак, приповедач из прича, рапсод, маг. И више од тога, Кочић је српска књижевна и културна институција с ове и оне стране Дрине, школа за народ, задужбина српске духовности и саборности.

Око уметности приповедања Петра Кочића, њеног обухватног и сублимисаног смисла, епске снаге, динамике и драматике, увек се плела природа планинска и горштакче људске нарави, мит и историја, истина и легенда, народна мудрост о правди и кривди, подсмех и сатира. Може се рећи да су све Кочићеве приповетке оличење времена и простора, повест о народном животу, поистовећење писца са завичајем и људима родног краја. Та локална значења, локални мотиви и завичајни језик, уздигнути су на ниво универзалних сазнања о лепоти, истини и слободи. Сучељавањем чињеница, методом асоцијативних и вишезначних токова, заснована је метонимијска метафора свеоблика, свеч, свесрпска реч – Отаџбина. Односи емотивних и рационалних појмова, визуелних и конкретних детаља, померају семантичке границе, омогућују Петру Кочићу да докучи немушти језик планине, њена величанства и завере, да небеско добро разлучи од земаљског зла које се показивало у јавним и тајним симболима.

Ако се митско и стварносно подведе под појам говора како то чини Ролан Барт, онда сликовна и музичка основа говора, наратије и дескрипције, монолози и дијалози, „приказне“ речи што су се преносиле од уста на уста, звуци и јауци око човека и у човеку, она „унутрашња љепота језика“, за коју се Кочић борио и робовао, представља неисцрпно врело истраживања и разматрања. Социјално-психолошка стилизација подтекст преводи у стварносно стање, ствара дијалектичко јединство доживљене и живљене поезије и модерних приповедних структура и поступака. Кад уздижу или обарају, кад су молитва или клетва, светковина лепоте или тужбалица, ти садржаји су саображено језичко умеће, јединство епског, драмског и лирског, аутентичан исказ и израз примерен уметничкој артикулацији тема и идеја.

Ту наслеђену и живљену реалност приповедања, без „уљепшавања“, Кочић ставља у први план збирке *Јауци са Змијања*. Посебно наглашава да се „многе црте“ из његових дела лакше могу схватити и разумети ако се познаје народно предање са Змијања и о Змијању. Директно доводи у везу то казивање „од седам закона“ са приповетком „Кроз међаву“. На себи својствен начин одређује релације стварности и стварања, прошлог и садашњег. За Кочића је „историја“ сабрано сећање, оно што се прича и пева, што се „подсигурно“ не зна, како каже Милић из записа „Змијање“, оно што је „књигама“ непознато, чему и стари нису „у свему“ веровали, могућност да је нешто било или ће бити.

Кочић стваралачки доживљава природу, види је и чује узнемирену и распевану, тужну и сунчану, у додиру неба и земље, тиморног плаветнила и људске речи. Његов поглед „с планине и испод планине“ испуњен је визуелном музиком пејзажа. Сценографија простора је у стварним величинама и стварним гласовима. Спољни замах мисли и емоција означио је облике значења и открио њихово унутарње лице које досеже више и даље од змијањских видика. У предео насликан речима може да се уђе, да се у њему чује чобанска песма и зов даљине, да се види сјај неба и осети мирис сена. Кад тешка магла притисне пашњаке, застре облике и просторе преведе у сиву безличну монотонију, звук избије у први план, као једина могућност комуникације одазове се „испод магле“ звекет ћердана, одјеци звона, жалобитни звуци чобанских свирала, јецај сетне девојачке песме меша се са звиждуком ветрова и урликом гладних вукова, одређује тон приповедања и тежину порабоћеног живота. Звуци и јауци јелика и оморика претходе људском говору, пређу у њега и поистовете се с њим, постану „пјесма вјечите чежње“. Музика тишине и побожне жалости предела и робова у приповеци „Код Маркановог точка“ претопи се прво у тамне и дубоке гусларске ноте вокала о-о, затим у нејасни жагор и једва разумљиве речи, па се изједначи с причом о српском царству и српским јунацима, ропству, десетини, трећини, бунама и гињеничким гробовима. Хармонијом и игром светлости Петар Кочић је у поетској прози „Кроз свјетлост“ остварио импресионистички звучни цртеж „меке“ и „слатке“ мелодије „коју уво не чује, али која ватрено струји кроз срце, разлијева се топло кроз снагу, заноси и опија“.

Онако како је осликао пределе, Кочић је сликао и људе, своје земљаке, вангоовским колоритом, мрким наслагама патње на лицу тежака и тиморним плаветнилом, у складу са губитничким или победничким расположењима.

Трагична „жалобитна“ значења везана су за тешке магле, међаве и ноћне призоре, а радости и слава за здравље и телесну лепоту, светлосне и звучне акорде пролећа. Уз живописне боје и звуке, пред читаоцима се појављују ликови, разнозначни и оригинални, Давид Штрбац, Мрачајски прото, Лујо, Мргуда, Симеун Ђак, Вук, Реља Кнежевић и други горштаци немирна духа, стварни и упечатљиви, пркосни и поносни, непокорне главе, „код куће а без куће, код земље а без земље, код постојбине а без постојбине“. У средишту збивања и приповедања они се боре за живот, с врлетном и суровом природом око себе и у себи, кметовским и ропским односима, туђинским законима и властима, с неродицама и непогодама. С њима се поистовећује и по њима препознаје њихов творац Петар Кочић. Он прича приче о њима, они истоветне о њему, с истим рефреном: „Ми свијетла дана немамо, ми мирне ноћи немамо“. Иза те „жалобитне пјесме“ горко одјекују речи једа и чемера: „тежак“, „укопација“, „суданија“, „тавновање“ и жал за славном прошлосту, величином и господством, с надом да ће кроз „скамењену и језиву тишину“ одјекнути песма Слободи да „освјежи и оснажи“ сјајем своје лепоте јер без ње све је ништа, а с њом ништа је све.

Све нијансе дикције и модулације присутне су у градњи и разградњи мрачног Мрачајског проте. Приповетка насловљена његовим именом је ремек-дело приповедне уметности. Као да ју је писао највећи приповедач света Фјодор Достојевски. Ремек-дело људске трагике и људске величине. Јунак приче је сложен лик. Завезан у сопствен психолошки чвор. Људска громада. Величина у магли. Од те магле и сопственог мрака не види се његова величина. Затровало га је и заточило зло око њега и у њему. Увређен и понижен прота живи у сопственој изолацији. Са свих страна омеђен, споља и изнутра, одметнуо се од самог себе. Обезљуђен и унакажен у својој самоћи он је још увек негде дубоко у души човек. Насупрот мрачном проти, његов двојник, друго његово ја, је просветљено, нежно и уљудно.

И Симеун Пејић, Рудар, ђак манастира Гомјенице, сложен је и издељен лик, али је у свему друкчији од Мрачајског проте. Он се против истог противника бори илузијом јунаштва, глумом и прерушавањем, пародијом и иронијом, смешним „побједама“, гротеском. Зато су његове битке извесније, безболније. Може и оно што не може, што није могао ни Давид Штрбац сатиром, да шалу, уз „мајку ракију“, окрене на збиљу. Његов је језик „витешки“, из књига „староставних“. Антиепски Симеун Ђак у Кочићевом приповедању ствара своју усмену књижевност, свој тип приче, свој

модел јунака, антијунака. Његове „бесједе“ имају свој језик, своје позориште и своју публику. Прерушен, на отвореној сцени уживи се у игру и постаје „јунак“ своје приче, из једне стварности пређе у другу. Као прави глумац верује у оно што говори и чини. Толико је аутентичан да га као умишљеног хероја не могу препознати ни његови најближи сарадници, игуман Партеније и котлар Мићан.

Приповетка „Кроз мећаву“ је повест о Рељи Кнежевићу, његовој „државини“ и „краљевини“, породичној задрузи од више десетина чланова, њеном богатству и угледу, о чему се причало од Босне до Цариграда, и кобној пропасти и погибији те прекомерне лепоте и величине. После помора и затирања чељади, Реља је остао „краљ без краљевине“ и постао „црни огорјели пањ у планини“ којем је убого садашње време заменило оно богатство прошлог. У „бијелој“ и „слаткој“ смрти изгубио је све што се могло изгубити.

Обличјем и духом, лепотом и горчином, Реља је срастао с родним тлом. Физички се може доживети његово тврдокорно лице које упија све боје змијањског пејзажа, види се његова спољна појава и унутарња величина у пуном достојанству.

Приповетка има две наративне равни – шира обухвата време, оно чега више нема, што је ишчезло „да се никад не поврати“, од ког су остале само „приказне ријечи“, које су се дубоко упиле у душу, и згуснуто време садашње, разорно и удесно. Оба се приповедна круга обухватају, секу и преламају на кључним местима фабуле, ретроспекцијом или непосредним дешавањем, одвојено или здружено обликују јединство Рељине личности. Прошло време осликава садашње, садашње прошло. Тиме није нарушен закон узрочно-последичних односа, иако су моћне силе умешале своје прсте. Стварност се показивала и пред њима и у њима – кад је Реља Кнежевић растао и ширио се унедоглед, кад је био мера небројеног, или кад је падао и пропадао.

Кочићева примарна тема, борба против туђинске власти, на један нов начин предочена је у „Вуковом гају“. То више није симболика „забаве“ с биковима, ни хумористичко „војевање“ Симеуна Ђака, ни сатирични обрачун Давида Штрпца са „суданијом“ и „укопацијом“, него права побуна сељака, крвави окршај, народни устанак. Као у Вишњићевој песми, „устала је кука и мотика“ против нових дахија, младо и старо, да животима бране „домаће светиње“, Вуков гај. Епилог је у оваквим догађајима увек исти. Буна је у крви угушена: „немилосна туђинска рука исјече и сасијече све и однесе у далеку земљу, а ојађено

Змијање обави се у тугу и жалост голему“. Поражен је и Вук који је растао, усправљао се и остварио као човек заједно с гајем.

Главни јунак драме *Јазавац пред судом* Давид Штрбац је необичан човек, српске горе лист. Необичан је његов изглед, поступци, говор. Судска „главата господа“ мисли да је будаласт, чак хоће да измере колико је „блентав“, а он се оштро наругао њиховој глупости и незнању. Исмејао је туђинску управу, окупаторску власт, али и домаће газде, трговце и попове, отворио је своју душу и рекао шта мисли, шта би поробљен и понижен народ желео да каже, храбро, пркосно и поносно, у лице. Критиковао је све оне који живе од сиротињске невоље. Иако неук, смишљено је играо своју смешну и сатиричну игру. Ропски и тежачки живот га је научио да тако мисли и говори. Зато његов хумор није заснован на весељу, него на јаду и невољи.

Критички записи Младена Ољаче у његовој књизи *Култура и политика* (1978) надахнуто и поетски говоре о Петру Кочићу, пркосном слободару и поносном бунтару, приповедачу и историчару, заштитнику сиротиње, хапшенику и робијашу, његовом присуству у текућој стварности и стварању. Замахом речи и разгранатом реченицом, пуном успона и наслага, Ољача показује како се Кочић устрајно и непоколебљиво борио против окупаторске власти за сељаке, земљораднике и сточаре, како је „војевао“ у Босанском сабору за Правду и Истину. Наведени садржаји, окренути једни другима, обухвате се и поистовете поруком и поуком, надградњом, прошло време валоризује се садашњом фактографском артикулацијом и асоцијацијом, сучељавањем кочићевске стварности са савременим збивањима. Из оваквих одређења и одређења разазнаје се како је одјекнуо Кочићев глас у одбрани босанског кмета и исмејавао лицемерство домаћих феудалаца који су сами себе издали да би сачували свој повлашћен положај. И кад се одређивао за раднички покрет, Кочић је у први план стављао слогу, јединство и братство свих народа које у поробљеној земљи тару многе заједничке муке и исте невоље, а у језику овог тла, у његовом богатству и лепоти, видео је основ зближавања са народима изван Босне и Херцеговине и будућност њиховог заједништва. За Предрага Лазаревића, у књизи *Читање као преиспитивање* (2013), Кочићево крајишко чојство и слободарство, пркос и понос, је хришћански експресионизам. Са таквих полазишта преиспитује и процењује етику и естетику бола коју је у Кочићевим приповеткама препознала Исидора Секулић. Сатирични борбени дух Давида Штрпца створио

је политичара. Ни Скерлићеве пријатељске молбе да се љути Крајишник окане политике нису помогле. Да исказе горчину, одређену више болом него гневом Кочић се у „Молитви“, песми у прози, обратио Богу, великом, силном и недостижном, да му да „крупне и големе ријечи, које душмани не разумију, а народ разумије“, да га обдари творачким моћима, јер по *Светом писму* „ријеч бјеше од Бога, а Бог бјеше ријеч“. Како је мислио, тако је Кочић говорио, пред својим земљацима у Босанском сабору, песмама и приповеткама, језиком стварности и стварношћу језика.

Крупне и големе речи крајишком писцу и трибуну, пише Лазаревић, нису биле потребне да се порабоћен исплаче и изјада „над црним удесом свога Народа и Земље своје“, него да своју слободарску и бунтовничку реч рекне о Истини, Правди, Слободи, Отаџбини, Српству, српском језику, реч која се бескомпромисном борбом говори од почетака историје српског рода. То није само симболика борбе бикова, метафоре и параболе о гињеничким гробовима, смешна војевања Симеуна Ђака, побуна Давида против Голијата, него права сељачка буна из приче „Вуков гај“. Такав Кочићев експресионизам није могао бити само хришћански месионизам, него и ослободилачки патриотизам, ако би реч револуционаран била прејака, некочићевска и нехришћанска у ничеовском смислу, иако је и Божја правда створена за човека. Тако се остварила и потврдила кочићевска мисао о бесмртности лепоте у уметности и сазнање да је од лепоте у уметности бесмртнији живот, суочење са антиаристотеловском истином стварања која је стварнија од стварности.

Књига Петра Д. Стојаковића *Петар Кочић, живот, стварање и страдање* (Бања Лука, 2020) није само монографија о животу, стварању и страдању Петра Кочића, човека, писца, народног трибуна и борца, него и нека врста приручника о стварању и доживљавању уметничких дела, надахнућу и стваралачкој искри, архетипским представама и архетипским особеностима, ката-рзичном осећању стварности, стваралачким поступцима, исказу и изразу. Наведене вредности Стојаковић је оверио прегледом и анализом више од 150 библиографских јединица, од Аристотелове поетике *О песничкој уметности*, чојства и јунаштва Петра Петровића Његоша, највећег приповедача света Фјодора Достојевског, поетског приповедача српских реалиста Јанка Веселиновића, Борисава Станковића, Фројдових

психоаналитичких открића, до књижевно-историјских истраживања Тодора Крушевца живота и дела Петра Кочића, одступања од нормалних понашања Кочићевих јунака у критичким записима Светозара Кољевића, огледа Иве Андрића о земљи, људима и језику Петра Кочића и књиге Луке Кеџмана *Драмско обликовање у приповеткама Петра Кочића* (Бања Лука, 2005).

Да би што боље схватио дух Кочићевог времена и осетио атмосферу природе у којој су јунаци његових приповедака живели и опстајали, а биографска и психолошка истраживања и казивања била аутентична и изворна, Стојаковић је обишао змијањска места где су рођени Туба, Мргуда, Лујо, Мијо, Давид Штрбац, архетипови, психолошки феномени, вечити ђак Симеун, духовит и неустрашив, вешт приповедач, и Реља Кнежевић, литерарни симбол људске величине и страдалник. Стигао је и до села Сладићка и цркве брвнаре где је у турским временима службу Богу и људима служио мрачни Мрачајски прото и грешан исповедао грешнике, један од најсложенијих ликова српске књижевности. Обезљуђен јадима и невољама, у свему је раван јунацима античких трагедија. Психолошким и психоаналитичким истраживачким поступцима Петар Д. Стојаковић дошао је до сазнања да се и сâм Петар Кочић, у улози приповедача, појављује као епски јунак својих приповедака.

Умећем приповедања Петар Кочић, рапсод и маг, није „преписивао“ живот, него је од животне истине стварао уметничку истину, истинитију од истине. Његов језик стварности поседовао је и другу стварност – стварнију од стварности – стварност језика. Етиком и поетиком чојства и јунаштва Петар Кочић је опевао свој завичај и своје земљаке „с планине и испод планине“, оживотворио живописну фреску народног живота „на Крајини љутој и крвавој“, јединствену поему о крајишком човеку пркосном и поносном, његовој борби непрестаној која траје од косовског Видовдана до наших дана. По таквом опредељењу и стварању Петар Кочић је не само значајно српско књижевно наслеђе него и национална стваралачка институција, светиња и светиљка, навеститељ бољег живота и бољег стварања. Са тих извора напајали су се и учили великани српске књижевности – Иво Андрић и Бранко Ћопић, али и писци млађих генерација са крајишких страна, међу њима у првом реду песник и приповедач Ђуро Дамјановић, то „ружно паче“ нових надахнућа и достигнућа, нових отпора и буна.

Момчило Голијанин

Момчило Голијанин | ВИНАВЕРОВИ ОГЛЕДИ О НЕКИМ СРПСКИМ ПИСЦИМА

Станислав Винавер, зачетник српског Секспресионизма и творац његовог манифеста, кога је објавио 1920. године, једна је од најособенијих личности у српској књижевности прве половине 20. вијека. Потиче из напредне јеврејске породице, која му је омогућила школовање на престижној Сорбони, гдје је студирао математику, физику и музичку умјетност. Ту је потпао под утицај великог француског филозофа и математичара Хенрија Бергсона, гдје је и покушао да идеје француске књижевности и културе накалеми на домаће српско стабло. Према очекивањима, није увијек наилазио на разумијевање, па нису били ријетки „сукоби“ са водећим личностима српске духовности тога времена – Богданом Поповићем и Јованом Скерлићем. Залаже се, помало пркосно, младалачким заносом за раскид са традиционалним умјетничким изразом, иза кога су стојали корифеји – Поповић и Скерлић.

Овај ученик Сорбоне и Бергсона, истински полиглота који је познавалац и луцидни преводилац са француског, енглеског, њемачког, руског, чешког и пољског језика могао је дати себи за право да се побуни против систематичности у књижевности, јер она води у укалупљеност и клишеираност, и да се обрачуна са Поповићевом *Антологијом новије српске лирике* пародијом *Пантологија новије српске пеленгирике*. Ранијим Манифестом експресионистичке школе и садашњом пародијом на Поповићеву *Антологију* Винавер поставља нове темеље српске модерне.

Многима ће дјеловати као да је Винавер конфликтна личност, као да тражи сукобе с писцима. У ствари, он је бескомпромисан борац за осавремењавање српске књижевности, њено приближавање европској књижевности, али истовремено очување њене аутохтоности и аутентичности. Честа су његова поређења са

француском књижевношћу, посебно када су у питању језик и стил. „Слик је у француској књижевности – каже Винавер – углађен, код нас је дрзак. Слик код нас услед притиска крви од помамног акцента, постаје претеран и увредљив, ако се гомила. Постаје безочан и осيون и горопадан као разбојник.“

Сасвим је довољна ова Винаверова констатација да уочимо сву озбиљност његовог приступа анализи наше књижевности, њеном језику и у компаративности са другим европским књижевностима. Показаће то овај пјесник, критичар и есејиста на примјерима бројних наших писаца, превасходно пјесника. Писаће он и о Његошу, о Лази Костићу, о Дучићу, о Јакшићу, о Настасијевићу, о Бојићу... О овом посљедњем пише са посебним афинитетом, јер су им се и судбине често преплитале на пољу поезије, али и на Солунском фронту, на коме су се ови „каплари“ (славна српска младост!) нашли на заједничком бранику отаџбине. Мада су на родољубивој скали били на истим таласима, ипак постоје и неке разлике. Бојић је био под утицајем Скерлића, његова нада које ће величати живот, које ће представљати једну „здраву расу чисте и бистре памети“. Па, и поред тога, није био слијеп одан Скерлићу. „Он је био одан – каже Винавер – слепо одан своме признању песника.“ Он је хтио да буде велики пјесник нације. У ту сврху трагао је за свим изворима који би му то омогућили. Ишла му је у прилог и Поповићева теорија о мукотрпном пјесничком раду, и да само „из бесомучног и надчовечанског рада може да изникне права вечна поезија“. Флоберова идеја о „књижевном робијашу“. Бојић је, по Винаверу, постао роб „тежег стиха“. Винавер истиче да се грчевито борио да наша версификација не буде као француска. А многи су били под њеним утицајем. Чак и Дучић. Винавер нам ту одаје једну тајну. Наиме, причао му је Дучић да сваку

своју пјесму преводи на француски језик. Ако се она уклапа у тај француски калуп, сматрао је да је вриједна.

Интересантно је да је Винавер у принципу увијек, или скоро увијек, против иновација које је уводио Богдан Поповић. Такав је случај са „оркестрацијом речи“ у стиху. Ријеч је о функцији појединих гласова у ријечи.

Осјетила се потреба да се најзад окрену Византији, како би обновили традицију језика. Овдје су Винавер и Бојић на истом фону, мада „Бојић (је)хтео да буде велики песник. Ја сам хтео да будем прави песник“. А и један и други су сматрали да неће то постићи без Византије. За Бојића је Византија била слична „старом блеску“ који се помиње у народним пјесмама. Тај блесак је „доказ нашег права на будућност“. Ово су, по Винаверу, практиковали и други пјесници. Дучић је, нпр., „замишљао једну прошлост, којом би се могао похвалити пред странцима, па и пред рођеним својим народом (...) Тако је Дучић компоновао читав низ мотива из којих се види сјај, блесак, па ако хоћете и то да смо ми били много отменији него други“.

Интересантна је Винаверова опаска о Јакшићу, кога он сматра у том погледу вишим од Бојића, Дучића (чак и од Његоша?!), који се не правда пред Европом, него је оптужује као стару проститутку. И Његош се у *Вијенцу* подсмјехује венецијанској дегенерисаности, али „оно ипак није на сувереној висини Јакшића“.

Винавер озбиљно замјера Скерлићу на његовој привржености Византији и његовом гурању Бојића под њен „шињел“. Но, Бојић је ипак схватио да Византија на разне начине покушава да дође на власт. Нажалост „власт...беше нови кључ Бојићев за испит савести.“ А и Скерлићев!

Вриједан пажње је Винаверов однос према „злим волшебницима“ у нашој књижевности. Било их је и има их свуда, али је Винавер посебну пажњу посветио њима у Његошевом дјелу. Видљиво је то из настојања тих волшебника да од Његоша, пјесника револуције, створе „песника национализма и духовне контрареволуције“. Један од њих је и проф. Брана Петронијевић, који је, говорећи о Његошевом *Горском вијенцу*, приписао Његошу бројне „вриједности“: метафизичност, музикалност, сликарство, скулптуру... све, све само не оно што Његош јесте – највећи револуционар у српској књижевности.“ Занемарују се круцијални стихови *Вијенца*: *Ал' тирјанству стати ногом за врат! довести га к познанију права, / то је људска дужност*

најсветија. Или: Ко ме закон лежи у топузу / трагови му смрде нечовјештвом. Или: Ти си хајдук робља свезаног! ја сам хајдук те гоним хајдуке; / гласнија је моја хајдучија...

Винавер енергично полемисхе са философом Петронијевићем, истичући да то није хуманост, како би хтио да докаже Петронијевић, већ револуција, бунт. А ту револуционарност човјеку пружа поезија, пружају пјесници који су магови, нимбус божанског, замах, узлет, љепота, борци против насиља. Уосталом, јунаштво, по Његошу, није само херојство људско (јер брани права човјека); оно је и лијепо, оно оплеменењује *Јунаштво је цар зла свакојега! а и ниће наслађе душевно! којијем се пјане покољења. И погинули за правду пресељавају се у „весело царство поезије“.* (Црква је једно од оружја борбе за ослобођење).

Никад и нигдје Његош није показао песимизам, што би желио да види Петронијевић. Винавер то поткрепљује бројним стиховима из *Вијенца* у којима се прославља побједа, јунаштво, ријешеност да се истријеби „губа из торине“. Да ли се могу назвати песимизмом и безнађем тренутне малаксалости, евентуални неуспјеси? Не. Ни владика Данило, ни Вук Мандушић нису клонули духом кад је пребијен један џефердар. Ту је одмах замјена другим, новим, ту је порука да се настави борба за слободу. Није снага у џефердару, него у срцу јуначкоме, у рукама. *А у руке Мандушића Вука! свака пушка биће убојита.* Е, то је Његошев оптимизам, револуционарност, које зли волшебници, заједно са професором Петронијевићем, не желе, или не могу да виде. А Винавер и види, и осјећа га.

Винавер је роб стила. Ријетки су пјесници код нас (па чак и лингвисти) који су се у толикој мјери бавили овом тематиком. Видљиво је то посебно у његовим радовима о Лази Костићу. На примјерима овог нашег пјесничког великана он ће објашњавати говорна кретања у српском језику и књижевности, о тзв. *сливањима*, која код Костића види као економску појаву, као економисање језиком, његову рационализацију. Додуше, не увијек успјешно. Указује на технику сливања, на њена три начина: сливање ријечи у цјелину, у јединство, као економично приљубљивање (физиолошки поступак), и треће – спајање неспојивог, психичким напором, као изразит примјер пјесничког сливања. Значајну улогу у овоме чине акценти. Костић често прибјегава тзв. народном сливању, што му је Недић замјерао. А то је управо вјерност народној традицији, духу импровизације, бјежање од недићевског држања занатских правила.

Дуго су неки наши пјесници били под утицајем француске реченице коју је подржавао критичарски бард Скерлић. Слиједили су га, не увијек са успјехом, Душан Матић и Марко Ристић, нови талас привржености француској реченици.

Када је у питању наша реченица, интересантна је Винаверова персонифицираност те реченице. „Она је оплава. Она је олуја. Она је сладак отпочинак. Час реченица пада, од прве речи до последње заглухле речи, час се унезвери; час застаје у чуду (...) час се устреми крају ‘газећи преко лешева’. То чујете сваки дан, слушајте само како народ говори: сељак, радник, баба и дете. Ту играју улогу наравно и гестови који подвлаче веће или мање учешће наше у ономе што исказујемо.“

Мелодија у нашем језику игра важну улогу. А Лаза Костић „ослушкује врела и изворе свога језика“. Нико у нашем језику није у толикој мјери користио и „злоупотребљавао“ пјесничке слободе као Лаза. Али и обогатио наш језик новом лексиком. Видимо то у својеврсним вратоломијама, у скандалима, како су неки његови савременици (Васа Стајић, нпр.) називали

ове његове вратоломије, злоупотребе пјесничке. Нису му ово праштали ни врхунски критичари (Богдан Поповић, нпр.) Па и поред свих тих вратоломија и језичких мангуплука, ријетки су пјесници који су тако и толико обогатили наш језик (неологизми, нпр.) као Лаза. Он је уживао у тим заврзламама, у језичким опасностима.

Оправдано се поставља питање откуда толика Винаверова заинтересованост за језик, за стил, за слик. По неким критичарима, он је живио у сталном страху од неизражености, од недовољности ријечи које нису могле пратити његову мисао. Отуда то његово стално „копање“ по језику, по стилу, по поређењима са другим језицима, књижевностима и цивилизацијама, по њиховим духовним вертикалама (Француска, Бизантија, Грчка...).

Морамо констатовати да је тешко пратити ове силне знатижеље Станислава Винавера, његово стилско, научно, лингвистичко и какво све не трагање за сопственом анализом. То утолико прије што није увијек имао разумијевања других, поготову не подршке.

Луднички врт

Александар Петровић

Александар
Петровић

КЕЦМАНОВИЋ И ДЕ ЛОРИЗОН: ДИЈЕТЕ У САВРЕМЕНОМ РОМАНУ

Будући да су у протеклом вијеку наступиле огромне друштвене промјене, које су индуковале и велике промјене породичних улога, посебно улоге дјетета, и будући да је књижевност увијек говорила о стварности у којој је настајала, поставља се питање на који начин савремена књижевност види стварност у којој настаје, а у тој стварности – како види улогу дјетета. Анализом и компарацијом два запажена савремена романа, са њемачког говорног подручја роман *Књига крви* Кима де Лоризона и са српског *Кад ђаволи полете* Владимира Кецмановића видимо да дијете у савременом роману више дефинитивно није оно што је дијете било у традиционалној књижевности. Савремени роман види савремени живот као бесмислен конгломерат површних односа мржње и равнодушности, испуњен необузданим сексуалним тежњама и перверзијама, а дијете као учесника у таквом животу. Осим тога, оно је постало жртва растакања породице и идеолошких идентитетских конструкција. Међутим, дијете је и једино оно кроз које је могуће спасење оваквог свијета. Оно још има снаге да изађе из свега као побједник, иако је све окренуто да му узме невиност, сјећање на љубав и љепоту.

Кључне ријечи: промјене друштвених односа; породичне улоге; књижевност; дијете; савремени роман; Ким де Лоризон, Владимир Кецмановић

С обзиром на то да су друштвене промјене током протеклог вијека захватиле све традиционалне улоге, а посебно породичне, ни улога дјетета у друштву није остала иста као прије једног вијека. Поред традиционалне породице, Кошарац (2019) наводи нове форме које можемо наћи у савременом друштву и помиње: кохабитацију, LAT – living apart together, хомосексуалне везе и бракови, серијска моногамија и сл. (2019: 18) Дјететом се може сматрати људско биће од времена рођења, па све до тренутка када се човјек

сматра физички и ментално зрелом особом, што можемо изједначити са временом пунољетства. Дијете, осим у изузетним случајевима, долази на свијет у кругу шире или уже породице. Међутим, без обзира колико је сама институција породице доживјела промјене, без обзира на другачије улоге мајке и оца, без обзира на различите начине живота, зачећа и рађања, ипак можемо са сигурношћу закључити да је породица најприродније окружење рођења дјетета. Будући да се дијете ни законски ни фактички не сматра одговорним лицем одн. особом која својим слободним бићем може да креира стварност, улога одрастања дјетета одн. васпитања постаје од централне важности.

На симболичком плану дијете представља симбол чистоте, невиности, неукраљане простоте и једноставности, неугасиве жеље за истраживањем свијета, за племенитошћу. Оно је, као такво, и детектор свега позитивног. Чак и онда када је дијете непослушно, несташно или чини оно што је неприхватљиво, ријетко када имамо да је дијете подстакнуто злим намјерама. Понекад је оно неустрашиви борац против злих сила, непогрешиво препознајући праву страну, а понекад је дијете приказано и као човјек у настајању одн. кроз његов развојни пут. Било да се ради о Алиси (у земљи чуда), Малом принцу, Тому Сојеру, Харију Потеру, у свјетској књижевности не мањка примјера гдје су дјечији ликови главни јунаци у књижевним дјелима. Свакако да је најпознатије дијете, додуше не из фикционе литературе – Ана Франк са својим *Дневником*. Иако се велика већина ове литературе сматра књижевношћу за дјецу, она је свакако далеко од тога. Једноставност израза, дјечији ликови и теме представљају, свакако, погодности да ову књижевност разумију и дјеца, али она представља и архетипске слике које свакоме човјеку у сваком тренутку његовог живота могу бити интересантне и важне.

Што се тиче њемачке књижевности, у средњовјековној књижевности налазимо Парсифала који креће на пут да постане витез Светог Грала чиме полако отпочиње једна типично њемачка традиција Bildungsroman-а. Њега ће наставити и *Сиплицисимус*, и *Вилхелм Мајстер*, и *Зелени Хајнрих*, и *Лимени Добош*. Готово да је свака књижевна епоха имала свој велики образовни роман. Али, ту се не завршава плејада дјечијих ликова у њемачком роману. По свом објешењаштву су познати *Макс и Мориц* Вилхелма Буша. Има, међутим, и примјера гдје је дијете свједок демонских сила које владају у свијету и његовим институцијама као што је у дневничком роману Роберта Валзера *Јакоб фон Гунтен*. У српској књижевности XX вијека су свакако незаобилазни Милан из *Салаша у Малом Риту*, дјечаци из романа *Орлови рано лете* Бранка Ћопића и други. Сви се они уклапају у архетипску слику дјетета као невиног створења, борца за правду и човјека у настајању.

Будући, дакле, да су наступиле огромне друштвене промјене, које су индуковале велике промјене и породичних улога, посебно улоге дјетета, и будући да је књижевност увијек говорила о стварности у којој је настајала, поставља се питање на који начин савремена књижевност види стварност у којој настаје, а у тој стварности – како види и улогу дјетета. Да ли је и на који начин она промијењена и како се то детектује у двије различите књижевне традиције, као што су њемачка и српска? Као предмете на којима ћемо испитати ове хипотезе узећемо два савремена романа, оба издата током 2022. године, који су одмах по издавању наишли на добар пријем и код читалачке публике и код критичара и који су већ освајали важне књижевне награде на њемачком и српском језичком простору (Deutscher Buchpreis, Schweizer Buchpreis – Њемачка књижевна награда, Швајцарска књижевна награда и Виталова награда). Ради се о роману Кима де Лоризона [Kim de l'Horizon] *Књига крви* [Blutbuch]¹ и Владимира Кецмановића *Кад ђаволи полете*. И један и други тематизују живот дјетета у савременом свијету. С обзиром да је у Кецмановићевом роману дијете главни лик, то нам даје и више простора за анализу. Међутим, у *Књизи крви*, главни јунак је обиљежен својим дјетињством и одрастањем и није од малог значаја видјети на који начин одрастао појединац види себе као дијете и како аутор уопште види улогу дјетета у свијету, који се посматра кроз призму феминистичких и џендер идеологија.

(1) У недостатку званичног превода на српски језик, сви цитати из романа су дати у преводу аутора рада

Роман *Књига крви* представља аутофикциони роман швајцарског аутора Кима де Лоризона. Главни лик овог романа је ауторов алтер-его Ким, који реконструише своју породичну историју тако што истражује породично стабло по мајчинској линији.

Прекидам круг дјеце која убијају своје родитеље да би била слободна, да би постала оно што јесу. Ја не убијам моје родитеље. Ја доносим моје мајке на свијет.² (l'Horizon 2022: 535)

Роман је писан кроз замишљени разговор и писма које Ким шаље својој баки, која је већ неспособна за комуникацију с обзиром на то да болује од тешке деменције. Као разлог зашто се бави писањем, између осталог наводи и то:

Желио бих да разумијем како то да једва имам нека сјећања на своје дјетињство и, ако их и имам, онда само на тебе. Желио бих пронаћи језик у којем бих могао питати: „Гдје су они моји?“ Желио бих знати како ово срање долази у наше жиле.³ (2022: 18)

Ким посматра свој живот, па и себе као дјетета, кроз призму друштвених односа и проблема, или још специфичније: кроз феминистичку и џендер идеологију. За њега је комплетно друштво продукт патријархалних односа и има велику потребу да га, као таквог, мијења.

Цијела породица је смјештена у малограђански миле у коме се живи живот који је много више одређен економским односима него породичном блискошћу. Једини дјечији лик у роману је мали Ким, који се појављује у сјећањима одраслог Кима. Одростање са баком је испуњено њеним кувањем, одласком у радње и ресторане за широке народне масе, одласком на гробље. Ким долази, најблаже речено, из неподстицајног окружења. Ограничен је на кућу, на врт и има контакте, осим са баком, као најутицајнијом особом свог живота, искључиво са оцем и мајком, који опет међусобно немају добар однос. Иако је прича његовог живота препуна алегоричности, па и фантастичних елемената попут разговора са црвеном буквом, не можемо се отргнути утиску да је то један емоционално сиромашан живот. Чак и бака није приказана као личност уз коју би Ким могао емоционално

(2) Ich durchbreche den Kreis der Kinder, die ihre Eltern umbringen, um frei zu sein, um sich selbst zu werden. Ich töte meine Eltern nicht. Ich bringe meine Mütter zur Welt.

(3) Ich möchte verstehen, wieso ich kaum Erinnerungen an meine Kindheit habe, und wenn, dann nur an dich. Ich möchte eine Sprache finden, in der ich dich fragen kann: "Wo sind die Meinigen?" Ich möchte wissen, wie diese Scheisse in unsere Adern kommt.

да сазри. Ким нема никаквих сјећања о игрању са другарима, о односима са другом дјецом, евентуално са рођацима, дјецом у школи. Он је као дијете искључиво у друштву одраслих.

Отац је у својој пасивности готово страна и непријатељска фигура са којом мали Ким не жели да се поистовијети. Његов однос према Киму је ограничен на испразне гестове попут поклањања швајцарског перореза и не нуди му ништа суштинско са чиме би се мали Ким могао као мушкарац поистовијетити. Међутим, дијете је свјесно да у мушкој идентификацији има скривених могућности. „Примјећујем да сам више мајчино и твоје дијете, а мање очево: наслиједио сам ваше избјегавање причања прича“.⁴ (2022: 90) Дијете је свјесно да је прича повезана са мушким принципом, са вертикалом, са смислом, али он не може с тим да се идентификује. Он не налази праву мушку особу с којом би дијелио идентификацију. „Дијете зна: не смије постати мушкарац“.⁵ (2022: 133) И: „Ако постоји осјећај из мог дјетињства који још увијек тачно познајем, онда је то онај осјећај да моје тијело не припада мени“.⁶ (2022: 75) Његова идентификација је женска, али му недостаје причање прича, треба му вертикала, смисао. Међутим, иако има нешто бољи однос са мајком, тај однос није задовољавајући. Мајка ради као фризерка и има паралелни живот у односу на цијелу породицу. Када Ким одрасте, она ће да напусти његовог оца и да пронађе љубавницу Алекс, која остаје трудна и заједно са Кимовом мајком очекује да одгаја то дијете које ће се родити.

Ким себе у роману назива потпуно неутрално, дистанцирано – дијете (њем. *das Kind*). Именица „дијете“ је у њемачком средњег рода и то није ништа необично, али је то овдје важно, јер он то јако потенцира управо из идеолошких разлога. И аутор и његов алтер-его из романа себе означавају као небинарне особе. С обзиром да је рођен као дијете мушког пола и не може да се идентификује са оцем, али ни са мајком, нити са било којом другом конкретном особом, он остаје само – *das Kind*. Ово његово ословљавање самога себе у потпуно безличном, дистанцираном маниру, може се разумјети, са једне стране, као покушај практичне примјене цендер идеологије и, са друге стране, као узимање дистанце и према самоме себи. Овоме треба додати да се у цијелом

(4) Ich merke das ich das Kind von Meer und dir bin und weniger das Kind von Peer: Ich habe euer Vermeiden des Geschichtserzählens geerbt

(5) Das Kind weiss: Es darf kein Mann werden

(6) Wenn es ein Gefühl an meiner Kindheit gibt, das ich noch genau kenne, dann ist es das Gefühl, dass mein Körper nicht mir gehört.

роману избјегавају уобичајене ознаке које би могле сугерисати неки род, па гдје год би требало да стоји повратна замјеница *man* (слично њем. *Mann* – мушкарац), стоји *mensch* (слично њем. *Mensch* – човјек).

Немајући подстицајно породично и друштвено окружење, немајући јасне представе о својим коријенима, немајући сигурност у свој идентитет, дијете се окреће црвеној букви:

Дијете је разговарало са црвеном буквом. Сједило је под њеним црвеним лишћем као под правом кожом. Када би се сунце пробило, лишће је било као кожа изнутра. Дијете је молило за лекције. Црвена буква је знала тако јасно како се егзистира, како се проналази сопствени облик, како се испуњава тијело. Како човјек не треба дати да се протјера из своје коже.⁷ (2022: 86)

Буква постаје дио његове личности. Она је, осим тога што је симбол породичне историје, и симбол женског принципа, женског рода, она крвари, она је црвена, она улази у мистичан однос са дјететом:

Дијете одгриза комад нокта. Отпада велико парче нокта. Појављује се рупа у прсту. Капљице крви излазе из прста. Капљице падају на коријење црвене букве. Продиру у коријење, црвена буква их пије. Хвала много, мало дјетенце. Хоћеш ли заиста да постанеш као ја? – пита црвена буква. Дијете клима главом. Један коријен црвене букве се придиже. Један дебео, масиван коријен. Коријен се забија дјетету у отворени прст. Црвена буква се убризгава дјетету под кожу.⁸ (2022: 117)

Осим што је хомосексуалац, Ким и не жели да има дјецу. Он своју хомосексуалност високо вреднује управо зато што је хомосексуални однос издигнут из репродуктивне сврхе и што је полни однос постао сам себи циљ. И његови пријатељи, Мо и Дина, иако хетеросексуални, немају намјеру да стварају потомство. Одвајање сексуалности од репродукције се схвата као

(7) Das Kind sprach mit der Blutbuche. Es sass unter ihrem roten Laub wie unter einer richtigen Haut. Wenn die Sonne hineinschien, war das Laub eine Haut von innen. Das Kind bat um Lektionen. Die Blutbuche wusste so deutlich, wie das Existieren geht, wie eine eigene Gestalt zu finden, ein Körper auszufüllen ist. Wie mensch sich nicht vertreiben lässt aus seiner Haut.

(8) Das Kind beisst sich ein Stück Fingernagel ab. Es kommt viel Nagel weg. Da ist ein Loch im Finger. Es tropft sich aus dem Finger. Es tropft sich auf die Blutbuchenwurzeln. Es sickert unter die Wurzeln. die Blutbuche trinkt es. Vielen Dank, kleines kindchen. Willst du wirklich werden wie ich?, fragt die Blutbuche. Das Kind nickt. Eine Wurzel der Blutbuche dreht sich empor. Es ist eine dicke, wulstige Wurzel. Die Wurzel stösst sich dem Kind in den offenen Finger. Die Blutbuche spritzt sich dem Kind unter die Haut.

ослобађање сексуалности. Тек тако ослобођена, она представља израз идеалног љубавног односа, односа који није оптерећен репродукцијом. Дијете се, дакле, доживљава искључиво као терет и сметало у самоостварењу појединца.

На другој страни, Кеџмановић за свој роман бира мрачан, дистопијски оквир, који у метафоричном смислу представља савремени свијет. У маниру трилера представљена је садашњица испуњена неспутаним страстима, манипулацијама и насиљем. Кристофер (Кеј), богати Американац, већ у првој глави у роману усиновљује Младена (Ем) и жели да га одведе у Америку. Младен одраста у дому за напуштену дјецу. Он је напуштен одмах по рођењу и нема никаква сјећања на родитеље. Гротескна је чињеница да је лик Кристофера очигледно изграђен на основу црта Цефрија Епстина, америчког милионера који је био нешто попут посредника за сексуалне услуге између америчких богаташа и малољетне дјеце. Младен као адолесцент (као и Епстинове жртве) бива убачен у свијет промискуитета, проституције, дроге, хомосексуализма и свеопште декаденције.

Кристофер не може да буде отац. Он има црте демонизоване личности, потпуно утопљене у декадентне навике. Он само игра улогу оца, води Младена у стрелану, на ручкове одн. само га убацује у свој свијет не марећи за потребе дјетета. Кеј има са Младеном једини однос који познаје, а то је однос контроле, манипулације и насиља. Њега ништа на овом свијету не ограничава, ни у материјалном, ни духовном смислу. Једино његово ограничење је фиксација на свог оца и дјетињство. Непрестано прича Младену о оцу Билу кога мрзи и све чини да му се на неки начин освети. Није баш јасно зашто је то тако. На једном мјесту каже да га је тјерао да игра голф.

Iako nikada nije mogao da ga podnese, Bil je hteo da njegov sin Kristofer – Kristopher sa Kej, a ne Christopher sa Si, podigao je prst Kej – bude najbolji u svemu. A Kristoferu je škola išla od ruke. Ali sport – nije. (Кеџмановић 2022: 33)

С друге стране, сумња да је Билов однос према њему условљен тиме што му је мајка умрла на порођају, па тиме Бил жели да се освети убици своје вољене жене. (2022: 54) Видимо, дакле, да Бил практично ништа није могао да учини да би га син заволио. То је један испразан однос који не испуњава ни једног ни другог и нуди прилику да један другог међусобно оптужују.

С обзиром на то да наводи овако бизарне разлоге, очигледно је да је посриједи необјашњива мржња, готово као проклетство породице. То проклетство је веза и са *Хамлетом*, која чини једну од потки романа. Иако у *Хамлету*, главни јунак жели да

освети свога оца и прије свега гаји мржњу према својој стрици и мајци и иако ни Младен није у суштини Фортинбрас, паралела са *Хамлетом* ипак функционише. Кристофер, поредећи самог себе са Хамлетом и своју породичну причу са хамлетовском, као да жели да свему да митску димензију. Он има хамлетовску несигурност да учини корак ка чину, опсједнутост својом породицом и њеним проблемима и немогућности да свој живот диференцира од ње. Док Кристофер покушава да се освети, Младен добија побједу на длану, добија какву-такву будућност и уписује се на колеџ. Тиме он постаје Фортинбрас, што му стари Бил, Кејов отац, на крају романа и признаје.

Наратор нам приповиједа у београдском уличном жаргону, онако како би становници дома за напуштену дјецу причали између себе. Тиме се стиче утисак да је приповједач Младен. Међутим, овдје се ради о свезнајућем приповједачу, тако да је Младен кроз цијели роман потпуно нијем. Његов глас чујемо само као ехо, кроз друге ликове романа. Могуће је да је Младен Кејов одраз у огледалу, његова сјенка, друга половина. Сведена нарација, какву често сусрећемо код Кеџмановића, је и слика свијета како га види дијете: упрошћена и једноставна. Младенов свијет се мјери домом, људима који су у њему, околином, пропорцијама. Осим тога, Младен доживљава свијет као видео-игрицу, коју у слободно вријеме игра на ајфону који му је поклатио Кристофер. У игрици би навирали ђаволи и он би их убијао, али ђаволи би, колико год вјешт играч био, на крају почели толико да навиру да би се разлетјели по цијелој соби, настао би спој виртуелног окружења и стварности. Након овога би се на екрану ајфона појавила порнографија. (2022: 47) Све је ово слика медијске стварности данашњег дјетета.

Ни ова страшна слика није лишена дјечије невиности која се испољава у нади, која у реалности нема основа, али се појављује неочекивано и тамо гдје јој се најмање надамо. То се Младену деси кад упозна Анђу и преко ње осјети мирис попут мајчиног млијека одн. када се сјети љубави. И Кристофер при помену мајке почиње да плаче. Тај мирис познаје и он, али он код њега не буди никакву способност за акцију, никакву промјену живота, никакво ново усмјерење. Он је хамлетовски анестезиран. Када осјети мирис љубави, Младен ће престати да се осјећа туђим, он ће постати субјект. Постаће Фортинбрас. Иако ће његова акција бити усмјерена на убиство Кристофера, свога очуха, она је ипак преломни моменат у роману и у Младеновом животу. Убиством свога очуха, он добија нови живот. Чак му то и Бил признаје чиме као да и њега признаје за свога законитог насљедника.

Осим ликова Кристофера и Младена, у роману се појављује свакако најтајанственији дјечији лик – тајландско дијете. Кристофер често одлази на Тајланд, гдје користи прилику да се сексуално иживљава над једним дјечаком. Њему је фасцинантна чињеница да су, током силовања, из дјечакових очију текле сузе, „*ali mu se lice, zgtčeno od bola, stvarno smeјalo*“ (2022: 56) Тајландско дијете изражава сву трагичност и апсурдности данашњег свијета. С једне стране слика силоватеља, којег ништа не ограничава и с друге стране, слика беспомоћности која жели да вјерује да овом насиљу може доћи крај. Крај његовим мучењима доћи ће са убиством, онога тренутка када Младен не буде могао више да гледа те сцене и одлучи да убије Кристофера.

Видимо да дијете у савременом роману више дефинитивно није оно што је дијете било у традиционалној књижевности. Оно је постало жртва растакања породице и идеолошких и идентитетских конструкција. Ликови и из једног и из другог романа, и када су одрасли, представљају инфантилне појединце и примјер дејства савременог окружења. С обзиром да у сексуалности постоји нераскидива веза између љубави и агресиве, да се у њој спајају потенцијално рађање новог живота и смрт, у њој се такође осликавају и екстремни савременог живота. Шта је то постало од малог Кима? Одрасла небинарна особа, која не жели и не може имати ни породицу ни дјецу. Ни Кејов статус одраслог човјека, који је у укључен у живот одраслих, не значи сам по себи да је он заиста и одрастао. Његова непрерађена фиксација му то не дозвољава. Он заувјек остаје дјечак. У данашњем свијету су јунаци савремени Хамлети, дјеца испуњена огромном потребом за осветом према својим родитељима, али који немају снаге за праву освету, ону која би заиста поништила родитељску кривицу, а њих уздигла на пиједестал побједника, ону која би била у суштини побједа над самим собом. Умјесто тога, фрустрирана дјеца, чији је представник Кристофер, бирају апсурдне поступке: постају хомосексуалци како не би имали порода и усвајају дијете из сиротишта да би дао оцу наследника лозе, а који ће касније постати Фортинбрас – побједник из сјенке. Ким своју хомосексуалност слави као ослобођење човјека од везаности, од сексуалног чина којем је сврха репродукција. Осим тога, то се схвата и као давање шансе новом назначењу човјека, чији се јасни обриси не називају, него се растаче у недефинисаности. Видимо, заправо, да тај оквир савременог живота уопште не подстиче на стварање новог живота, на рађање дјеце, те се стога с правом може назвати цивилизацијом смрти одн. цивилизацијом у умирању. Доскора

је то била само неспорна чињеница, а сада је она покривена и идеологијом. Сада је то прави дух времена, у коме се декадентност схвата као слобода. То је цивилизација која на материјалном плану може да понуди највише што је икада ико могао да понуди неком дјетету, али с друге стране, то је цивилизација којој у стварности дјеца нису потребна, чак су јој и терет.

Међутим, то се у Де Лоризоном роману ни ти види, нити осјети на тај начин. Роман види савременост као најбољи од свих свјетова и ако савременост није добра, онда је то само зато што није у довољној мјери по мјери феминистичке и џендер идеологије. Она би требало да буде још идентитетски растворенија, то би био свијет без економских разлика, без полних разлика, без икаквих двојности, свијет у којем би све било могуће и чак и пожељно. Док Ким де Лоризон сугерише и вјерује да је ово слика срећног свијета будућности, будућности у којој скоро па неће бити дјеце (једино дијете које је наговјештено да ће се родити у роману је дијете које је зачето код партнерке његове мајке), а ни породице сасвим сигурно, гдје је идентитет флуидан, а лични идентитетски (и не само идентитетски) избори неограничени, дотле Кејмановићева мрачна слика свијета просијава надом побједне дјетета, коме побједа пада као крушка са гране. Хамлетовска прича ту даје и одређену митску потпору.

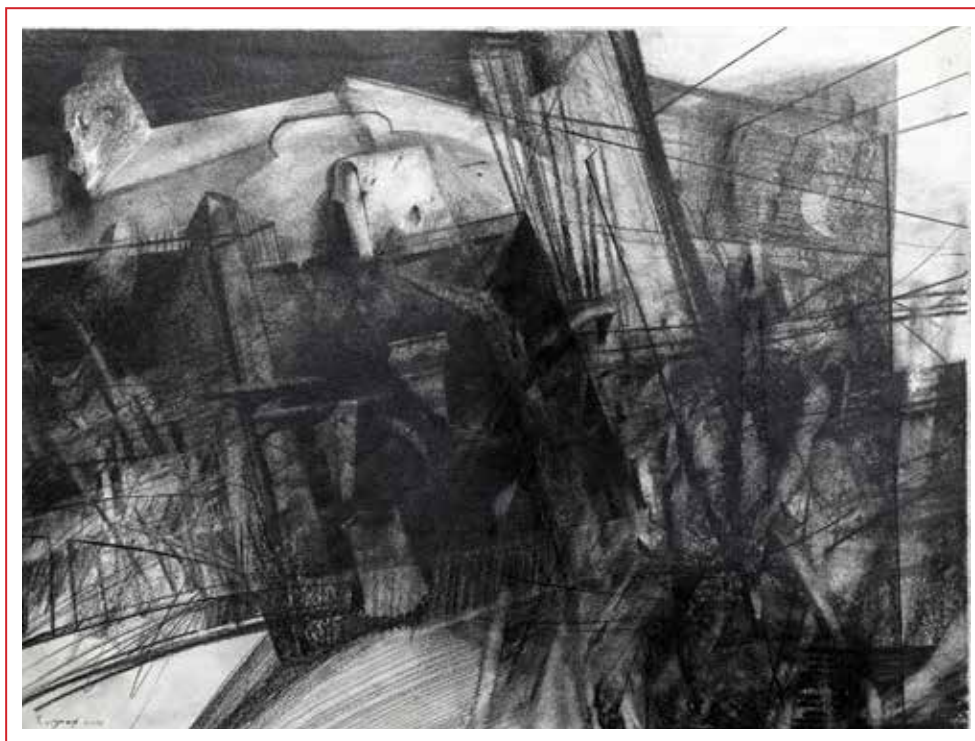
Савремени роман, можемо закључити, види савремени живот као бесмислен конгломерат површних односа мржње и равнодушности, испуњен необузганим сексуалним тежњама и перверзијама, а дијете као учесника у таквом животу. Оно је свакако ограничено својим психофизичким могућностима, али је у потпуности у свијету одраслих. Ти одрасли заправо и нису одрасли у смислу менталне зрелости, него само у смислу испуњавања одређених друштвених обавеза. Ким одрастање види као тјелесно одрастање. За њега нема психичког одрастања, јер оно у савременом свијету није ни потребно. Обављање одређених послова, зарађивање за живот у оквиру пословних система, потом приватни живот у коме нема изграђивања емоционалних односа, за све то није неопходно никакво одрастање, него искључиво уклапање у задате оквире. У тим оквирима уопште није битно да ли је неко мушко или женско, каква му је сексуална оријентација, да ли има породицу или не, да ли је емоционално зрела јединка или не. Све је то потпуно свеједно за савремено друштво. Оно све то препушта индивидуалним тежњама, што слави као неограничену слободу. Али, дијете је и једино кроз кога је могуће спасење оваквог свијета. Оно се још може сјећати мириса мајке, те праслике

љубави и изгубљеног раја. Оно је још способно да се смије док плаче. Оно још има снаге да изађе из

свега као побједник, иако је све окренуто да му узме невиност, сјећање на љубав и љепоту.

ЛИТЕРАТУРА

- Бидерман, Х. (2004). *Речник симбола*. Београд: Плато.
- Кошарац, Б. (2019). *Изазови савремене породице*. Пале: Филозофски факултет.
- ***
- Ђорђевић, М. (2003). *Strömungen und Wandlungen der älteren deutschen Literatur: Beispiele und Erläuterungen*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Fegter, Susann (2012). *Die Krise der Jungen in Bildung und Erziehung. Diskursive Konstruktion von Geschlecht und Männlichkeit* [ebook]. Wiesbaden: Springer VS. DOI 10.1007/978-3-531-19132-4
- Hessischer Rundfunk (19. 10. 2022): *Buchpreisgewinner:in Kim de l'Horizon im Gespräch | Frankfurter Buchmesse 2022*. <https://www.youtube.com/watch?v=4SL-veVB3Mk>. Преузето 12. 6. 2023.
- Kecmanović, V. (2022). *Kad đavoli polete*. Beograd: Laguna.
- Küchler, P. (2001). *Zur Konstruktion von Weiblichkeit. Erklärungssätze zur Geschlechterdifferenz im Lichte der Auseinandersetzung um die Kategorie Geschlecht*. Pfaffenweiler: Centaurus Verl.
- LfB Literaturforum im Brechthaus (13.09.2022.). *Kim de l'Horizon: Blutbuch (Buchpremiere)*. <https://www.youtube.com/watch?v=ldL45MsAdes>. Преузето 12. 6. 2023.
- l'Horizon, K. d. (2022). *Blutbuch* [ebook]. Köln: DuMont Buchverlag.
- RTV Focus Vranje (22. 3. 2023.). *focus VR. IV. Borini Knjizevni Dani – Vladimir Kecmanovic KAD DJAVOLI POLETE 22032023*. <https://www.youtube.com/watch?v=81VQplQGx6I>. Преузето 12. 6. 2023.

Храм

Долази циркус

Преводи

Ристо Василевски

Зоран Костић

Бисерка Рајчић

Милан Милошевић

Милијан Симић

Горан Радичевић

ЈОН ДЕАКОНЕСКУ, поезија

БАБКЕН СИМОЊАН, поезија

ЈАДВИГА МАЛИНА, поезија

НИК ЕВЕЛИ, проза

ЛАВ ЈЕМЕЉАНОВИЧ ТРУТЊЕВ, проза

ДИМИТРИС П. КРАНИОТИС, поезија

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПЈЕСМЕ

ЈОН ДЕАКОНЕСКУ

С румунског превео:
РИСТО ВАСИЛЕВСКИ

(добитник Награде „Отворена књига“ 8. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2023)

ЈОН ДЕАКОНЕСКУ рођен је 7. марта 1947. године у Тргу Логрешти, округ Горж. Дипломирао је на Филолошком факултету Универзитета у Букурешту и на Правном факултету. Доктор филологије на Институту за стране језике и књижевности у Букурешту.

Професор на Универзитету у Крајови.

Аутор више од 80 књига пјесама, прозе, есеја, књижевних критика, превода. За своју књижевну дјелатност добио је бројне националне и међународне награде: Награду Савеза писаца Румуније, огранак Крајова, 1997, 1998; Европску награду „Рагуза – Un ponte per l'Europa“, Citta de Ragusa – Assessorato alla Cultura, Centro Servizi Culturale, Associazione Culturale Sikania, 2003; Premio Internazionale della Poesia „Umberto Mastroianni“, 2009; Међународну награду за поезију „Чезаре Паскарела“, 2015; Награду „Арка“ (Србија, 2016); Награду „Рафаел Алберти“ (Куба, 2017), Награду „Отворена књига“ 8. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2023.

Оснивач је и предсједник Међународне академије „Михај Еминеску“, која међу оснивачима има два лауреата Нобелове награде за књижевност.

Изабран је за почасног члана Академије наука Молдавије, Европске академије наука, умјетности и књижевности у Паризу, Академије културе и поезије Монголије и Европске академије наука и умјетности у Салцбургу (Аустрија).

БЕСПОМОЋНО ДЕТЕ, ДУША

Према Марину Сорескуу

Проблем с душом је веома сложен:
Ушао си кроз божје двери
И увек идеш, пешке, јашући или сањајући
И уопште се не осврћеш назад,
Увек ужурбан, без застајања,
Као да треба што пре да стигнеш
Ни сам не знаш где.
Не успорава те ни лоше време,
Чежња за драгима,
Рађање деце или смрт родитеља,
Као да си сенка која постаје све мања
На крају пута што води горе, тамо

Где тишина окамењује ваздух.
Проблем с душом је веома тежак:
У трци с временом,
Нигде не стајеш,
Заборавио си да пијеш и једеш
Из длана
И, у једном трену, душа
Ти остаје иза, јадна,
Толико исцрпљена и неприметна!
Боже, толико ми је душа остарила
Да ме никада с леђа
Не сустигне.

КАПЉИЦА МИСЛИ

Лоше се вести, обично, крију
 У сузи ил' неком слову
 Или у понору душе
 Која се никада не опорави
 Од онога што чује и види.
 За једним столом у кафићу „Balzac Coffee“
 Читам у „Berliner Zeitung“
 Да ће се Гинтер Грасово перо
 Разлистати на небу,
 Тамо, на неком облаку,
 Позваном од Бога
 Да му прави друштво.
 Подрхтава шољица кафе
 У рукама Пола Т.
 И личи на неизлечиву рану.
 А Константин Б.
 Ломи решетке ћутње:
 „Умиру нам песници, Боже,
 И постају ваздушни кипови“.
 У кафићу „Balzac Coffee“
 Време је стало,
 А једна капљица мисли
 Проси за мало љубави.

ТОЛИКО ТРАГАЊЕ

Рече ми преко телефона
 Да си моју последњу песму
 Коју сам ти послао
 Ставила на вазу од Севра
 Скупоцену, наслеђену од бабе и деде,
 Читаш је и милујеш с времена на време.
 Она мирише на свежу земљу,
 На ружу пре него што падне слана,
 На росу и кишу,
 А понекад мирише на мене
 А ти мало збуњена
 Не знаш шта да радиш са страницом
 С које ка твом срцу лете
 Толики вокали и узвичници.
 Поклони је ветру
 И једног ћеш је дана наћи пред прагом,
 Пожутелом од толиког трагања.

ПИСМО БЕЗ ПРИМАОЦА

Киша, ветар, лед,
 Те и речи почеше да трепере
 На страници умрљаној невиђеном
 стрепњом;
 Рука као да беше грана
 Без сока и лишћа.
 Хтедох да напишем писмо
 Кући, мајци, оцу,
 Али прође и ово лето,
 Ја не имадох времена ни за два-три ретка.
 Они чекаху на капији,
 Али поштар никако да дође.
 Оде им и душа,
 Одећа им постаде преширока,
 А тело без меса и сенке.
 Киша, ветар, лед,
 Слова падаху с беле стране
 Као дудово лишће у јесен.
 Писмо остаде без примаоца.

ЖЕНА У ЦРНИНИ

Обучена у црно, жена иде улицом,
 Млада је, као да ходом мери
 Пут до велике тајне.
 Нема ничег испред ње,
 Сама је, чак се и материја
 Покорно повукла,
 Правећи јој пут кроз прозачну јесен.

ПУТОВАЊЕ

Плавушу из воза у петнаест до један,
Од Стразбура до Париза,
Нећу видети више никада.

Читала је „Шпигел“ а редови часописа
Постајаше шине,
Којима су њени топли погледи путовали
Чак до мене,
Без икаквог ограничења.

Чудио сам се песку
Времена
Који је засипао сваку станицу,
Најављиван као нека врста казне
Веома савесног кондуктера.

Плавуша из воза у петнаест до један,
Од Стразбура до Париза
Никада нигде
Није сишла.

ПОСЛЕДЊЕ КРИЛО

Већ неко време,
Сенка ми лудује:
Посматра младе жене,
Крије се иза јоргована,
Каткад се суочи са светлошћу,
Шибалући је пркосно.
Можда треба да је поправим,
Да јој скратим углове,
Да је излечим од кукавичлука,
Па ће се можда смирити
Кад јој ишчупам последње крило,
И уместо њега понудим јој
Своје готово погрбљено тело.

САДА

Након толико година градњи
Зидина и тврђава
Од речи, суза и росе
Сада пожелим
Да постанем вајар
Дима из димњака
Родитељске куће.

ЗЛАТНА РОСА

Сањах оца
Како седи испред прозора.
Чела ослоњеног о стакло
Посматрао је хоризонт
Као да очекује да види
Своје прво пролеће
И будућност с мајчиног длана
Која је плакала од среће.
Тражио је будућност на све четири стране,
Једном насмејан, други пут суморан,
Чинило се да ослобађа
Речи ни од кога схваћене,
Или је можда размишљао
Да се поново роди на новом месту
Другачије уређеном
С тајним изненађењима
И златном росом.

ФОТО-АПАРАТ ЗА ДУШУ

Сликамо се све чешиће
И увек изгледамо срећни.
Свечано
Смешимо се без стида,
И држимо се за рамена
Као да ћемо потонути
У вечност.

Шта ли би се догодило
Када би се сликала
И душа?

НЕПОЗНАТА ИГРА

Руке су ми се претвориле у крила,
Време је одласка, кажем себи
И птице ме маме
Са небом без облака,
А свици ми показују
Најкраћи пут.

Чудан позив,
Скоро као још непозната игра.
Плашим се да отворим очи.

ДРУГАЧИЈА ВРСТА СРЕЋЕ

Сањао сам своју мајку
 Са мном у наручју
 Срећна, попут девице
 Из икона,
 Насликана прстима од љиљана.
 Да ли је то знак
 Од Бога,
 Да ме још трпи
 Као сузу
 Подмлађену од радости?

Како би добро било
 Да се поново родим
 Можда више пута
 Кад ће звезде сијати
 У бунарима,
 Једно друго време
 И другачија врста среће,
 Примајући три крила
 И друго небо
 И плусак звезда
 У души.

НАГРАДА ИЛИ КАЗНА

Посматраш ме с чуђењем,
 Као да нисам овде, пред тобом.
 И мукла ти се тишина слеже
 На рамена, да те не напусти сенка
 Која те је тако често издавала.

Никада се неће сазнати
 Зашто нас је тишина разапела
 На крст овог тренутка,
 Кад су уста изгубила плод
 Негдашњих љубавних речи.

Посматрамо се обострано,
 Све чекајући да нам се с очију склони магла
 Као награда или казна.

САН УСПОМЕНА

Сањао сам те како се пењеш уз мердевине
 Ка снежним облацима.
 Као да си била невеста
 Са белим рукама, што анђели их љубе,
 Док су птице
 Са сребрним крилима
 Летеле око тебе
 У знак радости.
 Бојим се да се пробудим
 И да те изгубим
 Невеста од снова
 И од снега
 Путујући кроз сан сећања.

ЗЕМЉАНИ ЧОВЕК

Толико тога сам желео да урадим
 Да срце искочи из груди
 Од среће,
 Спремао сам се да кажем
 Оно што други никад нису знали
 Али нисам имао времена,
 Ни тренутак макар
 Да те погледам у очи
 И да се радујем што постојиш.
 Сада, прекасно је
 Да признам да сам човек од земље,
 А сећања су нестрпљива
 Да ме напусте.

ПЈЕСМЕ | БАБКЕН
СИМОЊАН

С јерменског прејјевао:
ЗОРАН КОСТИЋ

БАБКЕН СИМОЊАН – јерменски пјесник, преводац, есејиста, србиста, културолог. Рођен је 1952. године у Јеревану (Република Јерменија). Аутор је дванаест књига пјесама, есеја, путописа и више од 900 публикација (есеји, путописи, скице, преводи). Од 1975. године, први у Јерменији, бави се јерменско-српским књижевним и културним везама. Учествовао је на Међународном сусрету писаца (1992, 1993, 1994, 1998, 2000, 2013, Београд), на Међународном сусрету преводаца (1988, 1992, 1998, 2000, 2011, 2019, Београд). Књижевни радови, преведени на руски, српски, словачки, бугарски, украјински, румунски, естонски, италијански, енглески, француски и мађарски објављени су му у многим књижевним листовима, часописима и зборницима поезије.

Од 1980. године редовно преводи на јерменски дјела из српске народне, класичне и савремене књижевности. По свом избору и преводу, уз предговор, објавио је књиге јерменских и српских аутора.

Објављене ауторске књиге: *Мирис домовине* (пјесме, Деспотовац, 1994), *Кроз балканску ватру* (путописи, есеји, Горњи Милановац, 1994, Београд, 1995), *Ходочашће* (пјесме, Јереван, 1997), *Ходочашће* (пјесме, Сремски Карловци, 1998), *Од Арарата до Косова* (пјесме, путописи, есеји, Београд, 2000), *Земља предака* (пјесме, Јереван, 2002), *Артамет* (пјесме, Нови Сад, 2010), *Хачкар* (пјесме, Јереван, 2012), *Скице из Либана* (путопис, Јереван, 2015), *Грумен земље српске* (путописи, есеји, Београд, 2017), *Знам, ко сам* (пјесме, Јереван, 2018).

Добитник бројних јерменских, српских и међународних престижних награда: Златна значка културно-просветне заједнице Србије (1993), „Свети Сава“ (Пећ, 1994), „Кандило“ (Јереван, 2010), Повеља Удружења књижевних преводаца Србије (Београд, 2011), Златна медаља Министарства културе Јерменије (2012), „Бранко Радичевић“ (Сремски Карловци, 2012), Златна медаља Републике Србије (Београд, 2015), „Аполон“ (Сремска Митровица, 2018), Златна медаља „Мовсес Хоренаци“ (Јереван, 2019), Златна медаља „Месроп Маштоц“ (Јереван, 2020), Златна медаља „Сајат Нова“ (Јереван, 2021) и друге.

Члан је Савеза писаца Јерменије и Удружења књижевника Србије. Имајући у виду његову вишедеценијску списатељску, преводачку и културолошку дјелатност, одлуком Владе Републике Србије новембра 2006. године именован је за почасног конзула Републике Србије у Јерменији.

АРАРАТ

Горе у небу, у сињем своду,
Горди Арарат сличи ми броду –

Ковчегу вечном, чувару спаса,
Вере и наде, будућег часа.

У сињем небу спокојно плива
Машта о спасу исконски жива.

Вечито Блистав јарбол крмари –
Јерменску земљу светлошћу зари.

Арарат мени попут је брода
У сињем небу јерменског свода.

ЗАВЕТ

Сахраните ме судњег часа
Подно Арарата,
Тамо где могу одјек гласа
Предака да хватам.

Осветлите ми гроб ружама,
Нек красе гроб, молим...
Прободите ми жал бодљама
Да душа не боли.

Над мојом хумком тужном, мучном,
Не чупајте косе.
Мој печал горске воде хучно
Низ Масис нек носе.

Слите у мени капи те ће
Море бити некад –
Доста за моје све несреће
Мелема и лека.

Нек носе капи срца јаде
Са током Аракса
Док ми на гробу попут наде
Бела ружа пламса;

Нека на хумци ружа сија
Нада мном, покојним,
Нек мој жал бодљом испробија,
Да спим сном спокојним.

СЕТНА ОТАЏБИНСКА ПЕСМА

Душе моје пламен, теби, родни крају,
Јерменијо, врата предворја на рају.

Где Арарат горди са небом се спаја
С божанственом круном девичанског сјаја

Док тешко окован снеговима трајним
Удубљен у искон загонетној тајни,

У срцу са раном крвном, непролазном
И са неугаслом вечно живом чамом,

Сребрном светлошћу будне наде купан
Да нас опет нађе, да будемо скупа

Да поново вера његовог окриља
Напоји нас млеком пречистог обиља.

Ма колико дуго Арарат да снује,
Ми ћемо чекати – сан се остварује.

МОЛИТВА ЗА ЈЕРМЕНИЈУ

Молим се клечећ' за намучену, уморну земљу,
За све што деле бол крвоточне, рањене земље,
Молим за своје несахрањене страдалне земље,
За сву јерменску нејач скрашену на туђој земљи.

Молим се клечећ' за васкрс наше јерменске земље,
За постојање чудом још увек живе нам земље,
За нашу веру, љубав, за наду у родну земљу,
Молим за Масис* што с тугом мотри на мајку-земљу.

Молим се за све што ору своју рођену земљу,
За појце псалма у славу цркве бесмртне земље,
За жетеоца и за сејача зрна том земљом,
И за војника – будног чувара јерменске земље.

Молим се за све што се из рата вратише земљи,
За мајке што хлеб напуклих руку месе за земљу,
За тај хлеб топли тек испечени у пећи земље,
За плач детињи, прворођени на радост земљи.

Молим за прегршт земље освештан за хачкар-земљу**,
Молим се за тог који опева светост те земље.

* Масис – народни назив за планину Арарат.

** Хачкар – вертикална стела у облику крста са разним орнаментима. Реч хачкар се не преводи, употребљава се у оригиналу.

БЛАГОСЛОВИ, ГОСПОДЕ БОЖЕ

Пут ми раздвојен, живот раздвојен, хлебац и узраст,
Срце препуно боли печалне и очи суза.

Од бодљикаве жице неправде срце ми страда
У тим уклетим грудима света што се распада.

Без лицемерја, неспреман вољно да се покорим,
Живим животом који жртвеним пламеном гори.

Увек у бунту и чист и честит, мишљења свога,
Тако да људску издати гордост не могах стога.

Ни пред ким никад не клекох, праштај, кајем се, Боже,
Сем што пред светим образом твојим клечим, њим прожет

И вечно слова молитве шапћем, дане и ноћи...
Праштај ми, праштај кривицу моју, Творче свемоћни.

Благословени Боже по срцу свом и по слави –
Пут благослови раздељени и хлеб мој кржави.

У ЉУБОСТИЊСКОМ МАНАСТИРУ

*Вечној памјати српској кнегињи
Милице и монахињи Јефимији*

Праштај што дуг касно враћам ти, кнегињо,
Са надом да ни сад сасвим касно није,
Опрости ми и ти, српска монахињо,
Што много векова не дођох раније...

Напокон, ја клечим пред вашим моштима
У тој земљи смелих смиреним одавно...
Јека манастирских звона дух прожима
Под српском заставом распламсалом, славном...

Ваш вековни спокој нека спи у миру
Ту, сред светоносног љубостињског храма...
За живота земног, и у манастиру –
У беспорочности ви сте с молитвама.

Ја, крив због кашњења, одвајкада хтедох
Вечнују памјат јој одати ничице:
И сада се, ево – Господ Бог је сведок –
Молим, не словетећи, испред воштанице.

БЕЛЕ ВОДЕ

Беле Воде – назив врела
А и древног српског села,

Бели извор – бело злато,
Све ми блиско и познато:

Из камена (сабља бритка) –
Бије вода чиста, питка,

Византијски сопот славни
Предањима овенчани:

Млаз изворски воде вечно
С љубављу за сваког тече

На тој српској земљи гордој
Све то сазнаш с Белом Водом!

Беле Воде – бело врело,
Како чисто зову село!

Бели извор, свеж, искрени,
Све је овде блиско мени.

ЈЕСЕЊА ПЕСМА

Ковитла се лишће безбројно, увело,
Јесен и мој живот по добу постаје,
Листопад, листопад... овај лишћа целов...
Хтео бих да љубим страсно, све док трајем.

Залазак сунца ме грли до присности,
Ах, млад никад више – к'о у овом часу.
Јесен распаљује песму о жалости
И киша ми кваси главу седовласу.

Нечујно лелуја лишће златовласо,
С његових очију суза се отаче,
За слово утехе, авај, већ је касно –
Поетска ми душа почиње да плаче.

Ковитла се лишће безбројно, увело,
Нечујно лелуја, вртложи се, мота,
Листипад, листопад... тога лишћа целов
И сваки тај листак – дан је мог живота.

СЛОВО ОБРАЋАЊА БОГУ

Господе Вишњи! Зовем те римом и речју чистом,
Препун и мисли, вере, надежде... и патње исто.

Чим на свет дођох молитвом топлом ти ме дочека
Да живећ волим свет и истину, људе, човека...

Свеједно, свет се показа лажним, грубим и страним –
Како у њему остати часним, бити исправним?

Уважен бити – дато за века и није сваком,
Само достојан почасту човек проживи тако.

Онај ко није пио из чаше меда и жучи
Срцем и умом сврху живота свог не докучи.

Ко без љубави и вере живи – човек да ли је?
Такав створ пусти, до сводник пуки, друго и није.

У овом добу братонелубља и среброљубља
Твоја молитва роду људском је, Господе, зубља.

Спаси све јадне, несрећне, бедне и све рањене,
Све заблуделе, све напуштене и преварене.

Свет наш избави од све невере и од сводништва,
Од лажне вере и од лукавог проповедништва.

Мени дај снагу – рукама, души, рими и стиху,
Печат свог лика отисни на мом срцу и лику.

МОЛБА ГОСПОДУ

Боже милостиви, свемоћни Господе,
Што ми душу спаси кад год је кидају,
Молим само дај ми смирај, пошто одем,
У јерменске земље топлом загрљају.

Мада удостојен славе и признања,
И мада још светску бринем бригу сваку,
Сунце мог живота заласку наклања –
Молим, намени ми рајске земље шаку.

Не молим за много – већ само за кутак
У небеском дворцу твојем раскошног сјаја,
Да мир нађем након свог земаљског пута
Сред јерменске земље топлог загрљаја.

МОЈЕ СРЦЕ ЋУТИ

Моје срце ћути, једва куца сада,
Пепелом љубави памти те и страда,
Пролеће је тужно, тишти апатија
А у врту пахне процвала кајсија.

Ојађено срце чува успомене,
Нема од љубави – пуста младост вене;
У освит сусрета нашег ти обећа
Да ће љубав души бити зрак и свећа.

Од надања у то срце ми препуче,
Ипак, васкрсава у њем' наше Јуче:
Нема заборава за оног ко воли –
У срцу му живе и сузе и боли.

Ја знам, отићи ћеш и повратка нема,
Твој одлазак биће рана отворена...
Можда, зажалићеш, заплакати и ти,
Међутим, прекасно – нећу с тобом бити.

Са свих страна рањавају,
Не дам гневу да ме свлада.
Подваљују, клеветају,
Но, остајем јак и тада.

Са злбом се често борим,
Трпим горку жуч корова,
Безличници и злотвори
Пуни мржње и отрова.

А ја праштам, мирно, тихо,
Дружелубљу склон и потом,
Ал' нажалост зло још нико
Не поправи ни добротом.

У животној игри тешкој
Изборим се за победу,
И с подсмехом и са смешком
Презирући људску беду.

СЕДАМДЕСЕТ МИ ЈЕ

Моја младост се завршила давно!
Навршило се седамдесет равно.

Ал' пламен прошлог још и сада сија,
Своје детињство васкрсавам и ја.

Са блаженством се себе јуног сећам –
Бејох безбрижан и бескрајно срећан,

Навиру живих успомена боје...
Сад, к'о Арарат вечно бео што је,

Бео сам и ја – седокос а чедан
И на свој живот к'о на бајку гледам,

На бесконачну, где моје године
Дижу се сињем небу у висине.

Иако ми је седамдесет равно,
У својој души још сам млад, углавном.

Борба за престо, борба за успон,
У том животу, хаосу смутном.

Друг друга изда, брат брата уз то,
Свак сваком туђ је, и зло, и пусто.

Слава и престо два општа циља,
Човек – роб новца и изобиља.

Част и светиње у кал и блато,
Достојан живот исмејан зато.

Али, нажалост, не знају људи,
Тежећи томе, теже заблуди,

Заборављају кроз слепо стремље –
Живот на крају прегршт је земље...

Борба за престо, борба за успон,
У пустом свету, хаосу смутном.

ПЈЕСМЕ | ЈАДВИГА
МАЛИНА

С пољског превела:
БИСЕРКА РАЈЧИЋ

ЈАДВИГА МАЛИНА (Jadwiga Malina), пољска пјесникиња рођена крајем 1979. године. Са мужем, сином и родитељима живи на селу, у Тшебунји, близу Мишлењица и Кракова, што је данас велика ријеткост. Припада Мишлењичкој књижевној групи Тилија, групи која пише у духу „сеоске поезије“. Објављивала је у низу часописа, зборника и антологија. Крајње другачију поезију од поезије својих вршњака који пишу урбану поезију. Аутор је шест пјесничких збирки: *Тражим таму* (1996), *Пре него што* (2007), *Страна назочности* (2010), *Од блеска* (2013), *Овде* (2015), *Црна бродска посада* (2018), које су од

стране књижевне критике оцијењене као догађаји, некакве прекретнице у области тзв. младе поезије, како у погледу садржине тако и форме. Истицана је као „прва“, „најбоља“, што се данас, у поплави пјесничких имена и збирки, ријетко за кога може тврдити, упоређујући је притом са Болеславом Лешмјаном, једним од најхерметичнијих пољских пјесника, у много чему врло блиском нашем Момчилу Настасијевићу.

ОВДЕ

Када сам била мала мислила сам
да људи увек говоре људским гласом
да је бело бело а да је снег зима
да све мајке своју децу воле
а кад си гладан да хлеб не нестаје
мислила сам да рат долази из Немачке
и у Немачку се враћа
да ме истински живот чека кроз сто година
ако будем пристојна и изродим много деце

ИЗГУБЉЕНИ МЕДА

Ако би се овде вратио
био би краљ
на горњој полици
заједно с Кафком
водио би главну реч
моје срећно срце
колач би јело

САНДАЛИЦЕ С КОПЧИЦОМ

И још те сандалице с копчицом
дај ми Боже
те које не имадох
када сам умирала
у недељу ујутру
у присуству четири сведока
после вантуза с обе стране

ПРАБАБА ЈЕ КЛЕЛА

С иконе Најсветија госпа сишла
а с облаком ноћним
месечевим
на небо се вратила
мала стопала као окрајак хлеба имала

ПРЕДСКАЗАЊА КРАЉИЦЕ САБЕ

Добри људи предсказиваше нам увече
догађаје који ће уследити
велике катастрофе
али и мале несреће којих је пуно
у сеоским газдинствима и шталама
поготову у време прекида струје
спектар краја света неизбежан беше
износише тада на сто скупocenости у зрнцима
док мајка чашице постављаше
онакве какве имаде

ПОУКА ГОСПОЂЕ КИРИ

Наши мантилићи попут
комбинезона Роберта Редфорда
могли су да се праве важни
и она обувена стопалца
кад су у редићу по снегу у заход
упадала
очи госпођа Марије косу на глави јеже
иако знамо да су мртве
да им је до живота као одавде до Америке
ипак чини нам се да за нама иду
оним ходником петролејом премазаним

ВРАЂАЈУЋИ СЕ БАШТИ

Сада су тамо повијуше
и мале пакости
а пре сто година радосна граја
велика то мораше да буде срећа
кад у лонцу једногодишњи петао куваше се
а они на веранди седеше
на лисицу мотрећи која се њушком влажном
кроз папрат пробијаше
прабаба гласно понављаше
а за њом мали Влађо
*сачувај нас Боже од ове риђе напасти
која у сумрак долази
а сиромашан човек испод кревета ципелу нема
да на њу баци*

ЦАРСТВО НЕБЕСКО

Где је онај дечак мали
коме је касно поподне
у недељу колена крварило
и сместа се све
тетке са завојима окупиле
а мајка са освећеном водицом
док он јуначки бол подносише
севши на столицу и похвалу изговоривши
у част рода птичијег
азбучним редом наводећи
величину крила кљунова
опонашајући њихове гласове уздизаше се
*царство птица увек је небеско – говораше
– а душа птичија као и људска
напушта тело да би се у тело вратила*

КОШНИЦА

Као укрштене кутије са шибицама
за трен ока
у том воћњаку
с угашеним кречом у средини
где пчеле лете
или ништа не знају

ДОБРИ САВЕТИ

Саветујем да се у резерви има батерија за лампу
у случају да нема струје
секира иза врата у случају напада
неколико килограма шећера за време међаве
а шта у случају смрти

ТРГОВЦИ У ХРАМУ

Странци пију пића
погледом избегавају витраже изнад глава
Хајдн се распростро између зидова
и лепо му је са њима
тезга с бижутеријом мами старице
умотане Хермесовим марамама
трговац трља руке
штедро се смешка
зна да је место на коме стоји свето
мада данас рачунају се само оне старице
њихов шум
њихов

ЈАБУКА

Посадила сам јабуку
учила сам је да говори
показивала сам јој звезде
читала сам јој наглас Паскала
али она је више волела да остане при своме
оно што Бог уједини
нека човек не разједини

СМРТ

Бејах сигурна да сам је видела
кад мајка посегну за секиром
и кокошком истовремено
као на платнима старих мајстора
осећање полумљености
малчице осенчено место поред стола
на нечијем рамену
премда не у првом плану
мада и у првом
где се благо покрећу гране
као уочи кише
или неког...

ВЕЛИКЕ СТВАРИ

Онај део крова с граном
онај бели облак над њим
ништа више
све више је превише
Боже драги шта да урадим с великим стварима
кад је с малом душом толико мука

ПРИЧА | НИК
ЕВЕЛИ

С енглеског превео:
МИЛАН МИЛОШЕВИЋ

НИК ЕВЕЛИ (1976, Баргоид) је, како сам каже, средовјечни Велшанин који добровољно борави у Јужној Африци, прецизније Кејптауну. Овај је *блог-литерата* – до прије неколико година познат само једноцифреном јату вјерних пратилаца – тек од локдауна одлучио да своје најуспјелије кратке приче укоричи. Приче су му жанровски разноврдне, а он тврди да је то зато што пише тек да би писао. Лиричност препушта талентованијима, он се задовољава сировом есенцијом у њима.

ГОДИШЊИЦА

„... и када сам га питао да ли је имао банкарског искуства, знаш ли шта је рекао?”

Тоби се насмијеши. Чекао је поенту.

„Он је рекао... и цитирам...” Алан поправи своју кравату и наслони се назад због бољег ефекта. „Он је *рекао*... имам штедни рачун од петнаесте године.”

Алан Ворд није врста шефа који чека подређено лице за одобрење. Он је тип човјека који стално лупа песницом о сто и остаје вјеран свом понашању. „*Штедни рачун?* Да је мало говно управљало текућим рачуном, можда бих га и запослио, дођавола!

Тоби одмахује главом. Жалостан осмијех, размишља шта да каже. Одлучи се за одговарајуће, али слабо „*Штедни рачун!*” и још једном одмахну главом.

„Гдје они налазе ове људе, Тоби? И још важније, зашто ја трошим своје поподне интервјуишући их?” Тоби слегну раменима. Алан преврну очима. „И ти си ми од неке помоћи. У сваком случају,

претпостављам да си нешто желио? Нека криза на табелама, коју треба да спријечим? Нека ствар од међународног значаја, на примјер, да није неко украо твоју најбољу оловку? Па? Реци већ једном! Немам читав дан.”

Тоби устаде. „Странка која је имала заказано у шест часова је стигла. Треба ли да га пошаљем горе?”

Алан погледа у сат. Шест и петнаест. „Зашто ниси рекао раније, Тоби? И гдје је Ана? АНА!”

„Она је отишла у четири и тридесет, као и обично, Алане. Зато те ја обавјештавам о особи која је имала заказано у шест часова. У реду, чим изађем одавде, странка ће бити у канцеларији.”

„Да, добро, иди. Напусти ме, као и остали упаничени штакори, да сам управљам овим бродом.”

„Ако треба, могу...”

„О, разведри се, човјече! Само се шалим. Радити пола дана је у твојој земљи...”

Оба човјека се окренуше ка вратима на звук куцања.

„Извињавам се на сметњи, господо. Послали су ме са рецепције. Тражим господина Алана Ворда.“

Тоби скроз отвори врата и пружи руку. „Задовољство је упознати Вас, господине...?“

„Смит. Дејвид Смит. Такође, господине Ворд, већ дуже сам се радовао овоме и истински сам узбуђен око радног мјеста, у ствари...“

Тоби подиже руку. Пресијече говорника у пола реченице. „Права канцеларија, погрешан човјек.“ Пружи руку у правцу стола. „Господин Алан Ворд. Лаку ноћ, Алане, видимо се сутра.“

„Да, крените.“ Алан гурну столицу назад и прође око стола. „Алан Ворд. Лијепо је упознати Вас, Дејвиде, сједите. Да ли сте нас лако пронашли?“

Дејвид нервозно климну главом. „Да. Заправо је било прилично лако, а и ја сам се синоћ побринуо да пронађем адресе, да бих био сигуран.“

Још један технолошки иштребер. „О да. Технологија. Чудесне ствари. Могу ли Вас понудити кафом? Водом? ТОБИ!“

„Не, све је у реду, хвала Вам, господине Ворд, ја сам...“

„Алан, молићу.“

Дејвид гурну танке наочаре на коријен још тањег носа. „У реду је, хвала... Алане. Ја сам... добро сам, хвала.“

„Па хајде да почнемо онда.“

*

„Морам да кажем, Дејвиде, импресиониран сам. Тај си-ви је твој?“ Алан сједе, завали се у наслон и испусти документ у резач папира. „Није вриједан папира на којем је написан. Није достојан, човјече!“

Дејвид се стидљиво осмјехну. Два круга боје руже заиграше му на образима. Алан одмахну руком. „Нема потребе за таквим погледом, Дејвиде, имаш све вјештине које су нам потребне, па и више. Права је срећа што ме је Тоби натјерао да те интервјуишем, јер имамо јаку потребу за радним особљем, а тај си-ви је срамотан. Стварно легендаран покушај скромности!“

Црвенило на образима се задржало. „Хвала, господине Алане... ја сам... па ја сам пресрећан!“ Дејвидов осмијех се прошири. „Извињавам се што је си-ви био таква катастрофа, али добро...“

мрзим се величати, јер се тада осјећам арогантно. Рејчел ми је увијек говорила да треба да будем сигурнији. Била је у праву за већину ствари.“

„Дрскост има своје предности. То ме је и довело на врх. Дали знате да сам био најмлађи руководиоца Ц-нивоа у историји групе? Ха! Сигуран сам да сте то пронашли на Гуглу. Напорно радим, жестоко играм и не бојим се доносити тешке одлуке.“ Алан се наслони назад и стави руке иза главе. „Рекли сте *била* и претпостављам да сте мислили на своју супругу? Напустила те је и отишла са другим мушкарцем који може написати ваљан си-ви, зар не?“

Боја на Дејвидовим образима се усадила у јагодице. „Умрла је.“ Он затвори очи, стисну зубе и дубоко удахну. „Прије годину дана.“

Алан се исправи. „Глупа шала с моје стране. Без увреде.“

„У реду је.“ Дејвид то рече и отвори очи. „Како сте могли знати?“ Још један дуг уздах. „Али можда се баш данас мој живот наставља. Срећа ми се напосред осмјехнула.“ Он подиже свој мали руксак на крило, претражи га руком и извади округлу плаву Таперверову кутију. „Ово ће вјероватно глупо да звучи“, рече отварајући сваки од четири пластична затварача по реду. „Али обећао сам себи да ћу учинити нешто да је се сјетим, ако интервју добро прође. Она је увијек испраћала људе са колачима. *Понеси ове на посао, Дејвиде! И дај једну свом шефу, данас му је рођендан!* Вољела је пећи. *Макаруни* од кокоса су јој били омиљени.“ Дејвид пружи кутију. „Нисам искусан као Рејчел што је била, али се надам да је ипак нешто од тога прешло и на мене.“

Алан се осмјехну. *О Боже, проклети колач. Могао си донијети нешто корисно, проклети скок, рецимо.* „Врло радо, врло радо.“ Он узне највећи и прегризе га напола. „Кокос?“, упита га уста пуних колача који се савршено топио. „Укусно. Могли бисте додати и пекар на вашу преправљену биографију.“ Гласан смјех. Летеће мрвице.

„Па, надам се да неко вријеме нећу морати преправљати информације у си-вију.“

„Ха! Добар одговор, човјече! Знао сам да негдје у Вама има ватре.“ Алан нагура остатак колача у уста. Сажвака. Прогута. „Вјерујем, узеху још један. Прије неколико година, овдје смо имали жену која је доносила колаче петком. Колико се сјећам, она није била ни за шта, али је барем знала испећи проклети колач.“ Алан се накашља у рукав. „Проклете, залутале мрвице, опро...“ Још кашља. Аланово грло постаде тамноцрвено.

„Отпустили сте је прије осамнаест мјесеци.“

„...треbam воду...“ Буљаве очи. Бијели зглобови на пругастом оковратнику.

„Име јој је било Рејчел Смит. Њен осјећај за колаче је био савршен. Она је била савршена.“

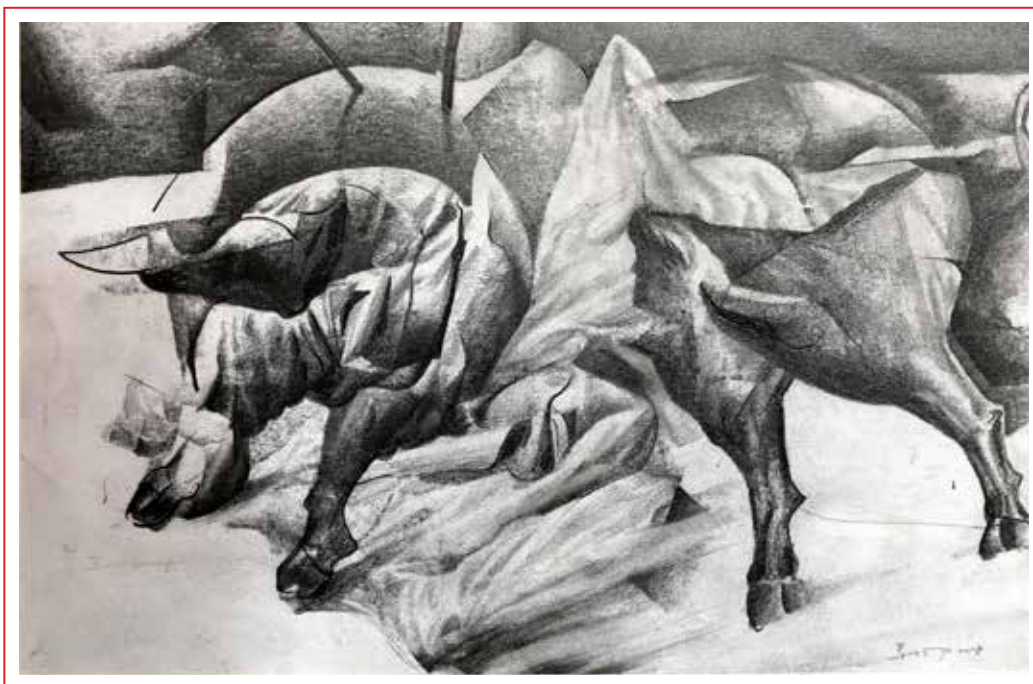
Аланово се тијело почело грчити. Крв му је прелила зубе и усне. Покушавао је да помјери вилицу, али није се појављивао никакав звук.

„Била је у трећем мјесецу трудноће, када си је отпустио, након што је наишла на тебе и твоју секретарицу. Двије седмице након тога је изгубила бебу и никада се није опоравила од тога. Убила се, тачно на данашњи дан прошле године.“

Аланове очи су се превртале у дупљама. Јаки грчеви. „...то... бб...“, једва програкта.

„Не труди се звати мога брата, Алане, отишао је када сам стигао, зар се не сјећаш?“ Дејвид стави 'тапервер' назад у торбу и прође поред Алановог тијела, које се трзало. „Притиснем деветку за позив, нулу за пријем? Тако то иде, зар не? Не труди се да одговориш, Алане, даћу све од себе. Хало? Да, треbam Хитну помоћ. Мислим да је човјек који ме је интервјуисао имао срчани удар.“

Дејвид се сагну, и шапну Алану у ухо: „Никад ми неће ући у траг. Припиши то искуству.“

Бик

ПРОЗА | ЛАВ ЈЕМЕЉАНОВИЧ
ТРУТЊЕВ

С руског превео:
МИЛИЈАН СИМИЋ

ЛАВ ЈЕМЕЉАНОВИЧ ТРУТЊЕВ родио се 1935. године у граду Засјану, у Казахстану (Источно-казахтанска област). Завршио је средњу хемијско-техничку школу у Омску, а затим, 1965. године, и Савезни институт текстилне и лаке индустрије (ванредно). Од 1959. до 1980. године радио је као лаборант, конструктор, руководилац научно-конструкторске лабораторије у Омском научно-истраживачком институту, те као замјеник генералног директора. Касније је предавао у Институту за специјалисте Министарства нафтно-прерађивачке и нафтно-хемијске индустрије. Године 1989. примљен је у Савез писаца СССР-а и од тада је професионални писац. Умро је 4. маја 2021. године у Омску.

Аутор је романа: *Браћа* (1984), *Младост-лудост* (2005) и *Имати и не изгубити* (2015), трилогије *Живи и радуј се* (2018) (*Иза хоризонта*, *Мурцовка**, *Живи и радуј се*), два документарна романа *Становник тајге* (2010) и *Усред степе широке* (2012) и већи број повијести*: „Цвјета медуника“ (1980), „Док постоје галебови“ (1980), „Хајка“ (1980), „На језеру“ (1984), „Воденица“ (1984), „Посљедња сезона“ (1987), „Користан човјек“ (1987), „Блиске бриге“ (1989), „Свици“ (1992), „Отава“ (1995), „Радост“ (2005), „Тајни зов“ (2005), „Звонки рог“ (2005), „Пар-непар“ (2011), „Те године“ (2011), „Радуј се у себи“ (2011), „Њен дневник“ (2011), као и четири дјечје повијести: „Црвени лисац“ (1991), „Дугоухи“ (1991), „Бјелогруди“ (2005), и „Жива душа“ (2010).

Прву причу „Једне ноћи“ објавио је у новинама „Млади сибирац“, 1961. године, а прву књигу *Прве зоре* 1967. године у Свердловску (данашњем Јекатеринодару). Након тога објавио је још десетак књига повијести и прича за одрасле: *Цвјета медуника* (1980), *Док постоје галебови* (1984), *Посљедња сезона* (1987), *Блиске бриге* (1989), *Звонки рог* (2005), *Пар-непар* (2011), *Срећан тренутак, тужан тренутак* (2015), *Вјеровао не вјеровао* (2016) и *Мандрагорине* јабуке* (2018), пет књига за дјецу: *Црвени лисац* (1991), *Вртирепка* (2005), *Дивљи живот* (2005), *Два волшебника* (2010) и *Жива душа* (2010), четири књиге из лова и двије књиге публицистике. Изабрана дјела у три тома изашла су 2017. године у Омску.

Добитник је двије савезне награде: „Вјачеслав Шишков“ (2007 – за књигу повијести и прича *Звонки рог*) и „Гаврила Державин“ (2014) и три регионалне књижевне награде: „Леонид Мартинов“ (2007 – за роман *Младост-лудост*), „Фјодор Ушаков“ и „Тимофеј Бјелозеров“.

*мурцовка – руско течно хладно јело, које се састоји од хљеба, кваса и ситно исцјецканог лука

*повијест – специфичан руски жанр, прелазна форма између приповијетке и романа

МЛАДОСТ-ЛУДОСТ (Одломак из романа)

Дјед и ја смо опет удвоје згртали сијено – мајку је задржао колхозни рад на који је одлазила чим би се иза шуме пробило сунце, а враћала се кад би се растапало изнад земље. Како је успијевала да се брине о нама: да пере рубље, куха и да води домаћинство – несхватљиво је...

У исто вријеме, иза врбовог прућа скупљала је у замуљке своје просушене редове сијена и Дарја Шестова са кћерком Каћком – ратна удовица, крепка женица од четрдесет година. Једно вријеме је доспијевала и да коси с нама, и хтио – не хтио јавиле су ми се мисли о њеном договору с дједом. А особито сам се увјерио у те претпоставке, након што се једном код дједа одужио подневни одмор.

Увијек смо се по највећој спарини, кад нам је снага понестајала на припечи до те мјере да ниси могао литовку* да пружиш, завршивши с ручком, дуго одмарали у хладу под разгранатом брезом. И обично смо, попричавши о овом, о оном – готово истовремено тонули у сан: дјед хрчући, а ја тихо, као звјерчица. Једном, пробудивши се, нисам видио дједа поред себе и скочио сам с осјећајем стида, претпостављајући да је дједу било жао да ме буди и да већ коси сам. Али његова коса висила је на брезовој грани поред моје. Одмах се смиривши, кренуо сам кроз ријетку шуму, закључивши да је дјед негдје у близини и да једе шумске јагоде, већ незреле, слатко-ароматичне, које су се црвеле по ивици бунара у ниској трави. Али ни ту га није било. Сагињући се за јагодама, непримјетно сам пресекао пропланак који је ријетку шуму одвајао од врбака и угледао међу жбуњем, на брежуљчићу, примитивну колибицу покривену свјежом травом и поред њеног црног отвора Дарју и дједа. Сједили су и причали о нечему, а Дарја се, непристојно високо обнаживши мат-бијеле ноге, смијала, бацајући уназад главу. Бојећи се да ме не виде, журно сам устукнуо за жбун, обамирајући од скривених мисли, које су нагомила на стид, и појурио према логору. У души ми се подигла нека несхватљива, скоро враголаста веселост, тјерајући мисли да сустижу једна другу: на крају крајева, дједу је више од седамдесет и тешко да би моје непристојне претпоставке могле бити тачне. Али интуитивно сам осјећао да дјед, строг на послу, неће само тако млатити празну сламу по тако топлим времену. Губећи се у тим противрјечностима, пао сам на изгажену траву у хлад завјетне брезе. Мисли, мисли и мисли...

Дрхтаве, несташне, које трују душу... И не можеш да побјегнеш од њих, да се заштитиш...

А ближе вечери, кад смо скоро завршавали омању ливаду, Дарја нам је пришла са литовком* на рамену – обрве на све стране, високо подигнуте изнад блиставих очију, усне пуначке – као малине у зору.

– Вријеме је и да завршавамо, нарадили смо се – заугутала је Дарја.

Дјед, све више и више се повијајући од умора, како се дан ближио крају, као да је чекао тај узвик, исправио се, заигравши очима у правцу Дарје, и задигавши skut кошуље, обрисао је њиме косу.

– И то је тачно. Има леђа, мали, да сломиш, не на баршчини* – то он мене, који сам завршавао ред, зауставља. – Стока ће сваки час кренути, а мајка се вјероватно још није вратила с посла. Треба завршавати...

Испред су ишли: дјед – висок и још увијек прав и Дарја – наглашених облина, плећата, припијена хаљина, чинило се, сваког часа ће пукнути, поцијепати се. Искричаве ноге у чизмицама стављала је равно с малим извртањем, вркајући гузовима.

И опет је стизала, гле, и да купи сијено заједно с нама.

Дјед је, зграбивши вилама тешке нарамке сијена, бацао их на гомиле, и пластови су расли један за другим: велики, округли, ограбљених бокова, нагнутог врха. Мој посао је – да их ограбим. Немирне грабље жуљале су руке, иако су дрвене, али све је у тежини. До ручка су ми се чиниле тешким, а сува трава толико је гребала и забадала се у тијело, распарено на врућини да је све вријеме горјело оштром боли и пекло.

И опет је дјед нестао, чим сам утонуо у наредни сан последије ручка. Био сам у искушењу да отрчим до тајне колибице, али нешто ме спречавало у томе: да ли осјећај честитости, стида или и једно и друго. Па и знао сам да је Каћуха тамо, а можда је дјед отишао да погледа траву. У сваком случају, никуда нисам мрднуо, а вријеме одређено за одмор, провео сам у посматрању неба, час топећи

се у замисливим и незамисливим маштањима, час тонући у снове.

У том блаженом бунилу нека бубица ми је пала на лице и непријатно задебала образ, а затим – чело. Скоро инстинктивно сам је отресао руком, али неколико секунди касније поново сам осјетио благо мицање, сада већ на носу. Пред очима ми се појавило насмијешено лице лукавих очију боје црне рибизле, испод лукова уских, као нацртаних чађу, обрва, правог носића изнад усана, развучених у осмијех.

„Каћуха!“ Још не дошавши себи од изненађења, покушао сам да је ухватим за несташну руку с травчицом, али она је нагло одскочила, подругљиво се осмјехнувши и сакрила се иза брезе. Брзине ни мени не фали – неће побјећи. Ухватио сам се за Каћухину косинку*, а ова је, слетјевши с њене главе, ослободила густу косу, која је на тренутак прекрила читаво лице дјевојчице. Док је одбацивала назад дуге праменове, успио сам да је ухватим за танку руку изнад лакта.

– Јој, боли! – завикала је Каћуха, заустављајући се. Али у очима јој се, као и прије, видио смијешак. Пустити!

– А зашто си несташна?

– Тако ми је досадно.

– Зашто ти је досадно? Гдје ти је мамица?

Каћуха је испружила руку за косинком.

– Она и твој дјед траже траву.

И кренуо је између нас полушаљив, полуозбиљан разговор, полудјечји, полуодрасли, живахно-напет, конфузан...

Одавно нисам видио Каћуху и био сам изненађен колико је порасла. Била је двије године млађа од мене, али се протегла, као да смо једнаки: танка и гипка, чинило се – узми је преко паса и савићеш је, као лук или сломити.

За вријеме нашег шаљивог разговора, током којег смо и нехотице почели да једемо јагоде, које су се густо црвене у трави, нисам чуо и нисам примијетио дјед.

– Гугућете? – разлегао се његов пригушен, али дубок глас. Вријеме је да се ради.

Каћуха је одмах скочила за врбов грм и потрчала

преко покошене траве, широко преплићући дугим ногама у грубим чарапама.

– Видим ја да ти не губиш вријеме – дјед ме гледао, смјешкајући се. Погодивши моје стање, уозбиљио се. У реду, ја то онако, играјте се. Дјевојчица је још дијете, иако је висока. Истина, мој дјед је говорио: капом дјевојку не можеш оборити – можеш је стиснути. Али то је било друго вријеме. Тада су се и у твојим годинама, јасна ствар, из нужде женили...

Први пут се дјед дотакао теме, која је прије тога заобилажена, и нисам знао како да се понашам, шта да питам, јежио сам се, притајивши дисање. А затим сам још дуго, утапкавајући врхове пластова, које је дјед спретно спластио, све вријеме размишљао о тим скривеним за мене светим тајнама, покушавајући бојажљиво, са стидљивом опрезношћу, час се удубљивати у њихов мрачни застор, познат само по чувењу, час се плашећи тих мисли, бјежећи од њих...

Водећи бригу о свакој копејки, дјед је спустио на земљу дрвене виле и почео да о брезу чеше преморена леђа.

– Ускоро ће краве тјерати са ливада крај језера, мораће се сијено чувати, иначе ће разлијети наше пластова – окренуо се према мени. – Ми морамо да завршимо посао у дворишту, а ти остани са дјевојчицом. Узмите по врбов прут и чувајте док стадо не прође....

И одмах су ми се груди испуниле врелим гушењем и срце као да ми је задрхтало – остаћу очи у очи с Каћухом! Мисли су ми се заковитлале у грозничавом тражењу могућег и немогућег стања, у које ће ме у најскорије вријеме бацити нови осјећаји, осјећања, поступци. Даља дједова наређења чуо сам некако летимично, у грозничавој дрхтавици, у пренеражености.

Отишли су брзо, или ми се тако учинило, а Каћуха је ту поред мене.

– Види, какав лептир! – отворила је шаку и по њеном длану, треперећи крилима, почео је да пузи дебелушкасти лептир, и одмах је, запламтјевши доњом површином крила, узлетио, упутивши се горе, према брезовом лишћу.

Весело Каћухино лице, као дјечје, озарило се осмијехом, у тамним очима блеснуле су искрице.

– Тако ти је то – готово је прошапутала сањалачки.

– Види је, шта је смислила – неугодна напетост, која ме тиштила прије тога, полако је почела да нестаје. – Сви би хтјели да лете.

– Хајде да распалимо ватру са пуно дима – није ми одговорила Каћуха – иначе ће нас комарци изуједати...

Тек тада сам осјетио убоде тих крвопија, које су све упорније долијетале предвече.

– А гдје су шибице? – с извјесном радошћу сам прихватио њен приједлог. – Дјед је однио торбу, а дуван увијек носи са собом.

Каћуха ме шкиљећи погледала у очи.

– А зар ти не пушиш?

Било је тешко издржати њен поглед и окренуо сам се, иако заиста нисам пушио.

– Пробао сам у петом разреду – није ми се допало. – Сада немам зашто.

– А мени је мама шибице оставила! Каћуха је извадила кутију из џепа лагане јакнице, која је висила са њених мршавих рамена и коју је, очигледно, наслиједила од тете Дарје, да је доизноси. То нам је она наредила да распалимо ватру са много дима...

Обрадовао сам се шибицама. Тачније, не њима, већ прилици која ми се указала да одгодим онај неугодан тренутак који ће ме довести лицем у лице са Каћухом. Плашио сам га се не знајући како да се понашам. Близина дјевојчице гутала је сва моја уобичајена и испробана осјећања бацајући ме у неко чудно стање ненормалности.

С дубоком олакшањем појурио сам да скупљам суво грање. И Каћуха се ужурбала. Тај посао одвојио нас је једно од другог, отупивши ону напетост, која ме је држала од самог разговора с дједом.

Довукавши повећу гомилу сувог грања, почео сам да ограђујем ватрицу, ломећи суве гране. Каћуха је стајала ћутке, посматрајући ме. Убрзо је пламичак заиграо врелим језичцима по грању и кренуо у ширину, више, живахније, право у вечерње руменило на далеком хоризонту, на коме је сунце, које је пало на шуму, запалило пола неба.

Бацио сам се на бујну, наизглед живу, позлату пламеног перепљаса* сирових врхова, осталих од прућа, које је дјед посјекао и дунуо је на све стране густ дим, пригушивши јарко треперење пламена,

запљуснуо нас горчином. Каћуха, која је стајала мало даље од мене, чак се помјерила у страну, и ја сам се мало повукао, али не у њеном правцу, већ у супротном, као да се неки невидљиви зид, кроз који нисам могао да прођем, пружио између нас. Тих неколико корака између Каћухе и мене, дистанцу, која се успоставила некако сама од себе, нисам ни мислио да савладам. Ни Каћуха није показивала жељу да ми приђе, очигледно, и њу је држала на мјесту несхватљива сила, и тихо смо разговарали о бесмислицама, зачарано гледајући у пламен, који је час бојаљиво лизао савијено од врелине врбово лишће, час израњао, као заједљиви увојци, потискујући димне вихоре према крајевима ватришта.

У редовима су се појавиле прве краве сеоског крда и ја сам пожурио:

– Ено гоне стоку, идемо!

Зграбивши по дуг врбов прут, који нам је дјед одсјекао, стали смо недалеко од пластова.

Бука се ширила од стоке која се приближавала, мукала и ритала се. Крдо, иако и није било близу нас, преко омање широке ливаде, кретало се сложено и збијено. Крајње краве, примјетивши пластова, упутиле су се у нашем правцу. За њима су кренула младунчад, која се бола и ми смо, уз повике, размахујући савитљивим врбовим прутевима, појурили у сусрет тој најезди. Наше пријетње су дјеловале, краве су се прво зауставиле, а затим су, преко воље, једна за другом кренуле за вођама – село, у коме је сваку животињу чекала газдарица с напојем и тор с ватром која се дими, било је на видику.

– Ура, побједили смо! – Каћуха је почела да скакуће, млатарајући дугим рукавима тужурке*. – Ој-ла-ла, ој-ла-ла...

– Треба ватру угасити – опоменуо сам је с привидном суровошћу, задржавајући дрхтање у гласу.

– Е па, Љоња, хајде још да останемо. Хајде да сачекамо док се ватра сама не угаси... – загугутала је иза мене Каћуха. Чак ми се учинило да осјећам њен врео дах. – Ма хајде. Овдје је тако занимљиво.

– Али тражиће нас код куће.

– На минутицу ћемо...

Чудно, али та њена наговарања миловала су душу и заиста сам желио да њен звонки глас не престане.

– Добро – сложио сам се, застајући поред ватре и притајивши дисање. Да, било је зачудо неравномјерно, површно брзо.

Каћуха је такође заћутала преко пута мене, преко ватре, широм отворивши очи на трепераве пламичке. Свијетле тачкице су ударале у дубини њених зјеница.

– Хоћеш ли ове године кренути у осми разред – неочекивано ме упитала, не скидајући поглед са растрчаних пламених језичака.

– Спремам се – због нечега сам нерадо одговорио – њене ријечи отјерале су лагану дрхтавицу, пријатно-слатку, тајанствену.

– А гдје ћеш живјети? – није примијетила моје незадовољство.

– Код некога у стану...

У нашем селу некако се одржавала седмољетка и након њеног завршетка требало је наставити школу у рејонском центру, у којем је била једина у читавом рејону средња школа. У послјијератним годинама први сам се у школовању уздигао до висине десетогодишњег образовања. Они, који су ишли са мном, или су одлучили да оду „на занат“, или су из разних разлога остајали у колхозу. Али мисли о школи још ме нису узнемиравале – још скоро мјесец дана свијетлила се преда мном слободица, ако би се тако могао назвати свакодневни рад у пољу и код куће...

Стишало се шуштање брезове шуме, згушњавала се плава нијанса пропланака који су изгубили сјај, угасило се охладњело небо. У полеглим травама оживјели су зрикавци, негдје на ливадама подешавала је свој глас за позно парење препелица... И мисли, које су ме сасвим недавно опијале, и нестална унутрашња грозница – пролазили су – а у мени је нарастало бојажљиво спокојство: по уобичајеној навици гледао сам у Каћуху и слушао њен високи глас.

– А ја не бих могла да будем тамо сама, без маме – замишљено је водила разговор. – Прометно је у Иконику, страшно.

– Шта је страшно?

– А не знам. Само сам једном ишла тамо с мамом...

Нешто нечујно сиво јурнуло је из дубине шуме на ватру и Каћуха је, уплашено крикнувши,

појурила према мени, запевши ципелама за вагриште. Пала би да нисам махинално пружио руку и обухватио је. Каћухине широко отворене очи биле су тако близу мог лица да су за тренутак све заклониле. Никада прије с таквом снагом мој поглед није улазио у дубину другог погледа. Као да сам завирио у бунар, до врха испуњен чистом водом, чија је густа тама неизмјерно дубока. Али, за разлику од те дубине, дубина живог ока сјајила се оштром свјетлошћу разума. Примијетио сам страх у раширеним зјеницама и одмах, у критичном тренутку, нешто искричаво у њиховом густом црнилу.

– Шта ти је, глупачо? Па то је сова – пригушено сам проговорио, не чувши свој глас. Нервозна дрхтавица тресла ме цијелог, чим сам осјетио врео додир дјевојачког тијела и удахнуо његов мирис.

Каћуха се помјерила у страну и потрчала некуд у густиш сумрака, гласно се смијући. Каква разумна размишљања могу да буду у таквом тренутку – потрчао сам за њом, готово обамријевши, с напетом збуњеношћу пребирући непослушним ногама. Ено је, промакла је из дебеле брезе, иза друге... Али кратак смијех се зачуо однекуд са стране и ја сам застао ловећи откуцаје узбуђеног срца.

– Каћуха, разбићеш чело у мраку! – отело ми се разумно упозорење.

Али нису се чули ни њени кораци, ни њен смијех.

– Пази, овдје има и вукова – одлучио сам да мало уплашим враголасту дјевојчицу и поново сам послушкивао. Ни да писне... Поглед, онај оштро продоран, промакао ми је у уобразиљи и нестао. „Ма збиља је глупа“ – помислио сам у љубавној грозници и отишао полако до ватре, која је још поигравала пламичцима и преливима тињајућег жара. Мисли су се плеле, не задржавајући се ни на чему и не дотичући душу.

Од сувог грања које сам додао на ватру с праскањем су у нескладу сипале варнице, букнуо је полудјели пламен, обасјавши оближње брезе и отјеравши надолазећи мрак. Осврнуо сам се и послушно, али Каћухе нигдје није било. „Кући је, шта ли, одјурила од страха?“ – претпоставио сам и сагнуо се над грањем. Тада ме је и ударила по леђима савитљива грана. „Каћуха! – смјеста ме је опекала изненадна мисао, иако ми је колебљив налет благе језе прошао низ леђа. – Е па, држи се!“ Као одјек мојих мисли услиједио је кратак смијех, који се удаљавао, више налик на пригушено прскање.

Одсјаји ватре су заслепљивали. Њихове сјенке лебдјеле су као необични преломи и сметале погледу – није се тешко растрчати по таквој шуми, чак и ријеткој. Каћуха је видљивија из мрака: на фону простора, обасјаног ватром, вртио сам се као заслијепљен зец. Не без разлога она је негдје поново прснула од незадрживог смијеха. Тада сам се и ја одлучио на превару и потрчао, не заустављајући се, у дубину шуме, подале од ватре. И када је она заблистала као расплинута мрља, нагло сам се окренуо. Сјенка је промакла сасвим близу и тада сам зачуо пригушен узвик:

– Куда ћеш, Љоња?

Каћуха је била ухваћена: сувише касно ме примијетила и појурила према дрвету од два обухвата, кад је потјера већ била близу. Ухватио сам разиграну дјевојчицу и, не уздржавши се, из залета је свалио у траву. Каћуха је пала на бок и одмах се преврнула на леђа. Срушио сам се на њу као покошен. Поново очи у очи и убрзано дисање из полуотворених врелих усана, врело витко тијело, два гипка брежуљчића, наслоњена на моје груди, и плусак заносне дрхтавице по читавом тијелу, која је потјерала врелину у главу. Један тренутак, и ја сам, као опарен, одупријевши се рукама о земљу, скочио.

– Ти ниси нормална, Каћуха – усне су ми дрхтале а глас се прекинуо до промуклости – зар се тако игра. – И кренуо сам према ватри, чак јој и не пруживши руку и ништа не схватајући.

Брзо, у врелој прабини, у запари почео сам да шибам ватрицу гранатим врхом врбовог прута, подижући заједно с густим димом варнице и пепео.

– Јој – вриснула је у близини Каћуха. – Право у ногу! – Гласно је кихнула и ја сам се окренуо.

Рашчупана, са лицем умазаним чађу, Каћуха је била смијешна, и тај њен недоличан изглед отјерао је и душевну дрхтавицу, и потајни жар, и несхватљиву горчину. Нехотице сам се насмијешио, опраштајући јој све, иако никако и ничим то нисам одао и, одбацивши отрцан врх, кренуо из замрачене шуме.

Каћуха ме одмах сустигла, ћутке стала поред мене, мало иза.

Широко поље блиједјело је меким баршунастим нијансама боје јоргована, упијајући одсјаје прозирног неба, као заливеденог течним кристалом с капљицама златне боје. Изнад села, на хоризонту,

љуљала се неугасива сједина зоре, утонуле иза даљина. Шуштање, нејасно укаво*, фрктаво, мљаккаво и крештави звуци, удаљено дозивање пријезерских птица, које је неко поплашио и непрестано звиждање риђих ливадских штијока* и све је то бојажљива, помало страшна у својој тајанствености, жива вјечност...

Каћуха је све вријеме ћутала, шуштећи ципелама по густој трави, чак јој се ни дисање није чуло. Ја сам се такође притајио у душевној непостојаности, трудећи се да не мислим на наш недавни несташлук, пажљиво гледајући и послушкујући пред наступајућу ноћ. Па и да ли је то био несташлук, ако ме је цијелог тако дубоко протресло, аукнуло* болном њежношћу у души и замрло, топећи се у несхватљивом очекивању?..

Ши-ши – шушкала је под ногама трава. Фјут-фјут – чуо се звиждук са ливада. И у складу са мојим мислима, нешто је у мени подрхтавало танано, слатко и узнемирујуће...

У том треперавом ћутљивом мучењу, брзо смо пројурили околину и обрели се поред првих сеоских домаћинстава која су се појавила као нејасно црнило из сивила љетних ноћи. Каћуха се зауставила. Ухватио сам то крајем вида и такође се зауставио, гледајући у блиставе искрице свјетлости из прозора крајње избице и не усуђујући се да завири дјевојчици у лице, а она ме помиловала по глави врелим дланом, који је мирисао на јагоде, и поново звонким гласом развукла, као да је зацјевала:

– До-оба-ар си ти, Љоња!

Нисам успио ништа ни да осјетим, а камоли да схватим како је Каћуха шмугнула у мрак дворишних плотова од пружа и нестала.

Ослушнувши мало улицу, појурио сам кући. Необична лакоћа носила је моје тијело, као ваздушну пахуљицу, а у души ми је остајала до краја заносна јутарња радост.

*литовка – традиционалан назив за велику руску косу, којом се коси без сагињања

*баршчина – кулчење сељака на спахијској земљи за вријеме кметства

*косинка – троугласта марама, повезача

*перепљас – руска народна игра (плес)

*тужурка – кратак мушки капут

*укати – викати, дозивати се, изговарајући отегнуто „у“

*риђа штијока (барски пјетлић) (лат. Porzana porzana) – врста птице селице из породице барских кока

*аукати – викати „ау“

ПЈЕСМЕ | ДИМИТРИС П.
КРАНИОТИСС енглеског превео:
ГОРАН РАДИЧЕВИЋ

ДИМИТРИС П. КРАНИОТИС рођен је 1966. у Стомију, Лариса у Централној Грчкој, гдје је и одрастао. Студирао је медицину на Универзитету Аристотел у Солуну. Живи у Лариси и ради као љекар специјалиста. Објавио је десет збирки поезије на шест језика у Грчкој и иностранству. Пјесме су му преведене на 35 језика и учествовао је на неколико међународних фестивала поезије у иностранству. Под његовим предсједавањем у Лариси је, 2011, организован 22. Свјетски конгрес поезије и 1. Медитерански фестивал поезије. Краниотис је академик у Италији, доктор књижевности и члан више организација (Свјетски покрет поезије „Poetas del Mundo“, међународни лауреат уједињених пјесника ПЕН Грчка, члан Друштва грчких писаца, Националног друштва грчких писаца итд.).

ОПСЕСИЈА ОД ЈУЧЕ

Музика	На врх искупљења
Немилосрдно бије	Будућност долази
Моје мисли	Колико год да ме вежеш
Са нотама меланхолије	Далеко од ње
Али моја душа жели	Свиће
Као никада пре	На мермеру младости
Да плешем	Капљицама црног вина
Са самогласницима	Волим те; пролеће
„Akson Esti“*	Свиће
Шта хоћеш од мене	На чаши усамљености
Слатка опсесија од јуче?	Са зеленим оловкама
Остави први корак	Хиљаду боја
Чуда	Које желим га загрлим
И одмах дођи	

*Akson Esti је назив награђиване збирке пјесама грчког пјесника Одисеаса Елитиса (Нобелова награда за књижевност, 1979)

ЦРВЕНА ПЕСМА

Небо сам бојио у црвено
Данима које сам изгубио
То сам порекао
Смејући се непотребно
Преживео сам их

Воду сам бојио у црвено
Удавио сам се у сузама
И био сам спасен
Жаљење сам заборавио
Био сам преварен

Песму ову сам бојио у црвено
Избрисао сам је речима
И васкрсао сам
Писањем крвљу
Ја сам се осветио

ЈАНУС

Стамбена зграда сада
Наш комшилук
Лифт се заглавио
Између стана на крову
И неба

И ми унутра
Удобна гужва
Без даха
(И без сигнала
За мобилни)

У параглајдеру за бекство
Од *sa voir vivre*
Као да су одавно спремни
За случајеве
(Када смо стигли
Да се заљубимо?)

На апогеју
Метеорске степенице
У подруму
Полудилеме
Од Јануса

КРЕТАЊЕ

Сад смо голи,
Обукли смо боје,
Необучене речи и гласове,
Сада смо слепи,
Попили смо светло,
Пливали у смрти,
Са алкохолом и дуваном
У нашем пртљагу
Сведочили смо лажно,
Заборављајући ко смо
Изградили смо свој живот на птици
И поново смо летели,
Једноставно смо се преселили.

Вјетрометина

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Арка

Поезија/проза

Ранко Павловић, поезија

Саша Нишавић, поезија

Жељка Аврић, проза

Миладин Тошић, поезија

Сунчица Радуловић Торбица, поезија

Драган Кесић, проза

Јовица Ђурђић, поезија

Радмило В. Радовановић, поезија

Ђоко Петровић, проза

Валентина Милачић, поезија

Рајко Крнета, проза

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПЈЕСМЕ | РАНКО
ПАВЛОВИЋ

Ранко Павловић

ЈОГУНАСТА ПЈЕСМА

Хоће понекад моја пјесма
да се узјогуни.

Брига је за форме и норме,
за крута правила која намећу
намргођени теоретичари,
за шарлатанске оцјене
мрзовољних критичара,
за пецкаве опаске
љубоморних пјесника.

Тврдоглава као магарац
којег су ујармили у басну,
каткад моја јогунаста пјесма
не мари ни за хирове
размаженог читаоца,
који би да му поезија буде
само врт за башкарење.

Ни пут којим бих
да је очински водим
често неће да слиједи,
него се заобада странпутицама,
крчи стазе по урвинама,
провлачи се тјеснацима,
остављајући риме и метафоре
оштрим каменим шиљцима,
премошћује душом
(јер крхким тијелом не може)
кањоне и дубодолине.

Зашто тако? – помирљиво је питам.
Ја бих да будеш пристојно чедо,
а ти се одмећеш у мангупа.

Ти би да ме укротиш,
униформишеш? – одговара питањем.
Зар мислиш да бих тада
била пјесма? – намигује ми
и промеће се у тачку
на неприступачној литици.

НОВИ ПРАЧОВЈЕК ВАРЉИВОГ ЉЕТА

Варљиво љето. Гори Планета.
Хефест немоћно шири руке;
двоножац му преотео послање.

Некакве суперћелијске олује
руше накриво насађено дјело
одрођене цивилизације.

Хоће ли се у суперћелијској олуји
наћи нека сјемена ћелија
из које ће се родити нови прачовјек?

Он би можда знао
како да складно живи с Планетом,
једином која му је дата.

КАД БИ СЕ ВРАТИО ЈЕВТУШЕНКО

Ко се још сјећа како је Јевтушенко
поезијом пунио стадионе?
У то вријеме пјесма је била храна,
стих Божије Слово.

Шта би се десило када би се данас
појавио нови Јевгениј Александрович?
Умјесто оних сто хиљада посјетилаца
Јевтушковим књижевним светковинама,
дошло би их десет, можда ни толико.
Па и они би позобали тек по који стих,
као птица зрнце киселог грожђа.

Треба ли свијету нови Јевтушенко?
Не! Данас поезији треба нови свијет.

СУПРУГА, МАЈКА, ПЈЕСНИКИЊА

Прво мужу роди синове,
затим отхрани очеве
својих будућих унука.

У међувремену,
кува, пере, чисти,
одлази на посао.
узгаја цвијеће,
мисли о рођенданима
својих и мужевљевих родитеља.

С нестрпљењем чека
касне ноћне часове.

Када сви утону у сан
а она спреми ручак за сутра,
осами се у неком кутку,
скривена као гладан миш у рупи,
и отвори своју душу.
чисту и голу,
као што је она у мушким жељама.

О, колико је тајни у тој души,
замршених у неразвезиве чворове!

Начас престаје бити
супруга и мајка
и из клупка
које јој храни и гуши душу,
страхујући да ће се превише разоткрити,
у танане нити разврстава
епитете и алегорије,
метафоре и хиперболе,
ријечи које су у њој
цијели дан дозријевале,
и ниже их на невидљиву нит,
да се њишу у ритму њеног
све уморнијег,
а у пјесми
све млађег срца.

КАДА БУБИЦА СЛЕТИ НА МЕТАФОРУ

На балкону читам збирку пјесама
Кафана Душка Ж. Поповића.
Књига, лето, тишина, вјетрић и ја.
Цијели космос на мом балкону,
лирске галаксије, ружичаста сазвјежђа.

Изненада, на стих о свеопштем хаосу
слети бубица, мања и од најмањег слова.
Мили лирском сликом, запиње о метафоре,
пропада у бездане загонетних графема.

Одједном, повјетарац окрилати у вјетар,
преврну лист. Стропошта се дјелић космоса.
Инстинктивно, трзајем склопих корице.
Бубица остаде у књизи, ја на пустој чистини.

ЈЕДРИЛИЦА НА ПУЧИНИ

Морем и небом плови
једрилица у даљини.

Небо је хоће себи,
море је не да.

Галеб је криком хвата,
гнијездо од ње да прави.

Бјелина њеног једра –
драгуљ на грудима плавети.

Свима припадам, као да каже,
а опет сам само своја.

СТИХ ЗА МАЈКУ

Написах ти стих, мајко.
Позоба га птица
и одлети кроз затворен прозор.

И ено је сад, слутим,
у буквику испод гробља,
цвркуће га твојој сјени.

ЖЕНА И КАМЕН

Нигдје никога.
Само жена на камену.
У камену историја,
она сједи на камену.
Камен памти еоне,
жена загледана у будућност.

Иза – успавано камено село
под јулским сунцем југа.
И понеко дремљиво дрво,
жилама у дубини
тражи капљицу свјежине.

Иза каменог села –
море, чисто као Искон.
Спутао Посејдон таласе,
да жена на камену
утоне у драж нирване,
да у себи потражи себе.

Грије камен жену,
и грије жена камен.

Небо се склонило,
да не буде брана
њеним мислима.

БАРБАРОСА У МОЈОЈ КУХИЊИ

Док спремам кафу (2 у 1)
кухињу уздрма тутањ копита
коњице Фридриха Барбаросе.
Прије него што се окренух,
оклопи, штитови и копља,
са заставама начичканим крстовима,
замакоше према Истоку.

У моју преплашеност,
као шило у дотрајале ђонове
Барбаросиних изгубљених војника,
из најмрачнијег кухињског угла,
зари се подругљив смијех
Гетеовог Доктора Фауста.

Неко старо вријеме и стара кућа
прокључаше у електричном кувалу.
И часак касније, са шољом у руци,
вођен стиховима пјесника,
окупљених око Стевана Тонтића
У Гелнхаузену, у „дубокој Њемачкој“,
пожурих у тишину радне собе,
гдје ме чека Ранко Рисојевић,
нестрпљив да види како ћу усркнути
стихове његове пјесме *Noć u Gelnhauzenu*.

СЈЕНКЕ

Некад загрљене,
сада једна поред друге,
двје сјенке,
не додирујући се,
бришу трагове
по прабини пусте улице.

Иза њих,
ври крв у туђим тијелима.
пред њима,
све спорије пулсира
утихла нада.

Види ли десна сјенка лијеву?
Види ли лијева десну?

Вјетар разноси прашину,
у облаку нестаје улица.

Сјенке се расплињују
и дижу према сунцу.

Додај ми, драга, лијекове.
И не заборави своје узети.

ПЈЕСМЕ | САША
НИШАВИЋ

Саша Нишавић

НОЋНИ ГЛАСОВИ

Танки су зидови мог солитера
Буди ме дахтање младих
Побуна кућних љубимаца
Дечије кикотање
Гунђање мрзовољних стараца
Само они страстима занети
Не чују општи лавез и ларму

ОЛУЈА

Нећу о потопу
Полупаним прозорима
Палом крану

Већ о кишобрану
Не већем од длана

Којим је девојчица
Штитила лице овог света
Возећи барбику
У колицима за лутке

ТРАВКЕ

Бакица из Сокобање
Нуди нероткињама
Чудесне травке
Рањенима гавезе и мелеме
Мени бели тартуф
И травку напинкуру

УЛИЧНО ОКО

I

Пијани младић се клати
Дугим капутом заклања
Ноћну пријатељицу
Док мокри покрај клупе у парку

Крадом мерка сев њене задњице

Она му заузврат откопчава каиш
Брзином муње повлачи шлиц
Скида панталоне

II

Испод наших прозора
Непознат човек
Упало је себи свећу

Као да у недра скрива
Румену јабуку
Гурнуо је разорну бомбу

III

Момак у листер оделу
Са секиром на рамену
Шета корзом
Испод неонки
Светли сечиво

БЕЛА ДОЈКА

Млада мајка
Пружа десну руку
Према мом столу

Левом држи бебу
Која не испушта
Њену белу дојку

Док јој пружам
Црвену новчаницу
Кракати конобар бесни

Прибрах се у трену
Просух му у лице пиће
Вешто подметнух ногу

О БОГАТСТВУ КОГА НЕМАМ

Заспао сам као богат
И самоуверен човек

Преко ноћи с ветром
Долетео је куси

Са рачуна којег немам
Скинуо је сав новац

Јахту на пучини
Коју немам срушио је оркан

Аутомобил којег немам
Неко је украо

Будим се озарен
Покрај дивље мачке
Која ми се умиљава

ТУАРЕЗИ

Сан ме пренео
У племе Туарега
Из радозналости
Једна ме је млада жена
Тајно одвела у свој шатор
Уз услов да је
Пре свитања напустим
Попут пуног месеца
Била је у плодним данима
Грешан помислих
Шта ако ми је родила
Гараву девојчицу
Коју никад нећу видети

САН

Изгубљен од пића
Протезу са зубима ставих
У чашу белог вина

Дотична госпођа врисну
Грозан си грозан

Хитнух чашу
Преко зида твђаве
Са њом полетех у бездан

ПРИЧЕ | ЖЕЉКА
| АВРИЋ

Жељка Аврић

БРОЈЕВИ

Од угла улице па до куће, остало је колико да изброји до двадесет. Иако је знала дужину руте у центиметар, није одолела навици да у себи премота тих двадесетак корака.

Мерила је раздаљине док је пешачила, возила бицикл. Бројала је кораке до следећег саобраћајног знака, до прве продавнице. Степенице. Локале у центру града. Хлеб поређан на полици пекарне у коју је свраћала. Колико јој треба да преплива дужину базена, пређе преко пешачког прелаза. Секунде пред спавање и оне од буђења до поласка на посао.

У кући, пребројавала је јаја у фрижидеру. Уредно послогано рубље у фиоци. Испушене цигарете. Прочитане странице књиге. Вежбе за разгибавање. Чаше, велике шоље, шољице. Откуцаје зидног часовника. Мушкарце са којима је спавала. Пријатеље које више не виђа. Грешке. Преваре. Заблуде. Дане откако је *он* отишао из земље, о чему је била кратко информисана СМС-ом. (Престала је кад је чула да се оженио. Наводно, због *папира* за стално настањење).

Једино није могла да изброји колико траје бол. Ирационална, немерљива, несагледива, исто као и љубав, бол је у животу као и у математици – увек плус бесконачна.

МАЛО И ДОВОЉНО

Опет касним – севнуло јој је у глави, истовремено кад и мисао да није чула звук аларма за буђење. Тргла се и јурнула у купатило, а затим ускочила у одећу и ципеле, па у ауто и нагазила гас. Помишљајући на кроасан који ће приуштити себи за доручак, а можда и кафицу приде, одједном је нагло заковчила. Гуме су зацвилеле, аутомобил се укопао у месту. За длаку! Испред њене „корсе“ као залеђен, широм отворених очију, стајао је дечачић, обгрливши лопту.

... Откако зна за себе, увек јој је недостајало оно *мало*. У детињству, који динар за омиљени слаткиш. Неколико центиметара више да би прескочила козлић на часу физичког и неколико центиметара мање у струку. Гутљај млека уз недовршен колач. – *Николићева, замало тројка*, вајкала се математичарка прегледајући вежбанке. Због поена мање, изнова је полагала тестове за возачки испит. На факултету, за нијансу јој је требало да добије бољу оцену. Па нешто већи цепарац за кафицу у клубу на гласу, нову хаљину, бољи посао, напредовање...

Ни касније није било друкчије. На листи за стан – мањак бодова. На прославама и журкама, увек соло. Била је пријатне спољашности и лепо васпитана, али је мушкарцима код ње недостајало *оно нешто*, што су друге жене имале. Долазили су они, али се нису задржавали. Једном, умало да се уда! Нажалост, мањак страсти с њене и превише захтева са његове стране, брзо су развејали ту могућност. И цео живот тако: замало ово, замало оно...

Све до овог часа, кад је то мало, што јој је увек недостајало, први пут било сасвим довољно.

ГЛАД

Отац му је телефонирао неколико пута дневно. Причао тривије – о комшилуку, пијаци, ситним поправкама у кући. Жалио се на лекаре, мајсторе, продавце. Некада је ћутао, из њему знаног револта, шаљући поруке преко мобилног телефона, углавном сличног садржаја: *зашто не долази, пожелео је да га види, кад ће му довести унука, доста му је свега, никоме није потребан ...* Итд, итд.

Син је са породицом живео у суседној држави. После мајчине смрти, отац га је често молио да се врати. Од његових опседања обузимала га је нервоза, осећај кривице. Очекивао је разумевање, а не притисак. Напослетку га је сместио у старачки дом, бринуо да има посебну собу, најбољу негу. Купио му је телевизор, мобилни телефон, плаћао рачуне.... Имао је утисак да је оцу све то неважно. *Себични старац*, говорио је супрузи, *отићи ћу кад будем могао*.

... Стигао је у тренутку када су из апартмана старачког дома радници погребног предузећа гурали покретни кревет на којем је непомично и склупчан као фетус, лежао његов отац. Зурио је у измршавело и кошчато тело са којег је, у наборима висила кожа. Једва је у том, очигледно намученом телу, препознао оног крепког, гласног, понекад напраситог и сувише захтевног старца. Приметивши његово запрепашћење, домски лекар му се саучеснички приближи и рече:

– Убрзо, по доласку овде, променио му се апетит. Јео је све мање, а у последње време је потпуно одбијао храну. На питање је ли гладан и шта би желео да му спреме за јело, одговарао је да храна коју му нуде не може утолити природу његове глади.

ШЕТАЧ

У прву шетњу отишао је из радозналости.

Тог јунског дана, затекао је у близини Универзитета велики број младих људи, студената, који су скандирали носећи у рукама транспаренте и Вођине слике. Није знао како, али му се у рукама убрзо нашао мегафон, а око њега ознојена и развикана маса. Вођа је ускоро подржао демонстранте, а он се нашао иза решетака. Пуштен је после унакрсног испитивања, батина и изнуђеног признања, за нешто о чему није имао појма, како се нашао ту.

После неколико година, промене друштвеног система и људи на власти, поново је изашао у шетњу. Око њега су се окупљали неки узнемирени и изнервирани људи, носећи јогурт којим су гађали једну од најлепших зграда у граду. Било му је жао и зграде, а још више јогурта који је последњих година куповао само деци. Када је кришом отворио један и попио наискап, олизујући бркове од густине са дна тетрапака, најревноснији бацачи су га пресавили преко шака и мало му поравнали леђа. Кући се једва довукао. Наредних дана је могао да лежи само на стомаку, али чим се мало опоравио, прошетао је јужније, до поља где је, као омађијан слушао пророчке речи: *Нико не сме да вас бије!*

Од тада је напустио посао и запослио се као професионални шетач. Користио је сваку прилику, повод, разлог. Прелазео је мостове, ступао ауто-путем, марширао испред багера, заузимао тргове, булеваре и споредне улице, газио траву, труцкао се аутобусом, стајао на киши, под кишобраном и без њега, делио и добијао ужину, џепарац, пацке, подсмехе. Смирени и осмехнути гледао је улици, букаче, батинаше. Тапшали га по рамену и терали као шугаво псето. Ступали за њим и показивали прстом на њега. Док је он достојанствено шетао, други су шапутали, урлали, скандирали, кукали, претили и додворавали се.

У свим овим шетњама, био је једини победник.

ДУБИНЕ

Кућа у којој је живео била је ван насеља, ближе обали мора. Издвајала се од осталих не само по месту које је деловало као предстража незваним гостима са пучине, него и по широкој тераси која је обухватала цео спрат. На њој је провео већину својих самотничких не само дана, него и ноћи. Друштво су му правили ветар, таласи, месечина. И сећања.

Први пут се појавила једне летње, звездане ноћи, кроз коју би, с времена на време, прострујао поветарац. Дремао је у лежаљци када зачу дозивање из даљине. Изнад површине мора лебдео је неки неухватљив одраз, обрис тела сличан мисли која бежи. Била је то више сенка звездане прашине над водом, облак морске пене налик необичној женској прикази, дуге, распуштене косе и тела обавијеног фином, прозирном тканином. Покрети су јој били меки, женствени и неодољиво подсећали на ону, из његових сећања.

Од те вечери, појављивала се редовно. Не увек у исто доба ноћи, али никад пре поноћи или пред свануће. Нису јој сметали облаци и месечина, ни упорни ветар који је дувао са копна према мору, као да је желео да је отера. Одраз је постепено попримао контуре, сенка се попуњавала бојама. Дозивање је постајало јасније, артикулисаније, сад је већ лепо разазнавао своје име. У тим тренуцима био је као омамљен. Чим би сенка нестала, постајао је сетан, тужан што није могао да јој види лице. Сваки пут када би се напрегао у покушају да га разазна, појава би се расплинула као завршни потез кичице.

Те ноћи се спустио до мора и сео на песак, упорно гледајући пучину. Зажмурио је и дозивао је у себи. Ниоткуда, појавила се магла, беличаста и густа, грабећи према обали у праменовима сличним крацима неког натприродног бића. Био је потпуно миран док се то прамење увијало око њега, добијајући обресе тајанствене жене. У намери да јој склони косу са лица, прсти су му прошли кроз њене власи као кроз воду. Кад је покушао да јој дотакне образ, лице јој се распршило у сићушне капљице. Једино су се очи доимале стварнима и он се загледа у њих падајући у добро познату дубину, добровољно и неповратно.

Пружених руку, као хипнотисан, загазио је у воду до чланка, па до колена, појаса и даље, све док му вода није дошла до рамена, па преко главе. Нешто га јако повуче надолу. Тонући у воду као у необјашњив, туп сан, осмехивао се привиђењу са лицем вољене жене.

У локалном дневном листу, осванула је вест:

Беживотно тело познатог сликара који се, након смрти супруге, доселио у наше место, пронађено је јутрос, на обали мора. Надлежни кажу да је посреди утапање. Несрећник је затечен у необичном положају, испружених руку и са осмехом на лицу.

УКАЗАЊЕ

Поноћ тек што је прошла. И са њом, журно, покоји закаснили пролазник. Дотичући прстима Пограду по такту неке нечујне музике, тешким и спорим кораком, као да вуче негве, примакла се средини моста и ту застала.

Мост је био дело неимара занимањем и уметника по вокацији. Дуго чекан, спајао је крајеве, обале, људе, судбине. Према легенди, у његовој близини некада је било римско светилиште. После, страстиште ранохришћанских мученика. Нажалост, мост је убрзо по изградњи постао и последње одредиште очајника, коцкарских дужника, неприлагођених, остављених и разочараних, који су, са њега, неповратно нестајали у речном бездану.

... Погледала је испред себе и видела мрак. Подигла је главу; звезде су биле далеке и бешћутне. Доле, река је запљускивала стубове и чекала у заседи. Уморна од неизвесности и оптерећена прошлошћу, није видела излаз. Себе, сутра и прекосутра. За годину дана. Узалуд је тражила жижак, да подере мрак. Парче неба. Мало места под сунцем. Стреху, барем, да се склони од кише. Ничег није било и ништа није могла да нађе... Превила се преко оgrade и испружила тело и руке у дубину. Одгурнула се ногом и заљуљала...

– *Немој, кћери!* Продоран, наредбодаван женски глас пропарао је ноћ и зарио јој се у свест. Грчевито се ухвати за решетке оgrade и једва нашавши равнотежу, дохвати стопалима бетонско тле.

– *Кћери, немој... Иди кући. Проћи ће... Биће добро!*

Овога пута, тон је био молећив, нежан, близак. Препознатљив, до неверице. Полако се окренула. На метар од ње стајала је мајка или њена сен и за руку држала уплакану девојчицу. Њу.

– *Нећу, мајко* – протиснула је кроз суво грло. *Не брини* – поновила је мирније, уверљивије, док је притезала око себе крајеве истањеног џемпера, дрхтећи од ноћне свежине и оног што се могло догодити.

Мајка се осмехну; учини јој се – срећно, онако, како никада није; сенка јој се издужи и расплину на невидљивој граници између стварности и причина. Гледала је опчињено за беличастим трагом док није постала свесна девојчице која ју је, бришући сузе, вукла за сукњу. Сагну се према детету, понирући у очи тако сличне њенима, ухвати је за руку и рече: *Хајдемо кући.*

ПЈЕСМЕ | МИЛАДИН
ТОШИЋ

Миладин Тошић

ЈА САМ ОНАЈ ШТАП

Из Едипове одгонетке

Она трећа нога у Предвечерје
Ако се доживе метузалемске године
Тај штап бива једини ослонац
Кад ме сви напусте
Он ме води тамо где је, кажу, време стало
У ту велику ноћ
У Сократов *сан без снова*
Да бих се поново родио
Одбачен од Нирване
У сузама
И четвороног проходио
До новог сусрета са новим Гонетачем
И с мојим новим-старим штапом
И непромењеном мапом,
Тог пута где сенке су
Оних што су пали
Због погрешног одговора јер симбол штапа
Нису знали
Да се ниједна животиња ни птица
Не поштапа од памтивека
сем – Човека!

Идем, не жалим,

Ако пре тога не завршим на вешалима
Или можда будем стрељан као непријатељ
Ја, Рушилац Сфингине страховладе
Или ће ме због неког мог Стиха
Оптужити за промоцију масона
Против којих немам ништа
Или прогнати међу шкорпије
Као Публија Овидија Насона
На Голи оток да као Сизиф гурам камен
И да покајничке сузе лијем

Штап је, у Предвечерје, човеков знамен

Да гасне животни пламен
Ту увертиру одавно знају кости

Ту најаву старости

Пре уласка у Непознато
у сунчано, ледно или облачно
или
Можда

– у Коначно!

2023.

САМ

Кад будем сам
Ништа и ни од кога нећу тражити
А не знам шта бих могао заузврат
да дам
Знам
У животу не можеш све да имаш
Ретко се кајеш
Још ређе не дајеш
Ретко шта и примаш

Сам кад останем

На киши
На снегу
На жеги
На ветру
Ко усамљена звезда у етру
Ил' ко птица на сувој грани
Немилосрдно одбачена од јачих
Ни тада се нећу жалити
Нити нечију заштиту тражити
То

Кад будем сам
Исто ће се смењивати пупљење
И опадање листа

Али,
Пре одласка у мајчицу земљу
Вољом онога који у рукама
Завршава слику савршеним потезом киста

ја бих још једном хтео:

Сјајни сунчев зрак ока твог
Твој пољубац црвен као мак
Пре него што одеш
(пре него што одем)
Пре него што почне наше љубави сумрак

А онда нека останем сам

Нека заспим
И нека никог не чуди
Што се ничег не бојим
Јер и кад спим

– Стих мој нада мном бди!

Август 2023.

ЗАБОРАВЉЕНИ СТИХ НА ОСАМИ МИСЛИ

Заборављени стих на осами мисли
 Бди
 Увек будан у његовој тишини
 Не жури да упозна свет
 Чека да свет упозна њега
 Јер још није његов час
 Дотле се сударају речи
 Пропадају невиђене галаксије
 неодгонетнути лавиринти
 чудесни градови још неоткривени у песку
 као ни Пенелопино изаткано платно
 Кришом
 Ноћу
 њено ткање је:
 Верност Одисеју
 Себи или тајном непознатом љубавнику
 Којем ни Хомер није знао име
 Остало је у изукрштаним нитима платна,
 и у имену: Жена!

Заборављени Стих
 Та љубав тајна на платну чудесно изаткана
 Као загонетни осмех Мона Лизе
 Једном ће бити новооткривени свет
 Кад га благосиља
 кад га својом капи пошкропи
 Рамонда Serbica
 чудесни цвет
 упркос Смрти
 који једном капи
 само једном
 Оживи чак и Смрт
 Од заборава

Јесен 2023.

ОВАЈ СТИХ ЈЕ МОЈ СИН

Син којег немам
 А овај други
 моја кћер
 Кад бих је имао
 А овај дистих као река измеђ' кланаца
 Замењује ми кад бих имао
 двоје близанаца
 Рекло би се какав сам то отац
 Рекли би никакав
 Не замерам
 Само кажем:

Прави Отац је Творац
 А ја сам тек маленкаста мисао
 Од Њега послана

А руком мојом невешто записана

2.

Овај Стих је метафора
 за љубавницу моју
 Неуморну у љубави
 За моју несебичну радницу треће смене
 Ма свих смена кад долази са осмехом
 И пада
 На мој лежај
 И пита
 Јеси ли уморан, драги мој
 Спавај
 Али ме бар мало сањај
 Е, тад ми личи на Милоску Венеру
 Са дететом у наручју
 А понекад на Лоркину лажљивицу
 Не рекавши да има мужа
 још боље
 На неверну жену Либера Марконија
 Која долази у поноћ
 Моја чаробница из хиљаду и једне ноћи
 Било мраз да је
 Или да киша лије
 Не боји се ни бесног пса
 кад за њом лаје

Ако се деси
 Да ми само једном неће доћи
 Знаш да и она зна:

Умрећу јој у хиљаду и другој ноћи!

Пред јесен 2023.

НА ТОМ СТИХУ САГРАДИЋУ ПЕСМУ МОЈУ

Јер Црква је већ подигнута
На Петру
Тој стени за вечна помена
За сва времена
Ја ћу само додати Стих
Да Стих мој постане мост
Као светлост
Кад се рушиоци
Лажни мислиоци
Помаме на градњу ми
Да је разграде
Да приме којекакве награде
За свој труд
После тога
Неће имати куд
Тужан ће им бити усуд

А Стих мој стајаће и сијаће и даље
Ко светионик бродоломницима
Пред хучним валовима спасилац
А за рушиоце његове што учинили залуд
све су
нико неће знати
Нити се запитати
Где су

А ја ћу певати ко птица на грани
кад тражи љубав своју
и умираћу у лепоти игре коња враних
разиграних
тражећи међ лисјем и звездама
ону
ока Твога чудесну боју
о, заиста
веруј ми
веруј:
– На овом Стиху саградићу Песму моју!

Лето 2023.

Сунчица Радуловић Торбица

ПЈЕСМЕ | СУНЧИЦА РАДУЛОВИЋ ТОРБИЦА

ЧУЛА У ЧВОРУ

Она је потражила спонтаност
у својим џеповима
али њих није било на тој хаљини.
Он је заборавио осмех, глас и поглед
у другој просторији.
Прошли су једно кроз друго
као два холограма
и изгубили се на виртуелном прагу
биоскопа пре пројекције омиљеног филма
у коме живот више личи на стварност.

НЕМУШТ ЦВРКУТ

Реч би да прхне
као врабац са прозора.
Подрхтава јој крило мисли,
попут клатна се гиба.
Неодлучан корак
као пред Дамокловим мачем
би да утекне од худог трена.
Под крилом дењак радосног бруја чува.

ПЕСМА БЕЗ РИМЕ

„Има нечег мистичног у овој песми“,
чух му глас уз тактове који опијају,
а корачала сам и сама затворених очију
врховима тих заумних брегова.
Раскрилише се чула онако потпуно
да у трену ноздрве ми окрзну и заголица
мирис руменог, топлог хлеба пред нама.
Сваким уздахом новим, будио је глад.
Чудила сам се како он не примећује ту слад
а мене је потпуно савладао мирис
као место у коме станују сећања.

ПОЛА КЛИНА ЗА ПРАЗАН РАМ

Пола преломљеног стабла
на пола пута до светла
тужно пробада облак.
Пола темеља за гнездо,
суморно кљуца дан.
Као игла без конца
што вири из
опараног јастука
или рука без длана
за небеску жетву.
Немо, с пола усне
недовољне за молитву.
Трн у зеници који жуља
као зрнце слободе
или мрва љубави.
Боли и небо.

ПЛАТАН

Растао си у мени као платан,
ширине булевара светских метропола.
Грлила сам те крошњом
пуном радосних птица.
Грлио си ме чврстином кореновог стиска.
Наткрио си мој свод као монолит,
у који су утиснути записи,
сведоци о филогенији наших листова.
Растачем се и пловим тобом
Као што на обелиску одмара сунце.

ТРАГОВИ УЖУРБАНОГ ДЕЉЕЊА

Сваки дан,
при изласку из цркве,
у исто време,
угледам ужурбаног пролазника
који прича телефоном
и једе сендвич.
Прекрсти се одсутно,
у пролазу.
Маше уместо поздрава
неким познаницима,
окрајак баца псу,
постан окрајак просјаку
и наставља улицом,
делећи причу са саговорником.
Застане само на трен,
да поправи фризуру
у излогу продавнице телевизора,
задовољно делећи осмех
са одразом свог лика,
који се преломио
у више задовољних лица.
Иза њега је након чишћења капута
остао траг мрва за неке птице,
мастан папир за чистача улице
и глас који се расипа у етру.

Усуд

ПРИЧА | ДРАГАН
КЕСИЋ

Драган Кесић

ПИКАДО НАПАДА

Играјући пикадо западох у нумеролошка размишљања.

Додуше, било је рано јутро, око пола шест, и сасвим је нормално да човјека, непотребно пробуђеног у то доба, који вријеме потребно до изласка сунца скраћује бацањем металних стрелица у дрвену таблу закуцану на зид изнад ножне, дакле смрдљиве, стране кревета, спопадну свакојаке чудне и неразумљиве мисли.

Зашто је распоред бројева на табли за пикадо такав какав јесте?

Да ли само зато да би мени било теже да погодим неки већи број; али када човјек не зна да гађа, неко као ја, онда то и нема превише смисла. Како год да бацим стрелицу, она налази неку своју путању и погађа тамо гдје је њој мило – најчешће у зид. Нисам одавно кречио, а немам ни намјеру, па ми то не смета.

Ипак, када неко жели да погоди највећи број, двадесет па још пута три, а иначе добро гађа, и деси му се да му рука задрхти мало десно или мало лијево, погађа јединицу или петицу. Најмањи, или веома мали број. Њему тако задрхти рука неколико пута, а ја отприлике погодим средње бројеве и ето шта се деси. Нервозни професионалац губи од мирног аматера. И онда ја закључим да тако треба радити све у животу. Мирно и отприлике.

Ма не, стварно, мало разбистрих мисли, гдје је ту логика?

Из непознатог разлога поред кревета увијек имам папир и оловку. У ствари – али ово никада никоме нисам признао – знам шта раде папир и оловка поред мог кревета. Некако сам одувјек мислио да ће ми у сну пасти на памет нека велика идеја, научно откриће или рјешење неког проблема – а сан брзо испари, па да запишем док је још у сјећању.

Дакле, тај вјечно празан папир искористих сада први пут да ријешим тајну пикада. У пола шест ујутро.

Записах редослијед бројева. У смјеру казаљке на сату.

20 1 18 4 13 6 10 15 2 17 3 19 7 16 8 11 14 9 12 5

Ово изгледа као оне логичко-математичке мозгалице – настави низ. Али, овај низ се не може наставити. Можда зато што и није низ, него кружница, и сва су мјеста попуњена.

Математика, ех математика. Ко је још волио математику у школи када ју је требало научити? Па, ето, ја јесам, али то никада нисам признао. Од срамоте. Да ме не исмијавају као штребера. Касније то више није имало никакве везе – љубав је полако пала у заборав. Ипак, остало ми је у сјећању нешто мало више од сабирања, одузимања, множења и дијељења.

Како да поставим задатак? Шта је уопште битно? Битно је погодити највећи, или, у том тренутку, најпотребнији број. Свакоме се деси да погријеши, али, ако сте добар стријелац,

грешка није велика – погодићете један од два сусједна броја. Ништа страшно мјерено удаљеношћу, али може бити погубно мјерено крајњим резултатом. Шта би било да је Виљем Тел промашио само један центиметар?

Значи, важне су тројке. Групе од три броја, или три елемента; као јабука, ваздух и глава Виљемовог сина. Дobar, лош, зао. Серђо Леоне је био у праву. Треба гледати каубојске филмове и то италијанске шпагети вестерне.

И шта сада да радим са тројкама?

Да их саберем три по три?

$$(20 + 1 + 18) + (1 + 18 + 4) + (18 + 4 + 13) + \dots + (5 + 20 + 1)$$

Добићу 630, али то нема никакве везе са редослиједом бројева и биће увијек 630.

Али, ако ове збирове квадрирам – онда ће редослијед имати везе.

Узех дигитрон и потпуно се разбудих. Могла би и кафа. Натјерах се некако да устанем, одем до кухиње и ставим воду на шпорет. Електрични, наравно. Плина ми је нестало прије скоро годину дана, а струју крадем. Можда би понекад требало да се позабавим практичним стварима.

Него, да видимо квадрате мојих пикадо тројки.

$$(20 + 1 + 18)^2 + (1 + 18 + 4)^2 + (18 + 4 + 13)^2 + \dots + (5 + 20 + 1)^2 = 20478$$

20478. Шта сада да радим с тим? Па да видимо резултат када су бројеви сложени по реду.

$$(1 + 2 + 3)^2 + (2 + 3 + 4)^2 + (3 + 4 + 5)^2 + \dots + (20 + 1 + 2)^2 = 72000$$

72000! Охо, ово је већ битна разлика. Морам сачекати да вода проври. Затворих очи трудећи се да избацити непотребне мисли из главе и припремим се за разбијање пикадо тајне. Оставих само уши укључене да реагују на звук клокотања воде.

Десетак минута касније, враћен из медитације и дубоко концентрисан, поново у кревету, сркнух гутљај течне дроге и повукох два-три дима гасовите дроге, чиме дефинитивно и потпуно разбистрих ум.

Узех комад чистог папира и записах два броја. 20478 и 72000. Пошто сам почео у знаку тројке, знао сам да ми треба и трећи број. Само који. Па наравно, сам се намеће. Редослијед у пикаду наизглед нема смисла зато што нам логика говори да би бројеви требало да буду написани наизмјенично највећи па најмањи, па слједећи највећи, па слједећи најмањи и тако даље.

Овако.

20 1 19 2 18 3 17 4 16 5 15 6 14 7 13 8 12 9 11 10

Ако сада овај низ сложим у тројке и квадрирам.

$$(20 + 1 + 19)^2 + (1 + 19 + 2)^2 + (19 + 2 + 18)^2 + \dots + (10 + 20 + 1)^2 = 20510$$

Ето и трећег броја. Дописах га поред она два, презадовољан собом.

Дадох бројевима имена. Онај који сам добио према редослиједу пикада назвах пикадо број; броју до којег сам дошао логичким слагањем највећих и најмањих вриједности дадох име логички број; а оном према идеално поређаном низу – идеални број.

Пошто је пикадо број најмањи, почех с њим. Човјек увијек има осјећај да је оним што је мање лакше руковати – па тако и бројевима.

20478

И?

До сада сам стално користио број 3. Па да пробам опет? Да подијелим 20478 са 3. Добро, дјелив је са 3 без остатка и још је паран – 6826 – значи дјелив и са 2. Двица је изузетан број. Најмањи прост број. Недјелив осим са самим собом, а корјенован постаје ирационалан. Два је и пар, а два прста представљају Викторију, Побједу, а могу да буду и рогови – ђаволски или прељубнички.

Ако је 20478 дјелив са 3 и са 2, онда је дјелив и са 6. А 7, 8 или 9? Не, не без остатка. Значи 6 је највећи једноцифрен број са којим се мој пикадо број може подијелити.

$$20478 / 6 = 3413$$

Имам велико бескорисно знање. Неки то зову енциклопедијским, а ја, ето, бескорисним и непрактичним. Једина сврха му је оптерећивање мозга и заузимање простора који би се могао много боље искористити.

Обожавам астрономију као прву науку на коју сам страћио највећи дио свог улудо потрошеног времена. Иако свјестан да нећу стићи до звијезда, нити преживјети ако ми метеор падне на главу, још сам полагао наду у Сунчев систем. Ту су, ипак, све мјере у километрима, а не у свјетлосним годинама, па некако изгледа близу и достижно. Знам напамет све мјере, свих девет планета и, наравно, Сунца. У било које доба дана или ноћи и у било каквом стању.

Ето зашто ми је мој пикадо број подијељен са 6 одмах запао за око.

3413, замало рекох наглас, па то је полупречник Марса.

Одмах се бацих на следећи, мој логички број. 20510. Као прво није дјелив са 6, а као друго, сувише је мала разлика да би се нешто битно десило и да га подијелим.

Разлика? Колика је разлика између логичког и пикадо броја? 32? 32??

Па да.

Ако ту разлику помножимо са 2, као што сам и код пикадо броја множио 2 са 3, шта добијам?

64

64 пута 1022 је маса Марса у килограмима.

Сада сам морао да се мало смирим. Запалих цигарету и доврших кафу.

Пикадо је дошао са Марса, да не кажем пао са Марса. Ха, ха, ха.

Трећи број, мој идеални број, показаће колика је то глупост.

Шта бих уопште могао да радим с њим? Идеални број. Шта се ради са идеалним бројем? Наравно, дијели се са другим, универзалним, идеалним бројем. Са бројем пи, са 3,14.

Да ли ми се рука омакла или је дигитрон прескочио ону децималну тачку, тек подијелих свој идеални број са 314 умјесто са 3,14. Са пи пута 100.

$$72000 / 314 = 229$$

Само зинух и дигитрон ми испале из руке. 229 милиона километара је просјечна удаљеност Марса од Сунца.

Пикадо је пао с Марса.

Пардон, донијели су га или послали Марсовци.

Са Марса.

То није игра него порука.

Шифрована.

Пријатељска?

Узбуђен, подигох дигитрон не знајући ни сам шта да радим с њим. Шта да укуцам?

72000

Идеални број. Пикадо број сам дијелио са 6. Са 2 пута 3. Са најмањим простим бројем и тројком од које је све и почело.

$72000 / 6 = 12000$

Да пробам још једном.

$12000 / 6 = 2000$

И трећи пут.

$2000 / 6 = 333,33333333333333 \dots\dots\dots$

Боже, шта сам то урадио? Дијелио сам свој идеални број са три шестице. Са 6 и 6 и 6. Са знаком Звијери, Сотоне. Са знаком Ђавола.

И добио бескрајно пуно трица од којих је све и почело.

$333,33333333333333 \dots\dots\dots$

А ако то помножим са 2. Са Ђаволовим роговима или бројем Марсових сателита, његових мјесеца, симбола ноћи и таме.

$666,66666666666666 \dots\dots\dots$

Полако спустих дигитрон, папир и оловку и покрих се преко главе. Шест је сати ујутро.

Предање

ПЈЕСМЕ | **ЈОВИЦА
ЂУРЂИЋ**

Јовица Ђурђић

САМ

1.

Напокон, бејах као никад до сада
Толико усамљен, са помешаним
Страхом у души и почетком ватре

Узљескано море шапутало ми је
Неке немуште речи утехе и наде

Летње подне обрушавало се као
Нема птица у амбис стрмоглавце
Намах небо поче да зари чудни сјај

Сред маслиника окренутог води
И тада схватих – не ти ниси сам

2.

Као процветали цвет кајсије мину
Жена према запаљеним таласима
Сама љупкост је у њеној кретњи

Разбијене капи у најситнија зрнца
Љубе склиски сјај њених бедара

Уста су јој цветна чашица отворене
Крунице док непрестанце лаким
Замасима сече сваки нови талас

Бежаху рибе у већу дубину као ја
Самцит у тишину загладан у море

СМОКВЕ

1.

Зру у мом воћњаку златасте лепотице,
Док шетам озареног лица међу њима.

Погледа отежалог од светлог поднева,
Не видим ништа друго сем распуклих
Плодова и нутрину пуну сласти.

Букти њихов сјај као драгуља знамење,
Сунчевим сјајем су скроз умивене.

Кушам прву из лишћа од позлате.
Сипи сласт која се у грлу згушњава.
И пчела сама жури да се њоме гости.

2.

Мислим како до јуче та стабалца беху
Тек крхке биљчице, не дуже од руке.

А данас, гле, усред мога срца расту
И у знак захвалности враћају
Плодове за сваку даровану кап воде.

Сада, када њихов сјај златом пљусне,
Та подарена сочност озари ми усне.

Сјај у мени растаче побрђе завештано
За навек и после када мене не буде ту.
Не смем пасти, камоли одрећи божјег дара.

МАЈЧИНЕ МОЛИТВЕ

Остављам врата отворена,
Пре спавања,
Како бих чуо мајку у другој соби.

Она ће дуго, пре него усни,
Шапутати молитве за мене
И сестру, дозивајући анђеле.

Слушам ромор њених речи,
Лепши од сваке поезије,
Од сваке музике.

Долазим из даљине као
Њена срећа како каже,
Долазим да бих је се нагледао.

Када дођем или пођем,
Дочекује ме и испраћа
Са Звездаре у сузама.

И дуго тако стоји на улици,
Са подигнутом руком,
Која ће ме пратити целим путем.

ЖЕНА НА ПРАГУ

Жена на прагу куће,
Као звезда на небу.
Не зна се ко је лепши.

Без жене кућа би била
Обична колиба.

Кућа воли жену,
Као што и она воли кућу.
Нераскидива је то љубав.

Тајанствена и смерна,
Као очи загладане у небо,
Жена ме дочекује.

Једва чекам да уђем
И загрлим звезду.

ТРУЛА БАРКА

Трула барка, налик скелету леша,
На обали, усамљена, на боку лежи.

Угасио се њен живот, као светлост,
Као жила, сасвим, у дубини земље.

Љуспа се њена боја, попут крљушти.
Ето, зашто ми и личи на мртву рибу,

Чије кости стрше у празнину неба.
Она ће ускоро бити само голи прах.

А толико је значила старцу једном,
Што је са сетом, често, данима походи.

КАСНИ ВЕЧЕРЊИ ПЕЈЗАЖ

Около стабљичице свеле, зажарена шума.
Трне дан, пролази лето као мирис липе.
У зеленом заливу тишине као пао с ума,
Самујем док вечерње звезде с неба сипе.

Потом, месец милује море од загасита злата,
Уздах ветра долази у таласима као у галопу.
Живот, уђеш на једна, изађеш на друга врата,
А да никада у ходу не станеш у исту стопу.

Удес сваког тренутка помешан са страхом.
Ниска грмљавина јечи преко голе врлети.
Завештане су све те речи посуте прахом,
Још судбинска птица на руке да слети.

ТАЛАСИ

Нека те то нимало не чуди,
Док гледаш море и таласе,
Сасвим сигуран увек буди,
Они се то љубе и потом гасе.

Кад се разбију о оштре стене,
Доле испод зелених гора –
У свакој капи, у повесму пене,
И даље се љубе деца мора.

Исто је тако међу људима,
Човек је талас који корача,
Први му пољубац у грудима,
Гори као најлепша ломача.

Радмило В. Радовановић

ПЈЕСМЕ | РАДМИЛО В.
РАДОВАНОВИЋ

СЈЕЋАЊА

Враћам се стиху као звјезданом точку
 Осјећам да бдијем сањам нешто
 Мој пут пут је наде никако ноћи
 Ја сам средовјечни човјек година се не бојим
 Оне су сад моја музика љубав жамор
 Оне улазе сваки дан у моју пјесму
 Ту се откривају сакривају нечији лик
 Са мном неуморним путником Одисејем
 Траже откривају своју неистражену Итаку
 Оне корачају овим страним улицама
 Понекад оду до неког давног града
 У ком се водила рађала љубав
 Тамо су остала заувјек закључана врата
 Тамо се угасила свјетлост нечији бог
 Остале су многобројне ствари у препуним зјеницама
 Узалуд се трудим да заборавим ту жену
 Она се поново јавља прогања ме
 Као некад у блатњавој улици с Еолом уморним
 Младачачко вријеме чувало је њу далеку
 Остале неке наде огледало сна сјећања
 Правци линије разне боје прошлости
 Њезин тајни кључ шифру никад не открих
 Круг се затворио сад чекам да отворим
 Она постојана писма су послана
 Можда ће нам се вратити године
 И једно наше вече осуђено за крај
 Нашу прошлост у једном стиху што траје

СОБА

Ова је соба тако тиха свијетла
 Нас двоје сваку вече улазимо у њу
 Нас двоје на два одвојена кревета
 Понекад се спојимо да водимо љубав
 Ти наши лежачеви су као непокретна острва
 У њих се склањамо у своје немире
 Кад нам је хладно гријемо се рукама

Све ствари у овом простору волимо
Често ту упалим ТВ и компјутер
Моја драга тад прелази у другу собу
Ја истовремено узимам Платона
Ниче и Шопенхауер ми се измичу
Испод прозора неке бивше љубави зову
Из нутрине јаве се очи моје умрле мајке
Из једног плавог роковника појављује се глава оца
Нека давна Афродита исписује ланац стихова
Пјесма коју посвећујем раздире јој хаљу
Својим ријечима сликам црну празнину
У свом уточишту својој библиотеци спаса
Повремено све оставим устанем засузим
Господа призовем да ми ублажи бол
Палим своје пјесме оне не горе
У овом блаженом простору умирујем се
Пламтећим дахом исписујем врела слова љубави

ПОНОВО У ВАВИЛОНУ

Тамо су ми остали другови из младости срећа
Тамо је остала стварност неухватљива
Тамо сам добио чувени рјечник о митовима старе Хеладе
Почео да исписујем свој мит као Хомер
Постах Одисеј неразуман за многе
Изабрах најтежи пјеснички позив улетјех у лавиринт стиха
Нађох свој исписани камен мудрости
Језик доби чар божанства једне вјечности
Своје стихове претворио сам у музику ријечи
Пријатељ сам свију све вас волим
Увече лагано улазим у своју собу пишем
Алат који користим је оловка роковник домаг
Свјетло упаљено и моја ноћна птица
Тај простор безвремени мој круг њежни
У овом кутку ни на што се не могу пожалити
Исписујем ријечи нећу да копирам Хераклита
Лутам од града до града живим већ у тринаестом граду
Ускоро ћу напунити 65 година
Срећом отворио сам своје очи поново
Исто као Гете 28 августа и још сам жив
Још се враћам у свој камени Дивин своју Микену
Срећан сам иако често боравим на Острву блажених
Побјегао сам од Аргонаута бацио сам весла
Оставио Харона препливао Ахеронт
Тиресија ми прорече да се вратим на Олимп
А ја одох поново у полупорушени Вавилон
И двије поноћи камена на камену

ПРИЧА | **ЂОКО
ПЕТРОВИЋ**

Ђоко Петровић

СИМИКИНА ИГРА

У свакој игри Симики је био бржи од својих вршњака. Повисок и мршав, био је лаган као перце. Он није корачао као остали, него је поскакивао и увек нешто прескакао.

– Мог Симику познам издалека. Он не иде ко остала дјеца, он касуља – говорио је његов отац.

Док је играо фудбал са вршњацима, Симики је највише трчао без лопте. У дуелима је увек прескакао ноге саиграча, па је ретко ко успевао и да га фаулира. Лопту је мало задржавао у својим ногама, брзо је додавао најближем саиграчу или „прескакањем игре“ убацивао у празан простор. Дечаци су га задиркивали да не зна да „шега“, а Бошко Трговац га је бранио говорећи да Симики игра модеран фудбал, са мало контакта и пуно трчања.

– Видећете ви Симику на великом терену – ту ће он показати како се игра модеран фудбал – уверавао је Бошко остале играче.

Када је формиран ФК *Мераја*, Симикина игра је на већем терену добила пуни смисао.

– Гледам овог Симику – говорио је Рашо Генерал Бошку Трговцу – па нешто размишљам: Бог је рођењем свакоме одредио број корака, а он као да жури да их што прије потроши.

– Генерале, ако је тако као што кажеш, онда је Бог њему одредио знатно више корака него осталима, па су сви намирени баш по Божијој вољи.

– Било би праведно, Бошко, да је тако. Има у том дјечаку нешто посебно – закључио је Рашо Генерал док је посматрао један Бошков тренинг са дечацима.

Симики се знатно разликовао и од Јовике и Стевике, своје старије браће. Они су били чврсти, робусни и борбени, пргави и спремни да се потуку у свакој игри. Кад би хтели да изударāju Симику

због неког његовог несташлука, никад нису могли да га стигну. Симики би им лако измицао, бежао да га не стигну или се пењао на прво дрво, па нису могли да га дохвате. Кад је направио штету у кући, мајка га је вијала око куће да га ухвати, а он се као мачка успузао на највише дрво и није хтео да сиђе, све док му није чврсто обећала да га неће бити. У селу није било потока ни тарабе које он с лакоћом није прескакао. У школи је био најбржи, свака игра му је брзо постајала досадна, па је изнова изводио разне вратоломије. Учитељица је посебно за њега морала да смишља нове игре. Постављала је кочиће и везивала их канапом на различитим висинама како би задовољила Симикину потребу за игром. Док су се остала деца спотицала на првој препреци, Симики је летео преко оних препона као вихор и на крају, уз аплаузе, правио у ваздуху колут напред. У свакој игри Симики је био неуморан. Једанпут је у школу донео вијачу од дивље пузавице и показао свима како се прескаче. Прескакао је вијачу најпре са две ноге, па наизменично левом и десном, па натрашке. Смишљао је нове покрете, из чучња напред и назад, све док не попадају они који врте вијачу. Без помоћи руку, устрчао је уз криво стабло јабуке у школском дворишту, ухватио се за његову голу грану и окретао се на њој правећи необичне гимнастичке покрете. Учитељица је претњом једва успела да га скине са гране.

Пут до школе водио је преко речице Сипуље. У летњим данима преко Сипуље се прелазило колским путем који готово равно улази у реку. Да не би уквасили ноге, пешаци су прелазили реку преко поређаног камења у њеном кориту. На јесен или у пролећа, кад се окиша, за прелаз преко реке пешаци су користили платицу. Платица је узак мостић, направљен од дугачког отесаног дебла који премошћује реку. Била је подигнута на окомитом делу обале, високо изнад реке. Са обе стране је била добро причвршћена уз дебеле

тополе које су расле поред обала. Ослоњена и чврсто везана уз тополе са горње стране, платица је издржавала и највеће речне водотоке.

– Ово ни Дрина не би могла да однесе! – хвалили су мештани своју платицу.

На средини платице, са њене бочне стране, био је закован један дрвени стуб за који су биле причвршћене две летве које су водиле до оних топола на обали. Те летве су служиле пешацима као гелендер за који су се придржавали при преласку преко платице. На мостићу, односно платицу, ступало се равно са Мераје, а на другој обали, која није била тако стрма, било је постављено неколико каскадних балвана учвршћених пободеним кољем. Гледано са те стране, од школе, на платицу се ступало као преко малог степеништа. Мајке су упозоравале своју децу да се при преласку преко платице обавезно држе за онај гелендер, да не гледају доле у реку, него право јер им се може завртети у глави. Само је Симики прелазео преко платице на свој начин: са рукама у џеповима, претрчавајући, скакућући на једној ноzi, ходајући натрашке или жмурећи.

Те јесени је данима падала киша. На све стране су се разливале огромне баре, путеви су били блатњави. Сипуља је била надошла као никад пре. Један родитељ је дошао у школу, одвео раније своје дете кући и упозорио учитељицу да је Сипуља опасно надошла. Њен хук се чуо и у самој учионици. Када је из дворишта погледала реку, учитељица је пустила децу кућама и кренула заједно са групом деце чије су куће преко реке. Тај пут до школе је и сама често прелазила. Када су дошли до реке, угледали су дивљу и мутну Сипуљу која застрашујуће хучи. Огромни таласи мутне реке хрлили су њеним проширеним коритом уз заглушујућу буку. Учитељица је одлучила да води децу поред реке до цесте, односно главног пута, где је река била премошћена зиданим мостом. Када су пролазили поред платице, Симики се одједном одвојио од групе и у два скока се нашао на њој. Огромни таласи набујале реке својим врховима готово су лизали танку платицу. Симики је стајао на платици као играч на жици. Придржавајући се за гелендер, из чучња је додиривао гуменом чизмом врх таласа, па се чинило издалека као да јаше на таласима. Молбе деце да се врати, као и опомене и претње учитељице, Симики није чуо јер су се губили и утапали у таласима при самој обали реке. Симики се окретао час уз реку, час низ реку, као да заједно са оном платицом сурфује по таласима.

– Симики – викала су деца – врати се!

– Симики, врати се молим те! – проклињала га је кроз плач Јола, девојчица са којом је делио клупу.

Међутим, ништа није вредело. У својој малој представи Симики се играо и са њиховим осећањима и са озбиљном животном опасношћу. Онако лак и разигран, скакутао је над набујалом реком изводећи непоновљиве покрете. На моменте се чинило да не стоји на платици него лебди над таласима као вилин коњиц. Када је схватила да претње не помажу, учитељица се само у себи помолила Богу да сачува ово дете од несреће коју изазива. Таман кад се чинило да ће његова игра на реци потрајати, Симики је нагло појурео са платице, уплашен од велике гране коју су таласи право на њега носили. Прешао је на Мерају и лаганим скоковима одшљакао водом према Бошковој продавници. Убрзо након тога вода је преплавила и Мерају и платицу. Преплашена више од деце, учитељица је утешила уплакану Јолу и повела децу низводно поред реке. Када је касније чула од деце како је прешао преко реке, Симикина мајка га је на превару намамила, ухватила и онда слатко изударала.

– То су једине батине у животу које сам стварно заслужио – говорио је Симики кад је одрастао, присећајући се тог несташлука.

На сијелу у читаоници, или игранци код Бошкове продаоне, Симики је био најбржи играч. За њега је свако коло било споро. Увек је тражио брже од најбржег, тражио је коло које одговара његовој брзини. Често је знао да се отпусти од других играча и игра сам за себе, чинећи у игри до тада невиђене покрете.

– Земљу ти божију, овај мали је исти ја – коментарисао је његову игру мајстор Цвијан. Бошко Трговац је донео плочу, дао Симики да однесе Воји и поручио да је пусти при крају сијела.

– Ово је коло специјално за тебе, ово ћеш играти сам. Ту се, момчино, покажи како играш! – рекао му је Бошко.

На омоту плоче је била слика хармонике и писало само „Чарлама“. Било је то коло по Симикиној мери.

Кад су се на сијелу у колу изређали сви играчи, а сијељани се добро уморили, ди-цеј Војо је зауставио грамофон и, озбиљан као никад до тада, наредио:

– Плац, народе, направи мјеста у средини, ово је коло за Симику!

Са грамофона је грунуло коло *Чарлама*, а Симики ушао у слободан круг. За ову прилику је обукао лаку кошуљу са спиралним везом поред дугмића, а уске панталоне је увукао до колена у кожне чизме. Прве тактове присутни су слушали с чуђењем, нису знали да ли се то коло уопште игра. Симики се само подбочио и отпочео игру.

Лаган као перце, Симика је играо своју игру. Нико му није прилазио, а круг око њега се све више ширио. Поскакивао је Симику с ноге на ногу, вртећи се укруг, повремено ширио руке и благо се нагињао напред. Како је ритам кола бивао све јачи и бржи, Симика је правио нове кораке, смишљао у тренутку нове покрете и наилазио на одобравање публике. Иако на почетку сумњичава, публика је брзо схватила да само Симика може да игра ово чудно коло, које њихово уво до тада није чуло. Са длановима на образима и полуотвореним устима, публика је немо и забезекнуто посматрала Симику који се све слободније кретао и својом игром испуњавао цео кружни подијум. Усред полукруга Симика се окретао и завршавао круг играјући уназад. Усправан став зачас би заменио скоковима из чучња, као кад је у детињству пред школом прескакао вијачу. Руке је испружао према публици, у пуном трку се сагињао и лупао шакама наизменично, левом руком у десну, па десном руком у леву сару чизме. На крају одиграног круга, усправљао би се и пљескао рукама у ритму музике, са благо савијеном главом уназад. Мирнији део кола био је само мали предах у хватању ритма за бржи део. Новим покретима Симика је чинио нове играчке подухвате. Вртећи рукама укруг, заплитао је ногама, час унапред, час уназад. Док Симика везе лаком ногом по кружном подијуму, очи публике га нетремице прате, а њихове руке се као по договору сливају у заједничко пљескање. Аплауз који одјекује малим простором утапа се у звук брзог кола. То као да додатно надахњује играча који своју игру обогаћује новим покретима и претвара је у јединствен плес. Колективно одушевљење претвара се у еуфорично одобравање, које само на моменте прекидају речи подршке и охрабрења из публике:

- Браво, Симика!
- То, соколе, алал ти мајци која те родила!
- Најбољи си, све си надигро!
- Што игра, Бог му помого!
- Ала везе, стопу му љубим!

Ношен подршком, Симика добија нову снагу, а његов плес се претвара у чудну чаролију. Све што је у детињству научио, он сада надограђује својом необичном игром. Кружно скакућући раширених руку, он као да не додирује земљу. На моменте почиње да личи на вилиног коњица из оне дечачке игре на платици над набујалом реком. Његов плес као да се претвара у плес заљубљеног тетреба који жели да опчини игром женку на шумском пропланку. Са једном ногом у ваздуху и кружним окретањем око врха чизме

на другој ноzi, Симика подсећа на балетског играча који се врти пркосећи законима физике. Њишући у брзом ритму куковима и раменима са испруженим рукама, као да мами појединце из публике да му се придруже. Међутим, нико нема храбрости нити жели да уђе у тај круг, који је Симику својом игром освојио само за себе. Како се коло у најбржем ритму приближавало крају, тако је Симикина игра доживљавала врхунац. Праћен громогласним аплаузима, Симика је час поскакивао, час из чучња наизменично испружао ноге све брже и брже. У завршници кола он је усправљен у месту ситно скакутао. Чинило се да у тим моментима његово тело трепери у ваздуху као лист на поветарцу. Последњи такт кола Симика је тријумфално завршио у раскорачном ставу, са високо подигнутим рукама. Сијело се те вечери завршило дугачким аплаузом Симики на отвореној сцени и најлепшом игром коју читаоница памти.

Дуго се после тога причало о Симикиној игри. Нико није ни знао како се то чудно коло зове. *Чарлама* је само једном одиграна у читаони. Нико се није усудио да после Симикине то коло игра. Када је касније пуштао кола на сијелу, ди-џеј Војо је увек прескакао *Чарламу* јер је она остала само Симикино коло. Тих дана се код Бошкове продавнице највише причало о Симикиној игри. Питали су Бошка да им каже где је нашао то чудно коло, а он се правио да не чује питање.

– Кад сам ономад о Петровдану био на вашару – прича један млађи човек – засвира хармоникаш неко брзо коло. Ухвати се једна Циганчица са широком сукњом и нико не смједо да јој се придружи. Сама одигра коло до краја. Ја мислим, Бошко, да је Симика играо баш то коло.

– Нема таквог играча на далеко, има он ногу за то – хвали Симику један брчко.

– Лако је њему да игра с по гузице! – заједљиво коментарише Вито Дебели.

– Ти, Дебели, не умијеш да играш ни с пола ни са цијелом гузицом, тако дебео једва и одаш – одбруси му један чичица, а сви присутни га са одобравањем и смехом подржаше.

Кад је Симика кренуо на рад у иностранство, на расстанку му је Бошко Трговац рекао:

– За тебе је, Симику, ово село одавно постало мало. Твоја игра тражи већи простор. Тамо у свету, где се игра на много већој позорници живота, сигурно ћеш успети. Међутим, немој никад заборавити ово: бићеш срећан само ако у срцу сачуваш игру коју си научио у нашем малом селу.

Валентина Милачић

ПЈЕСМЕ | ВАЛЕНТИНА МИЛАЧИЋ

ИЗМЕЂУ ТВОЈЕ И МОЈЕ ПЈЕСМЕ

Између твоје и моје пјесме –

немушти хљеб,
језерско камење,
сиви праменови тишине,
пролапс суше,
мртва трка слова.

Између твоје и моје пјесме,
огризак јабуке,

за покој душе.

ИЗМЕЂУ ЈАВЕ И СНА

Оно што је
Између
јаве и сна,
стуб,
камен,
зрно,
прах.

У трагу
прекипјелог
млијека
мук.

ОГЊИШТЕ СЕ БРАНИ

Огњиште се брани
тамо гдје је храброст.

Огњиште се брани
тамо гдје је
тужбарица пшеница
исплела бројаницу

за распеће новог доба.

ПОГЛЕД БОЛЕСНИКА

Поглед спотиче
тишину зида,

опстанак постеље
заточеног болесника

у тамници тремора,
његовог преслишаног живота.

СРЦЕ У ЖИТУ

Оно што је
помислио
сунцокрет,

испунила је
земља.

ПРИЧА | РАЈКО
КРНЕТА

Рајко Крнета

САМО СЕ ПОШТЕНИ НЕЧЕГА СТИДЕ

Нико ни за шта није тражио објашњење, Као да је био у питању наилазак давно познате старе епидемије и болести која нам је свима наследна. Лијек је био прастар али добро знан – уклањати се с пута једни другима тамо гдје смо слаби, а затворити путеве супарницима тамо гдје смо јачи и бројнији од њих. Отићи што прије погнуте главе као обољели од лепре или се од губаваца бранити оружјем, ватром, гласним повицима, онако како се тјерају бијесни пси с кућног прага. Својом опачином предухитрити њихову; онако како би они то нама сто пута горе учинили да им паднемо шака.

Још су дању, док је владао привидни мир, у вријеме и на мјесту старе женске и мушке пијаце, умјесто воћа, поврћа и жита; умјесто коња, волова, крава и телића; умјесто оваца и коза, износили на тезге и празне сточне ваге дијелове и дјелиће свог скорог одласка. Распикуће су нудиле посљедње ситнице своје већ раније спискане имовине и подсмјешљиво гледале иноплеменике који продају у бесцјење свој разголићени стандард.

И трговци и муштерије, ухваћени су у клопку беспарице која дању шета пијацом, а ноћу банчи по кафанама на туђи рачун. (Кад држава проневјери новац, онда оставља празне бестидне банке да се правдају умјесто ње, али пажњу штедиша брзо ће скренути на друго: појефтиниће људске главе па ће та превара испасти још милосрђе!)

Домаћице, поред ових опроштајних тезги, пролазе с цегерима као поред отровних гљива, мајстори сажалевају алат својих колега који су га изнијели на присилну дражбу, шефови машинских погона из нагло заустављених творница нагађају о поријеклу француских кључева, електромотора и бушилица, о пијачном алату који се, истина,

годинама краде из државних радионица, а они га, кобива, и сад траже и препознају.

Шверцери и прекупци на трен заборављају своје пуне вреће паприка и кромпира и спремају се да новац уложе у половне телевизоре и транзисторе. Лаковјерни би помогли и себи и другима повољном куповином, али немају пара. Лукави чувају образ и шаљу на пијацу слугане. Опљачканим у посљедњем рату чини се да пред собом виде своје пегле, миксере и усисиваче, само су оно била глачала на жар, брезове метле и авани с тучком од месинга.

Видовитији гледају то бесцјење, сумњиво, као лажног просјака, као пријетњу провалника чија ће сљедећа жртва бити они. Осјећају се као спасени бродоломци на пустом отоку.

Дилери извикују имена страних валута као колпортери новинске наслове. Тржишни инспектори, милиционарске патроле, пијачни редари и контролори свега и свачега, остали су изненада без закона и прописа и у жалости су за државом која је пропала, па их нема нигдје у овој дневној вреви.

Само се поштени нечега стиде, а нити шта продају нити нешто купују. Срам их је наједном мјеста на коме су се затекли без своје кривице. Све рјеђе излазе на улицу из својих још читавих кућа и кроз прозор иза завјеса посматрају како се полако и невољно усељавају њихове нове комшије на туђа огњишта, носећи на себи неке осрамоћене рите, скрхани истом муком као и они који су, љубећи кућни праг, јуче отишли у непознато као по божјој команди и уз пут се мимоишли као двије сјенке на једном истом мјесту: једна мјесечева, а друга од зубатог сунца.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Срастање

Путописна проза

Виктор Лазич

ЗАПИС О ПОЧАСНОМ КОНЗУЛУ СРБИЈЕ У СУДАНУ И ЖИВОТУ
СУДАНСКОГ СРБИНА АХМЕДА МАУТИЈА ХАМАДА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Виктор Лазич

Виктор
Лазич

ЗАПИС О ПОЧАСНОМ КОНЗУЛУ СРБИЈЕ У СУДАНУ И ЖИВОТУ СУДАНСКОГ СРБИНА АХМЕДА МАУТИЈА ХАМАДА

Почасни конзулат Србије у Судану и конзул који је изгубио све

Када сам дошао у Судан, рекли су ми: „Иди код Ахмеда Моутија! Код њега одлазе сви Срби.“

И отишао сам. После вишемесечног путовања по пустињама Египта, Јордана и Судана озарио ме је велики српски грб и ћирилични натпис. Отворила се гломазна метална капија и открио мали рај: башта пуна палми са српском тробојком на јарболу. Ахмед је део своје куће, о свом трошку, претворио у Почасни конзулат Републике Србије у Картуму и дом за све Србе који забасају у овај део планете.

Међу афричким маскама и фигурама на полицама стоји српска застава. Орман је испуњен кристалним чашама и посуђем типичним за југословенске домове седамдесетих година. На сточићу стоји украшен ибрик са дугачким вратом, који је Ахмед донео са једног путовања.

На зиду је окачен календар Сремске епархије, а укућане је тог октобра посматрала Света Петка. Ахмед воли православље.

„Ајде да те провозам по Картуму!“, обратио ми се на чистом српском језику. Чинило ми се нестварним да у оваквој даљини од тамнопутог човека слушам течан српски, као да смо у срцу Шумадије.

Ушао сам у квалитетан аутомобил. Објаснио ми је да аутомобила нема много у Судану зато

што су изузетно скупи: државни порези једнаки су купопродајној цени. Али, на то се гледа као на уштеђевину, јер се новац од пореза враћа кад се аутомобил прода.

Ахмед ми показује град, говори где су владине зграде, где знаменитости. На радију почиње мелодија која ми се учини познатом, а Ахмед појачава до краја, пада у севдах.

Стани, стани, Ибар водо, куда журиш тако...

Картум наједном престаде да ми буде страни град. Овај човек којег сам тек упознао, постаде ми тако драг. Широки осмех у севдаху говори све. А онда креће – *Свилен конац, србијански крој...* Овако се „домаће“ ретко осећам у родном Београду.

Куд год да кренем, теби се враћам поново, ко да ми отме из моје душе Косово... ори се из наших кола, чини ми се – цео Картум чује, одобрава, разуме.

„Никад нисам био на Косову. Али је оно отето од моје земље и биће нам враћено, кад-тад. Пуштам ову песму сваки дан. Нема Суданца који је сео у мој ауто да је није чуо.“

Од тог дана је прошло већ осам година. Ахмед је за мене још тад у Судану престао да буде почасни конзул, а постао пријатељ.

Ахмед је за мене Србин, чистокрван, неискварен, подједнако као моји преци. Србин тамнијег тена и мухамеданске вероисповести. Ретко се среће човек који толико воли Србију, који је своју љубав делима показивао деценијама, који је са рођењем у потпуности упио српски народни менталитет, пошто му је мајка Српкиња.

Када се рат разбуктао у Судану, он се затекао у Србији. Дошао сам да са њим попричам о ратним актуелностима за текст који пишем. Закуцао сам на врата његовог београдског дома у подне, 13. јуна 2023. године. Угледах га главе заривене у шаке како разговара са пријатељима из Картума.

„Јутрос су ми упали у кућу. Испребијали чувара, убили пса. Опљачкали све што су могли. Што нису узели, изломали су. Ауто нису могли да покрену, па су га изрешетали митраљезом. Изгубио сам тамо све што сам имао. Чекао сам да дође моја кућа на ред, и ето, дошла је. Кад опљачкаше свима, нека мене не прескачу! Не бих желео да мене заобилази несрећа мог народа...“

„Суданска народна изрека каже: смрт у заједништву, то је свадба. Ако сви треба да умремо, нека мене међу својима. Шта год да се догоди Судану, ту сам и ја да поднесем и нећу се никад на то пожалити.“

„Зовем пријатеља, каже, њему су два пута опљачкали кућу. То што је у питању моја кућа, мање је важно, али ту је и седиште Почасног конзулата Републике Србије. А побуњеници причају о демократији, владавини права... Напали су и представништва Катара, Кине, Саудијске Арабије, САД... Добро је да ми је чувар преживео, старији је човек. А ето, мој вучјак је лајао, сметао им, и упуцаше га.“

Намештај који сам видео када сам му био у гостима, сада постоји само на мојим сликама. Ауто којим смо се возили пун је метака. Изрешетана су наша сећања.

Сада, упркос тешкој ситуацији, једва чека да се врати кући. Каже, првим ће авионом... а онда се исправља, јер аеродром више не постоји. Аутобусима ће, и пешке, преко Египта, па колико год буде било потребно, да допре до свог руинираног дома.

„Враћам се ја својој кући“, каже тоном у којем нема тежине, љутње, ни огорчености. Само одлучност да буде у свом дому, у каквом год стању да је, макар то било и згариште, са својом родбином, комшијама, пријатељима.

Кратких бркова какве је носио генерал Мишић, мршав и висок, Ахмед ми се чини као антички јунак: нема невоље која ће њега обесхрабити, нити среће која ће га, после свега, разгалити. Па ипак, чак и данас Ахмед је према мени, госту, предусретљив. Скроман и непосредан, увек је чинио да се сви у његовом дому осећају као код куће. Чак и сада, тек сазнавши да му је кућа похарана, служи ме пићем, уз то је и срдачан. Никада се није догодило у његовој породици да гост није био добродошао, па је и сад тако. Гостопримство указује спонтано и лако, дубином свог бића, јер такви су Суданци, за њих су гости рођена браћа.

Док испијамо шљивовицу, цакле му се очи као на жеравици на укоченом лицу. Сузе се из њих не помаљају. Заледиле се у несрећи. Пола је живота прошло, а сузу није пустио. Не зато што их нема – благе црте лица које сад нагло отврднуше, пуне су тананих осећања што бујају у његовој души, великој и пространој као Нил покрај којег живи. Али он је мушкарац, снажан колико и осећајан, а сузе ништа не решавају. Уосталом, сматра да нема права на њих: многи су изгубили животе, а он „само“ свој дом. А опет – дан је сунчан, свет је и даље пун богатства и лепоте, будућност, која мора бити боља од ове грозоте, на прагу је. Ахмед ни у једном тренутку у то није посумњао, јер је он са рођењем упио вечити оптимизам суданског народа. Када би знали да данас планета нестаје, Суданци би слегли раменима уз речи: створиће, колико сутра, Бог лепшу и праведнију...

Ниједне сузе ме нису дирнуле колико Ахмедове неистечене. У његовим очима оне нису, као што то обично бива, на површини јабучица, већ у дубини. Чинило се да је цело око постало велика суза која је пустила сузне нерве да прожимају цело тело. Гледам му у дуге жгољаве прсте, а видим сузе; гледам му у лице, а видим цео унесрећени Судан.

„Све што су покрали и поломили, поштено је зарађено. Можда би ми било тешко да сам нешто покрао, а овако... Нек им је просто!“

Разумео сам: наравно да је више него тешко, али оном ко је поштено зарадио, и кад је све уништено, остаје нада у Божју правду и боља времена. Поштено зарађено, стећи ће се поново. А како лопов да ублажи свој очај, чему он да се нада? Њега је стигла заслужена казна.

Ахмед не жели да несрећа која га је задесила буде тема за медије. Али ја га убеђујем: важно је то, не због њега, већ због Судана. Свет треба да буде упознат кроз коју патњу пролази обичан

народ. Уосталом, демолирано здање у Картуму било је дом стотинама Срба. Свима је нама кућа уништена.

Не знам шта да кажем свом драгом пријатељу, па изустих: „Догодине у Картуму! Доћи ћу ја теби поново у посету. Још ћеш ти мене возити по граду, одвртнућемо *Видовдан* до даске, да га чују и нове генерације што ће спокојно градити успешну земљу...“

Али чини ми се да нећемо пустити *Стани, стани, Ибар водо, и ја имам јаде своје, јаде своје*, јер ко зна шта би се тад догодило са сузама скривеним у нама.

Цртице из живота суданског Србина Ахмеда Моутија Хамаде

Почасни конзул Републике Србије у Картуму Ахмед Моути, са надимком Хамада, испричао ми је откуд то да тако добро говори српски језик, да му је Србија друга отаџбина, а и како је, захваљујући Титу, његова мајка – Српкиња. Ово је Ахмедова животна прича.

Тито је први пут посетио Судан 1958. године, непосредно пошто смо добили независност. Водили су га да види наша природна богатства, али и фабрике. Тек, у једном тренутку, Тито упита нашег председника Ибрахима Абуда:

„Шта вам овде највише треба?“

„Свега имамо...“

„Кажи ми слободно, ја хоћу да вам помогнем, желим нешто да вам поклоним.“

„Ништа нам не треба.“

„А шта овде имате?“

„Пола света снабдевамо памуком.“

„Шта још?“

„Сточарство, све земље региона хране се нашим месом.“

„Шта радите са кожама?“

„Сељаци се сналазе и свакој проналазе употребу.“

„Ја ћу да вам поклоним једну кожару, да обрађујете кожу и да је скупље извозите.“

И тако и би. Прва кожара у Судану поклон је Јосипа Броза Тита. Предузимач који је добио задатак да изгради кожару био је Абдел Моути – мој деда. Тако смо ми чули за Југославију. Поред великог богатства, мој деда је имао шеснаесторо деце, од којих је већина завршила високе школе.

Захваљујући том човеку имам рођаке широм планете.

Када је судански председник дошао у посету Јосипу Брозу у Београд, односи су већ узнапредовали. Договорили су да Југославија школује нову генерацију Суданаца. Студенти који су после тог сусрета дошли у Србију, били су Брозови гости. Мој отац Абдел Монеим Абдел Моути стигао је у Београд 1962. године као „Титов стипендиста“.

Једна лепа девојка, Смиља Михајловић, пореклом из Сијаринске Бање, живела је у то време на Новом Београду, а често долазила у шетње крај Студентског града у којем је становао мој отац. Виђали су се, испрва ретко, па све чешће, да би је затим отац питао да се уда за њега. Знао је да ће је волети до краја живота и није желео да чека.

Међутим, њен отац није хтео ни да чује! Рекао му је: пристајем на брак, под условом да твоја породица дође да запроси њену руку, како доликује српским обичајима. Све да су на крају света, треба да дођу и да учинимо што Бог заповеда. И дошли су! Деда са очеве стране је тад био исувише стар да би кретао на далек пут, али су на београдски аеродром слетели моја старија тетка и зет и веридба је обављена. Моји родитељи су се венчали у Београду 1965, а ја сам рођен 1966. године.

Међутим, отац је увидео да ће тешко са дететом у кући завршити факултет, па је мајку и мене послао у Картум да живимо са његовом породицом. Тамо смо били без њега читавих годину дана. Моја мајка се уклопила у породицу, као да је тамо рођена! Деда ју је одмах заволео и свима је била омиљена снаха. Постала је више везана за Судан него мој отац, а мој отац је био више везан за Србију од ње.

Какав је то брак био! Никада се нису посвађали, никада нису подигли глас једно на друго, а живели су заједно скоро четрдесет година.

Чим се мој отац вратио у Судан, 1970. године, добио је прилику да ради на првом великом пројекту. Била је то изградња још једне југословенске кожаре, поред исте оне коју је градио мој деда! Успех ових фабрика, које је градио „Инвест-импорт“, био је огroman.

У то време велика југословенска грађевинска фирма „Партизански пут“ започињала је пројекте у Судану. Требао им је поуздани мештанин који ће водити послове. Избор је пао на мог оца и убрзо

је добио позицију генералног директора. Донео им је први велики пројекат, изградњу ауто-пута дугог 220 километара, између градова Гадарефа и Касале, којим си прошао. После тога су се послови низали, успешно се радило све до 1992. године. Мој отац је једном приликом побројао 54 велика пројекта, а мањи се не могу ни пописати...

По југословенској пословној филозофији, фирма која прва започне важне послове у некој земљи, постаје носилац целокупне привредне сарадње. Касније су преко нас долазиле многе фирме, мој отац је убрзо постао представник и тих других компанија, али му је увек најбитнији био „Партизански пут“.

Југославија је тако зарадила милионе. Неизмерно се исплатило улагање у размену студената, јер су сви ти људи касније постали амбасадори ових простора, често позиционирани на утицајним местима, а емотивно везани за земљу у којој су провели студентске дане.

Ја сам студирао у Лондону, а затим у Колораду у Америци, дипломирао сам грађевину. Онда сам прешао у Европу, где сам завршио специјализацију за мостоградњу и пренапрегнути бетон. У Диселдорфу сам био шеф техничког одељења велике фирме, а затим прешао у Беч, где сам добио високу плату.

У Немачкој и Аустрији сам провео четири године. Дружио сам се са југословенском дијаспором. Видиш их како дању раде, а ноћу тугују. Дође им најгора певаљка, они се окупе и падају у транс, певају, неважно шта, само да је из домовине... Схватио сам да не желим да таква носталгија стигне и мене. Притом, мој отац је финансирао моје студије. Желео сам да се вратим да будем уз њега, уз породицу.

Рекао сам својим шефовима: „Хвала вам на свему, исплатио сам све што сте на мене потрошили. Ја сам овамо дошао због знања и хвала вам на знању. Сад идем кући.“ Упркос томе, обезбедили су ми радну визу и повећали плату са 4.000 на 4.400 долара. Али сам ја већ био у авиону за Картум.

У то време Југославија је почела да се распада. „Партизански пут“ је гасио своје послове по свету, а у Судану им је остало доста механизације. Мој отац и ја смо то откупили и заједно смо наставили да радимо. Први самосталан пројекат био нам је ауто-пут дуг двадесет два километра до места Ел Афон, крај престонице. Тамо је била права пустиња, ни мрави ту нису живели када

смо градили пут, а сада је изникло велико насеље, чини се да је град тамо одувек.

Радили смо аеродромске писте, путеве разних категорија, имали смо наш каменолом и асфалтну базу. Мој отац, деда и ја смо грађевинци, а мајка и сестра су архитекте. Дакле, посла је било за целу породицу.

Током сваког распуста смо као деца долазили у Југославију и ту остајали по три месеца. Пола породице ми је овде, а пола тамо, а пријатељи су на свим странама. Некада је у Картуму постојао Југословенски клуб, волели смо да се тамо дружимо. Било је то доба братства и јединства, није се питало ни за веру ни за националност, чак смо и српски звали југословенским језиком. Рат је све променио, и мада смо често ишли на хрватско приморје на одмор, од кад је почео рат тамо нисам одлазио, нити желим више да идем.

Сваки Србин који је стигао у Судан завршио је у нашој кући, углавном по препоруци пријатеља и дипломата. Ми смо се поносили тиме што се по целој земљи говори: *ако Србину нешто треба, он иде код Моутија*. А волели смо госте. Моја мајка је била добра домаћица и уживала је у спремању српских специјалитета. Док ми је отац био жив, који год Србин да се обрео у нашем дому, пошто га нахранимо и кад се одмори, питали бисмо га да ли зна да игра преферанс, увек нам је недостајао трећи играч. Волели смо да задржавамо госте, били смо жељни Србије.

А онда су дошла тешка времена. Није било лако бити Србин у време ратова, када је свуда завладала пропаганда како Срби убијају муслимане, а на власти у Судану су били политичари који су религију користили као главни адут своје политике. Највећи Србин од свих у Судану био је тих година – мој отац. Говорио је истину о Србији увек, и свуда.

Током бомбардовања окупљали смо једном недељно српску дијаспору. Сакупљали смо хуманитарну помоћ за Србију. Како се рат захуктавао, већина нас млађих пријавила се у добровољце. Нема нас много, али да се зна да ћемо доћи на прву линију фронта из далеког Судана. Србија је наша земља и бранићемо је својим животима.

Сетих се како сам у његовом дому у Картуму на креденцу запазио делић авиона Ф 117А. Поносили су се тиме у Судану. А поред, слика његовог деде по мајци, Милентија Михајловића, првоборца 1941, партизанског команданта

и бомбаша. Око паса појас са бомбама, на леђима пушка, за појасом ратни бодеш. Та слика је нестала у ратном вихору, у похараном дому, као и многе друге, свом срећом сам је ја фотографисао када сам био Ахмеду у гостима.

„Ниједну слику родитеља немам. Све моје је у Судану“, рекао ми је када сам га замолио да за овај текст пронађе фотографије мајке и оца, а онда је наставио причу:

Веома поштујем Српску православну цркву. Није се догодило да прођем покрај цркве, а не упалим свећу за здравље ближњих или за покој душа мојих предака. Вера је између тебе и Бога и нема шта ко ту да се меша или да те етикетира, а ти са Богом после види где си и колико у животу грешио.

Моја омиљена узречица је: „Изем ти све што није српско!“ Некако се увек догоди да то кажем у невреме. Неколико пута сам се излануо када су око мене били Хрвати. Једном сам делегацију студената из Судана одвео у Скадарлију, у „Три

шешира“. Цела кафана пева, певају српске песме и моји Суданци како знају и умеју, певам и ја, разгалили смо се.

Тек, нешто ме нагна и ја кажем Циги: 'Изем ти све што није српско!'

А он ће: 'Што тако, пријатељу?'

„Па не мислим ја то тако, већ на све што не припада Србији и српској култури, па ја сам муслиман Ахмед, ал' сам Србин, а и ти си, који пасош имаш, одакле си потекао?“

„Ја сам муслиман“, потврђује Ахмед док наздравља са шљивицом у славској чашици са украсним крстом.

У Ахмеду живе загрљени Судан и Србија, мухамеданство и православље, његови отац и мајка. Част ми је да га познајем, да ми је пријатељ, и да је баш мени поверио причу свог живота.

(Текст је први пут објављен на порталу РТС-а)

Светионици

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Гора

Критика

Милица Миленковић	ИШТВАН ТУРЦИ: ПОЕТИКА (ИСПУЊАВАЊА) ПРАЗНИНЕ
Анђела Вуковић	МАШ(Т)А И МЕДВЕДИ
Стојан Богдановић	РАСПРАВЉАЊЕ РАНКА ПАВЛОВИЋА СА ПЕСНИКОМ РАНКОМ ПАВЛОВИЋЕМ
Цвијетин Ристановић	РОМАН О РАЊЕНИМ ДУШАМА РАТНИКА
Јованка Стојчиновић Николић	ВРИЈЕМЕ ПЈЕСНИЧКЕ ПЛОВИДБЕ
Данијела Регејевић	НАД КОЗАРОМ У ВРЕМЕНУ САДАШЊЕМ
Слађана Миленковић	БОЛ КОЈИ ГОВОРИ
Милена Дрпа	СТУДИЈА КАО ПРОДИСАЈ У ЈЕЗИКУ
Душан Пејић	ПИСАЦ КОЈИ НИЈЕ „МУЧИТЕЉ РИЈЕЧИ И ДАВИТЕЉ МИСЛИ“
Мирјана Штефанички Антонић	ОЧАРАНА ДУША СЕЋАЊИМА И СТИХОВИМА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Милица Миленковић

Милица
Миленковић

ИШТВАН ТУРЦИ: ПОЕТИКА (ИСПУЊАВАЊА) ПРАЗНИНЕ (Иштван Турци: *Дубина дубине*, *Изабране пјесме*, превод Илеш Фехер, Удружење књижевника Републике Српске, Бања Лука, 2023)

Већ пет година Удружење књижевника Републике Српске додељује награду *Отворена књига* на Међународним књижевним сусретима у Бањалуци, која подразумева и објављивање књиге изабраних песама награђених светских песника у преводу на српски језик. На тај начин осмишљена је едиција Преводи овог удружења која доприноси развоју културе и преводилаштва у Републици Српској. У овој едицији до сада су објављене књиге награђених песника: Вјачеслава Купријанова (Русија, за 2017), Џона Тејлора (САД, за 2018), Ђорђа Лингваглосе (Италија, за 2019), Елке Њаголове (Бугарска, за 2021) и 2023. године књига *Дубина дубине* мађарског песника Иштвана Турција као добитника награде 2022. године, у преводу Илеша Фехера, једног од најзначајнијих прегалаца у преводу са мађарског и на мађарски језик на нашим просторима.

Иштван Турци (1957), мађарски песник, романописац, есејиста и преводилац, дипломирао је на Мађарско-енглеско-финској катедри Универзитета „Етвош Лоранд“ (Будимпешта) где је и докторирао. Оснивач је и главни уредник књижевног часописа „Парнасуш“ („Parnassusz“). До сада је објавио 21 књигу поезије, седам романа те 11 драма и играказа. Његове најзначајније књиге су: збирке песама *Ноћ дугих песама*, *Еротикон* и *Празнина* те роман *Све је почетак*. Добитник је значајних књижевних награда: Атила Јожеф, Prima primissima, те ордена Мађарски официрски крст. Почасни је доктор литературе World Academy of Arts and Culture (Калифорнија, САД). Његово поље деловања у књижевности изузетно је широко, он није само песник, прозни писац и драматург, већ и преводилац, литерарни

организатор, уредник и издавач, генерални секретар ПЕН центра у Мађарској. У Поговору књизи *Дубина дубине*, Балаж Канташ истиче: „О високом нивоу његовог рада на пољу књижевности и организације књижевности те о његовом животном делу сведоче бројне студије најзначајнијих савремених мађарских историчара књижевности. [...] Захваљујући њему, мађарски језик и култура познају безброј таквих превода песама и прозних остварења за која се тек из библиографских података види да аутор није Мађар. [...] Аутор је и ванредно добар прозни писац. Што се тиче његове активности на том пољу, поклоник је традиционалног причања историје, његова прозна остварења која описују линеарна дешавања, који пут нису ослобођена од магичних реалистичних елемената... [...] Иако Иштван Турци на пољима прозе, драме и лирике има значајна остварења – верујем да се са следећом констатацијом и он сам слаже – првенствено је песник и најзначајнија остварења остварио је на пољу поезије. Истовремено је и реалиста и хуманиста, али његово огромно животно дело на пољу поезије не може се уврстити ни у једну литерарну парадигму. Воли експериментисати, способан је у безброј песничких форми и начина оглашавања, али увек остаје на властитој линији.“

„Властита линија“ Иштвана Турција открива се и у књизи која је пред нама. У изабраним песмама *Дубина дубине* крећући се кроз песников опус, упознајемо поезију високог израза и тема које одувек инспиришу песнике, али којима Турци приступа на особен начин увезујући их у нит своје поетике. Та поетика ослања се на песниково верујем које у песми „Оченаш“ указује и на његово програмско опредељење у поезији:

„Верујем очима и ушима верујем мојој јагодици прста верујем у етеричну верност боја и мириса у свемогућност птица у издржљивост Сунца и Месеца те у велику Сликовницу Природе [...] верујем да мртваци испред нас корачају верујем да после нас бољи долазе да догађај на крају силази са низа те у некој космичкој Чигри се наставља верујем у то да *порука уметничког дела је она празнина која је своја* верујем у то да поезија није усамљена мимо свог уверења и у тебе верујем Господе мој“.

У овој песми Турци јасно маркира неке од доминантних мотива које срећемо у његовој поезији, остајући веран субјективном доживљају света који постоји на разини сусрета песника и Господа, затим футуристичком поимању онога што долази („верујем у тридесетом столећу деси се да за једну минуту десет година треба“, „верујем да после нас бољи долазе“), односу са прошлошћу кроз коју мртви говоре и шаљу поруке, космогонијском кретању природе и истицању метафизичке стране постојања човека као и Сликовници Природе, одразу и лику боја које се стално преламају у његовој поезији. Попут каквог виртуоза, стварајући све испочетка, песник Турци палетом мотива, тема и идеја слика један свет реалности у сагласју са дубинско умним и емотивно широким путевима човекове душе који у празнини, невидљивости и мраку дубине добијају своје испуњење и своју суштину чиме потврђује најважнији стих из песме „Оченаш“: *верујем у то да порука уметничког дела је она празнина која је своја*.

Но пошто та празнина, која као контраст стоји наспрам уметничког дела (добро уметничко дело увек је и оличје суштине), изнова мотивише песничку реч Иштвана Турција, она је очигледан путоказ у његовој поезији, али и на нашем путу одгонетања његове поетике и са собом носи нова и посебна значења. Она није испразност нити симбол ничега и ништавила, већ представља просторно одређење космоса („сфера небеског обора створеног изван наших мерила“), неопипљивости материје и постојања ван материјалних доказа.

Наслов књиге *Дубина дубине* симболички описује тај празни простор: *Дубина дубине је у почетку* (Т-фрагменти), *Постојим; што је добар почетак да на крају не будем* (Почетак) – чиме се почетком и крајем дефинишу детерминанте овоземаљских мера, а „почетак“ одређује као тачка у којој постоји дубина дубине из које се све рађа. Дубина дубине је сам Господ, а унутар њега, човек је нова дубина која својим постојањем

оправдава метафизички свет и обитавање унутар невидљивог.

У неким стиховима метафором ствари приказана је мисао о дубини, као на пример у песми „Буре“:

„Празан је’, повикао је кад сам преко рупе провирио.

‘Не брини’, померила се дедина јагодица,
‘буре ће се једном ионако напунити.“

„Са судбом какав смо споразум потписали?!
Погледамо у отвор и питамо: ‘Зар је празно?’
‘Није’, помери се дедина јагодица и данас.
Буре ће се једном ионако напунити.“
(„Буре“)

Иако празно, буре заправо није празно, јер у неком футуристичком моменту оно ће бити пуно; са друге стране вишезначност песме у метафори бурета налази и друго објашњење – иако невидљива, празнина је у ствари само простор који испуњавамо могућим присуством ствари, музејем речи, прошлошћу и мртвима. Иако све то заједно невидљиво, оно постоји и присутно је око нас. Дакле, овај свет није саздан само од тренутка сада, већ се тај тренутак састоји од прошлих и будућих тренутака и онога што је у њима било/биће присутно, јер *Једни друге језиком изгубљених предмета зовемо, тражимо. Гробља од светлости што на њих пада се превагну. Наше речи, које ни не знају да живимо, у мрак се повлаче и Сваку књигу отворимо, видео сваку фиоку преврћемо само да сазнамо: где припадамо.* („Где одавно десет праведника није крочило“).

Преводилац Илеш Фехер је изабране песме разврстао у неколико циклуса: *Првобитна порука, Ко ли смо, Бити достојан за искушења, Љубав је сиктај змије и козлац, Мрзим мржњу, Препусти се чулима, Скривене тајне, Све је пролазно и Шта још морам рећи*. С тим што први и последњи циклус са по једном песмом представљају пролог и епилог књиге.

Прва песма као првобитна порука „Географске карте, легенде“ омеђава простор Израела, али тако да је тај стварни географски простор преточен у духовни амбијент:

„Две недеље су прошле;
„миленијумско кретање у бесаници се завршило“.

Иза мојих затворених очију су краљеви,
рабини, каравани пролазили,

у мени судбе се покренуле, гласови ме пратили,
моје нагомилане
речи на бело врућ, источни ветар је шибао.

Све се догодило:
 према мени Време на стазама географских
 карата, легенда пузи,
 то ту је Земља Почетка, дом смрти и рађања,
 свуд околo разбацане тајне стварања. Колико
 стена и
 заслепљујућа голотиња, гозба прашине, зоре
 силиција!“

У последњој песми књиге Турци пева: *Од путовања непутовање дуже траје и заморније је. Кад у земљу, ваздух корење пуштамо и покушавамо ухватити за њега.* Та два путовања, овоземаљско и духовно, два су различита путовања након којих човек никада више није исти, али је духовно значајније. Оно се и види у првој песми која се у ствари дешава „на тлу Израела“.

Овоземаљско и видљиво слика је оностраног, невидљивог, или, како би то владица Николај рекао, наличје Раја. Природа на овом свету створена је да би човек могао да види лепоту невидљивог, духовног света. Овој тези доприноси и стихотворје Иштвана Турција које кроз натуралистичке мотиве и „Сликовницу Природе“ речима боји свет, пева о бојама и годишњим добрима, али тако да кроз све оно што је написано читалац наслућује постојање нечег божанског што се само кроз поезију открива:

„Показати, како је крхко зелено лице,
 присност маховине и зелено преклињања,
 зелено у ватри израсле траве,
 зелено у устима сакупљене воде метвице
 и избледело зелено у прах претворених
 драгуља, зелено језера Плочника после вихора,
 зелено крошњи које Сунце љуљају,
 и непробојно љуто зелено прошлости.
 Боје покорe, која се у вечној противсветлости
 између дуго испружених сенки стидљиво
 пробија. Боја проклетства.“
 („Зелени рабин“)

Поред зелене боје која је симбол васкрсења и Светог Духа, и алхемија стварања почиње од боја: *Са становишта огледа почетак је охрабрујући. Боје полако једна другу прекривају. Бело у црном, црвено у белом, лимунжато у црвеном нестаје. Спајање умова и елемената.*

У тематским оквирима циклуса у књизи *Дубина дубине* налазимо и један састављен од љубавне поезије где у песми „Примитивна љубав“ срећемо најлепше описе љубавног сусрета мушкарца и жене поентираних стиховима:

„За муцање више времена нема: полазим,
 са Венериног брежуљка полако у низину
 Неандера силазим,
 тело ти је цртеж пећине, а ја сам
 прачовек.“

Не само у сваком сегменту живота, већ и када открива љубав, песник Турци повезује искон и садашње време чином и телом жене и мушкарца који су праљуди у модерном свету, где вечно изнова и изнова обављају животни смисао као ритуал неке друштвене радње коју тек уметнички чин може да оголи и објасни, јер: *Нигде света, само унутра постоји, тврдиш (цитираш), као да би на сваки начин нагласити хтео да си се себи вратио. Од тога ни то не би било теже кад би отцепљење вежбао. На пример тишину што је коначно сведочење богу званом Писање.* („Бог звани писање“)

Бог звани Писање као Творац свега на овом свету, и материјалног и духовног, највиша је инстанца за песника Иштвана Турција. Томе доприносе и молитве или песме уместо молитава, вера, нада и љубав, живот и смрт, пролазност и време, које читавамо на страницама књиге *Дубина дубине*. Стиче се утисак да кроз игру језиком, хумор, естетизацију израза, цитате, дијалоге са претходницима, песницима и сликарима, Турци показује и настанак света и његово рађање кроз речи. Ово није само објективистичко сликање света и човека, већ у себи садржи и субјективно расположење које произилази из мисли да само „унутра постоји“.

Иштван Турци је песник културе и цивилизације, у његовој поезији испод облака прашине негдашњих сеоба и ратника, разоткрива се читав свет постојања и корелација између емоција, ума и елемената. Његова поезија је поезија интеркултура и хуманог опажања стварности. Она може бити о било ком тлу, о било којој географској позицији на земљи, али она надилази места, време и личности које спомиње претварајући све заједно у опште културно и литерарно благо. У томе је успех ове поезије, да лако прелази границе и постаје доступна читаоцима у било којој култури или религији. С тим у вези и Удружење књижевника Републике Српске с правом је препознало значај овог песника и увело га у круг једне светске антологије која управо настаје у њиховој едицији Преводи. *Дубина дубине* представља изузетан избор из поезије Иштвана Турција који ће читаоцима српског и сродних језичких подручја приближити поезију овог великог савременог ствараоца, а самим тим и један књижевни и културни идентитет који из Мађарске осваја цео литерарни свет.

Анђела Вуковић

Анђела
Вуковић

МАШ(Т)А И МЕДВЕДИ

(Весна Капор: *Маша и медведи*, Вукотић медија, 2023)

Роман *Маша и медведи* Весне Капор својој читалачкој публици се предочава у двије, готово, паралелне наративне равни са Ристом Срдић, централним и примарним књижевним јунаком у првој, и Машом, њеним „литерарним чедом“ у другој равни. Свезнајући приповједач нас води кроз обје наводећи и напомињући да „приповедач никада није поуздан“. Риста, списатељица, уредник и водитељ радио-емисије *Време наше – прошло*, сасвим необична у својој обичности, стварна, тјелесна, чулна, цијењена и поштована, животиари као у чахури и чека да прође још један дан који скраћује пут до испуњења њеног животног циља. Она је само хтјела да своје рукописе ослободи окова фиоке у издавачким кућама и да отјелотвори Машу која се, распјевана и узбудљива, увијек супротстављала „медвједима“ налик оној најпознатијој са роза марамом која је свакодневно подсећала Ристу на своје бивствовање јављајући јој се са њеног малог екрана. Коришћење познатог руског цртаног филма, који је и те како познат и нашој јавности, као предлошка за настајања овог капиталног дјела показало се као вјешт и надасве пријемчив потез и подухват.

У разговорима са својим пријатељима Петром, историчаром умјетности и Илијом-Иљушом (не носе случајно имена апостола и громовника) отвара се ризница најзначајнијих сентенци о књижевности, умјетности, умијећу и љепоти писања и стварања и обликовању свијета ријечима. Са вјером да се нешто може промијенити или бар преобликовати, Капорова у овом роману кроз Ристу-Машу исписује своје аутопоетичке коментаре не дајући ни под коју цијену да се скрнав историја и традиција, да се „уништи темељно и суштинско“. И још им је објема, својим јунакињама, у аманет оставила „окидач за причу“ којих је она, чини се, напретек имала.

Да се сусрећемо са еклатантним примјером романа у роману, читаоци су свјесни након прелиставања *Дневника о Машини*, тачније након одломака из рукописа Ристине књиге. Ту упознајемо нову Ристу. Сада се зове Маш(т)а. Плод Ристине маште. Опиљива уобразиља. Обје се боре са одбијањима које добијају путем сувопарних мејлова, ниједна није феминисткиња нити чланица неког покрета, напротив, али се слажу да би најбоље било да је творац једног књижевног дјела неодређеног рода. Оне (ин) директно постављају безброј питања од којих су најчешћа шта је то либерализам и да ли и ко то данас може баш све, зашто их неће *Наше слово* ако је већ наше и *Шта би ти да си ја*. И док све „нормалне“ жене пишу „нормално“, оне увијек и само о ратовима и смрти...

Између стварности и фикције обитавају њих двије покушавајући неријетко да замијене улоге или да бар једна од њих измили из шаблона живота у којем се не сналазе. Шта је један писац-стваралац, ако не може да објави своје дјело? Он је као човјек коме су украли идентитет, обесмислили му смисао постојања и живљења. Човјек који је жив, а није жив. А Ристу није занимао новац нити слава. Она је била само жива. *И луда*.

И док се Ристи само слушајући Машине лудорије, како каже, подиже ендорфин, нови роман Капорове, који је превасходно занимљив и држи будну пажњу читаоцу, засигурно не дозвољава да мирује серотонин. С друге стране, Маша, јунакиња јунакиње, као да је покатакд имала више храбрости. Није вољела пролазно, а све ново њој је било примитивно. Наглас се супротстављала разним медиокритетима, била је озлојеђена новопеченим изборима за књигу године и гледала је право у очи оне од којих јој је

зависила будућност. Била је смјелија у убјеђивању оних виших, али не и већих, да она није идеолошка играчка па макар се та смјелост проказивала кроз, показаће се, не тако безазлену кору од банане.

Са мотивима тривијалне свакодневице гдје се недостаци крпе, коригују или допуњују филерима или силиконима, непрестано су се мијешали мотиви из прошлости. Кроз готово цијели роман главни ликови су обиљежени одрастањем у ратним деведесетим. Да ли због тога што их је рат профилисао и данас су баш такве какве јесу или због тога што опет воде нови, сада хладни рат најмодернијег доба борећи се за своје мјесто под небом, остаје на читаоцу да процијени.

И док је крај Рускиње Машењеке у цртаном филму само један медвјед, код Ристе и Маше их

срећемо више. Њихово превазилажење препрека и недаћа није било једноставно, стога су се и они умножили, удвостручили. Сваки пут када би их издавач одбио, изнова изговарајући се да фали ликова, искуства или спонзора, од муве би се створио медвјед. Кад год би се једна од њих одважила да се ухвати са проблемом у коштац, он би и даље тврдо спавао свој зимски сан. А ако би се и пробудио, опет би се, не видјевши ни њих ни своју сјену, враћао у пећину да настави. Моћан у својој летаргичности. Једно им је једино до краја било јасно – *Бог види све*.

Било како било, пред нама је књига који нас учи да „прича може почети из било ког трена“. Већ о самом наслову овог модерног романа Весне Капор још ће се много причати, а о неугасивој људској потреби и пориву да се снађеш и пронађеш надугачко писати и полемисати.

Меланхолија

Стојан Богдановић

Стојан
Богдановић

РАСПРАВЉАЊЕ РАНКА ПАВЛОВИЋА СА ПЕСНИКОМ РАНКОМ ПАВЛОВИЋЕМ

Овај текст је писан поводом књиге *Варљиве висине*¹, али не само о њој, биће речи и о страху, али не и о акрофобији. О страху надничара, о тескоби, о томе како се сакрити „од цијелог свијета“. Ту нам мајстор прописује лек: *напиши пјесму/ и завуци се крадом/ међу њене стихове*².

Расправљање Ранка Павловића са песником Ранком Павловићем траје шездесет година. Свака му част, дивим се и чудим се да је човек тако издржљив. Ја бих вероватно бацио копље у трње. А ево имам част да читам расправе и да у њима проналазим себе. Павловић каже, *Идем да потражим себе*³, па мало даље у истој песми, *ни са самим собом дуго нисам био*⁴, а пред оним што не знамо шта је „бјезимо у себе“ да би се „пјесник и тишина“ сити на миру изразговарали. Павловић нам доказује овом књигом да је величина песникова то што он може да се завуче „у тишину, у књигу“. Они други обигравају околу. Кевђу.

Кад се спомене реч висина, одмах помислим на Њега, а шта је то што Га је натерало да оде горе? Да ли је побегао? Због чега је напустио рај на Земљи? Да ли Га је преварила висина? Шта Га је привукло? Космос је реч која у обичном говору замењује реч небо, или реч бесконачно, или станиште Бога. Павловић пева о онима који хоће горе, *што више, што даље*, спомињући и оне које жеља не вуче у висине, оне ближе од чијих се тела праве мердевине помоћу којих хоће горе. Осећа се у песми горчина, па може се рећи бес против оних који остављају људе који их нису следили да се безглаво батргају. Песма има социјалну ноту, она је истовремено бунт против оних који *рушећи све пред собом,/ гурајући свакога ко им се нађе на путу,/ срљали у висине*⁵.

Један се попоо и још није сишао, хришћани Га миленијумима чекају. Павловић указује и на такве који *не силазе да кажу/ шта су, остављајући себе, нашли у висинама*⁶. Није тешко погодити да је реч о онима који су се домогли власти, који су изневерили себе, па никако да сиђу са „висине“.

Трговци све избуше. Сваку границу. И моја је стрина говорила, а била је бистра жена, у време Првог светског рата знало се који су нам непријатељи. А сада се ништа не зна. И Павловић тврди да су наши „часно с њиховим очевима гинули“. Није лоше споменути да је Прудон одавно тврдио да тамо где почиње трговина престаје морал.

Страх је гадна напаст. И када човек бежи од страха, он га носи са собом. Страх ваздан мешетари по човековој глави. Не каже цаба наш народ, „кога уједе змија, он се и гуштера плаши“. Дакле, страх остаје да заводи ред. Да није страха, свет би потпуно подивљао и поништио сва достигнућа човечанства. Ево рата у Украјини. То није рат између Русије и Украјине. То је рат између Русије и НАТО-а. И једино их страх од атомске бомбе спречава у својим монструозним намерама. Страх од оних америчких бомби које су бачене на Хирошиму и Нагасаки још није ишчилио. Одавде гледано, то је срећа, иначе ко зна шта би данашњи идиоти, (читај, политичари!) могли учинити. Страх, брајко, *гутамо као пилуле против главобоље*⁷. По том питању нисам *разапет на крсту сумње*⁸. Можда је срећа да сваки човек носи свој крст. Ранко Павловић се и другде бавио феноменом страха. Он каже: „Увјерио сам се да нису љубав и мржња, како говоре и пишу, најмоћнија човјекова осећања, већ да је то страх.“⁹

(1) Павловић, Р. *Варљиве висине*, Арт принт, Бања Лука 2022.

(2) Стр. 21.

(3) Стр. 22.

(4) Стр. 22.

(5) Стр. 7.

(6) Стр. 7.

(7) Стр. 10.

(8) Стр. 11.

(9) Ранко Павловић, *Страшни суд*, Удружење књижевника Републике Српске, Бања Лука 2021, стр. 23.

Ранко Павловић *сам са собом разговара*¹⁰, води расправу о односу човека и космоса, о односу два и/ли више космоса. Он пева: *Сав космос у човјеку./ Човјек ни тачка у космосу.*¹¹ Зна се да је Мисао Мајка Божја. Песмом „Улицом иде човек“ Павловић ме је озбиљно уздрмао. Он испушта душу у песму. Негда сам тврдио: „Подсетимо, иако је живот људски ограничен, неки кажу и коначан, мисао је бесконачна, јер мисао је Мајка Божја. **Мисао може да пригрли цео свет.**“¹² А и њој је лепше у песми која је из душе.

Сада код Павловића видим да је мисао *човјек* велика као и (про)мисао Господ:

*Улицом иде човјек,
сам са собом разговара.*

*Улицом иде цијели космос
и ко зна с ким разговара.*¹³

Мисао може да пригрли цео свет, и ми који читамо поезију учимо бруј, *човек изневјерен себе тражи*¹⁴, и то грозничаво. *А ко нађе себе нашао је цео свет.*¹⁵

Човек без Њега не постоји, а ни Он без човека. **Верујем да је све мисао.** То је суштина. **Сваки је човек један свет, али мисао уједињује људе у једну мисао, у једног Бога. Мисао објављује човека.**

Мисао је жива ватра. Може да буде запретана миленијумима и да се изненада разгори, да букне и направи неко чудо, неки белај. А може и да миленијумима осветљава путеве другим мислима.

Шездесетогодишње искуство Ранка Павловића, животно и књижевничко, код њега се то не може раздвојити, допринели су да ова књига буде крцата филозофијом, а ипак је реч о поезији. Признајем, његове мудрице ми одузимају време и стимулишу уживање, те спорије читам, ваљда је то њихова главна улога.

Навешћу овде текст једне целе Павловићеве песме да би се могла испратити реплика на њу:

Позоришна представа

*Подигла се завјеса,
Публика је дуго аплаудирала,
Нико није излазио на сцену,
Па се све утишало.*

(10) Стр. 5

(11) Стр. 5.

(12) Богдановић, С. *Грозница*, НКЦ, Ниш 2021, стр. 353.

(13) Стр. 5.

(14) Види [1], стр. 5.

(15) Богдановић, С. *Зид*, Наис-принт, Ниш 2015, стр. 40.

*Пролазили су минути,
сати, дани, године,
ништа се није догађало.
Није било ни сјенки,
ни карађоз црним оком
није покушавао
да омађија гледаоце.*

*Онда је из публице
изашао човјек и дуго,
ћутећи, шетао позорницом.*

*После годину,
можда двије,
изашао је други човјек,
па су, изгубљени,
стајали и освртали се,
као да неког чекају
(Годоа, можда).*

Позориште је живот!

*То је викнуо онај
што је први изашао.*

*Дајте ми нож!
Крв мора потећи
прије него се спусти завјеса!*¹⁶

Читам „Варљиве висине“, дабоме, све висине су варљиве, а песници се упецају на оне душевне. Упоредих песму са оном која је била објављена на Фејсбуку и установих да у књизи недостаје претпоследњи стих који гласи: *Крв мора потећи*. Велемајстор је проценио да је исувише сиров, оштар, али за реплику он ми је неопходан. Слажем се да читалац изостави тај стих као и реплику.

После Позоришне представе маистра Ранка Павловића

*Знао сам да је живот позориште,
Каткад ми се чинило да је циркус,
Онда је на позорницу изашао трећи човек,
Уместо крста подигао је мач
И прогласио пандемију.
Ону двојицу који су пре њега изашли
Понапоље пождерали су вируси.
Позорница је остала чиста,
(Можете почети да се смејете),
Публика ће доћи касније.
Полицијски је час,
Није смешно,
Није!
„Дајте ми нож!
Крв мора потећи
Прије него што се спусти завјеса!“*

*

(16) Стр. 17.

*Од маистра Ранка Павловића позајмио сам
Песнички нож,
Видећу шта ћу с њим,
Биће крви
До колена песме.*

*

Волим крваве песме.

Кад човек те величине разговара са Господом,
он му може поставити и овакво питање:

*Господе, упитах се,
Ко ме је овде потребна поезија?¹⁷*

А одговор можемо дати и ми, мали, који
не сумњамо у Господа као ни у поезију: Нама
песниче, нама малима, потребна је поезија да
бисмо кад-тад порасли.

(17) Стр. 72.

Ранко Павловић изучава, тражи себе и
препевава Ранка Павловића. Ту нема промашаја,
оригиналност је загарантована. Реч је о поштеној
поезији, искуственој. Језик је стандардни, све је
избрушено, стилски дотерано и питко. Видели
смо у песми „Позоришна представа“ како је
песник строг, има метлу и нож и секиру, и зачас
брисне стих како би песми олакшао, као да јој
пушта крв. Павловић стиховима бије у срце
и у главу, а оно о *варљивим висинама* је за нас
смртнике. За њега је висина природна, он се са
својим стиховима лако пење, чак лети, и изазива
дивљење, а мене издају ноге, а крила немам.
Већина ствари на Земљи су за мене недостижне.
Ако бих се попео горе, можда би се боље виделе.
Али, шта ће мени то? Мени је довољна поезија. А
сад идем да потражим себе.

Трећи дан по писму

Цвијетин Ристановић

Цвијетин
Ристановић

РОМАН О

РАЊЕНИМ ДУШАМА РАТНИКА

(Горан Шаула: *Гроб Давидов**, Српска књижевна задруга, Београд, 2022)

Горан Шаула у роману *Гроб Давидов* третира често рабљену ратну тему, али јој приступа на особен начин. Специфичности Шаулиног приступа су: неуобичајена фабула, мајсторство представљања ликова, сериозне расправе о умјетности, критика - укуса масе, диктиран утицај савремених медија на вредновање умјетничких дјела и рангирање њихових стваралаца итд.

Фабула романа *Гроб Давидов* не одвија се хронолошки, него по непредвидљивом ауторовом нахођењу. У њој највише простора заузимају приче о бесмисленом грађанском рату на простору некадашње заједничке државе СФР Југославије (1992–1995), али нису занемарене ни друге савремене теме. Свој аутентични наративни поступак Шаула је, дијелом, образложио у уводном тексту „Четврти човек (Уместо предговора)“, наводећи да му је у роману припала тек позиција четвртог човјека и да он из те позиције није могао битно утицати на његов ток и садржај. Прве три позиције узели су: аутор, професор Максимовић, психолог, и Аврам, критичар и есејист. Због важности улога та три лика у динамичном одвијању фабуле, њиховој карактеризацији посвећена је посебна пажња.

Потресне приче о страдању људи у грађанском рату у Босни и Херцеговини аутор је исписао на основу личног искуства, па су оне тим увјерљивије. Као даровит писац, он је у роману осликао и нека до сада непозната лица рата и нагласио чињеницу да сваки човјек ту душегупку преживљава на свој начин, те да се у дијагностиковању и лије-

чењу постратног стресног синдрома не могу примјењивати шаблони које пропагира и намеће савремена медицинска пракса. Шаула отворено критикује све оне који у лијечењу душевних поремећаја изазваних ратом упражњавају истрошене методе, оглушујући се о истину о сложености људске психе, па и болести којима је она подложна. Стога је на више мјеста у роману исказана невјерица у ефикасност појединачних и колективних терапија психолога и психијатара а иронично се изражава сумња у корисност савремених лекова, које фармацеутска индустрија упорно и обилато нуди обољелима.

По његовом увјерењу, слике преживљених ратних ужаса трајно оптерећују свијест ратника и оне се не могу елиминисати формалним начином лијечења обољелих од, медицинском терминологијом именованог, посттрауматског стресног поремећаја (ПТСП), у чију ефикасност вјерују оновремени психолози и психијатри и настоје да у то убиједу и своје пацијенте.

Да су ратне трауме непроболне и да због њих неки бивши ратници завршавају трагично, снажно свједочи први додатак причи „Најбољи пријатељ“. Једноставним ријечима ту је исказана болна порука да појединци, душевно рањени у рату, нису у стању да у поратном времену носе тај претешки терет. Писац наводи поразан податак да је самоубиство скоком са шестоспратне зграде извршио ратник Гоги, за кога су његови саборци вјеровали да се у мирнодопском периоду финансијски најбоље снашао, јер је радио за неку невладину организацију. Након те трагедије,

* За роман *Гроб Давидов* Горан Шаула је добио Годишњу награду Удружења књижевника Републике Српске за 2022. годину.

преживјелим саборцима остало је само да нагађају шта је био непосредан повод Гогијеве смрти, а стварни разлог њима је, свакако, био познат.

Осим о рату, у Шаулином роману расправља се о низу других релевантних питања: турбулентном времену у коме живимо, слободи као трајном човјековом идеалу, злоупотреби права коришћења туђих текстова у стручним и научним радовима... Шаула слободу схвата идеалистички, у кочићевском духу, и не мири се са данашњим изједначавањем слободе са хаосом. Он сматра да вријеме у коме живимо није вријеме слободе и да се под појам слободе не може подвести понашање када, по његовим ријечима, „ради шта коме падне на памет“. Зато он то егзистенцијално питање на почетку романа укључује у расправу између пјесника Романа Мелода и професора Максимовића, психолога који од психичких поремећаја лијечи учеснике недавних ратова. Некоректан поступак професора Максимовића, који је, без одобрења аутора, у свом научном раду *ПТПС и нови почетак* у часопису „Психолог и ја“ објавио „истиниту причу анонимног пацијента са једне сеансе“ и на тај начин прекршио етичко правило поштовања ауторског права, повод је пјесниковој жестокој осуди. Мелод је сматрао својом људском обавезом да укаже на Максимовићево морално огрешење према човјеку који је од психолога само тражио да његов рукопис уништи, пошто су се у њему налазили и деликатни дијелови који припадају професионалном односу „пацијент – лекар“ а које аутор романа није желио публиковати.

Знатан дио Шаулиног романа посвећен је суштинским проблемима умјетничког стварања: стваралачком нагону, неопходној мотивацији за креацију, страху и одговорности умјетника за квалитет комуникације са свијетом у коме живи, бризи да ли ће савременици правилно схватити оно што ствараоца мучи и што он преноси на папир са намјером да с неким подијели своје збње и немире. Ти проблеми су изложени у виду сувислих дијалога између пјесника Романа Мелода и критичара и есејисте, старог Аврама. Додатак причи *Роман о пироману* представља прави есеј о положају умјетника у прошлости и у овом времену када медији имају битну улогу у наметању назовиумјетности, која задовољава потребе масе.

Уз мноштво других квалитета Шаулиног романа треба, свакако, истаћи сатиричност појединих његових дијелова, посебно оних у којима се сагледава непожељна садашњост из угла оних који су на властитој кожи искусили ратно

лудило. За илустрацију наводимо одломак из романа у коме се говори о неспоразуму пјесника Мелода, као пацијента, са психологом који га лијечи: „Говорио ми је на скоро свакој сеанси да сам једно само кад пишем. Чим одложим оловку и проговорим, он опази расцеп у мојој личности. Рекао сам му да размисли, није ли то последица његових питања? Не разуме он. Ја и постојим само кад пишем, а све оно пре и после писања... скупа са том тобожњом расцепљеношћу, његова је уобразиља, обликована његовим питањима. И служи само да не пропадне фармација“ (Г. Шаула, *Гроб Давидов*, стр. 130).

Иако се читаоцу може учинити да аутор у неким дијеловима романа дословно презентује своје ратне записе, та чињеница не би смјела да замагли Шаулино право умијеће преображавања стварних догађаја у упечатљиве исказе о времену свеопште поремећености и велике обмане, у коме су појединци и групе губили људска обиљежја и постајали дио машинерије која је стварала хаос да би некажњено чинила најгнусније злочине. О времену безакоња и насиља у коме су људски животи били потпуно безвриједни Шаула казује са големим повјерењем у моћ умјетничке ријечи.

Шаулино дјело *Гроб Давидов* вјешто је саткано од стварног и измаштаног, виђеног и сниваног, чулима доступног и оног што је ван њиховог домањаја. Писац наглашава да је често немогуће успоставити границу између тих стања и да је њихово мијешање неизбежно. У роману посебно мјесто заузимају снови којима аутор покушава одгонетнути и оно што није под контролом свијести. Доказ томе су бројни примјери из овог дјела.

Сном се понекад антиципира будући трагичан догађај као у причи „Сан“, у којој наратор ноћу сања оно што ће се сутрадан догодити у стварности (погибија његовог ратног друга Мане), па се сневач осјећа кривим за предсказану несрећу. Сан се јавља и у улози издајника (прича *Мртва стража II*), јер долази и кад субјекту због сна запријети смртна опасност. У додатку тој причи пјесник Роман Мелод исповиједа свом саговорнику Авраму да су му ликови из романа, који тренутно пише, постали права мора и да га опсједају и у сну, па тражи савјет старијег како да се ослободи те напасти. Аврам му, међутим, не може помоћи, пошто је и сам заокупљен ратном тематиком, коју обликује у књигу есеја *Вјечити рат*, тим поводом они закључују да рат никада не престаје и да је мир само затишје за припрему новог сукоба. Исти сан може да се понавља више пута, или да се из ноћи у ноћ у њему мијењају

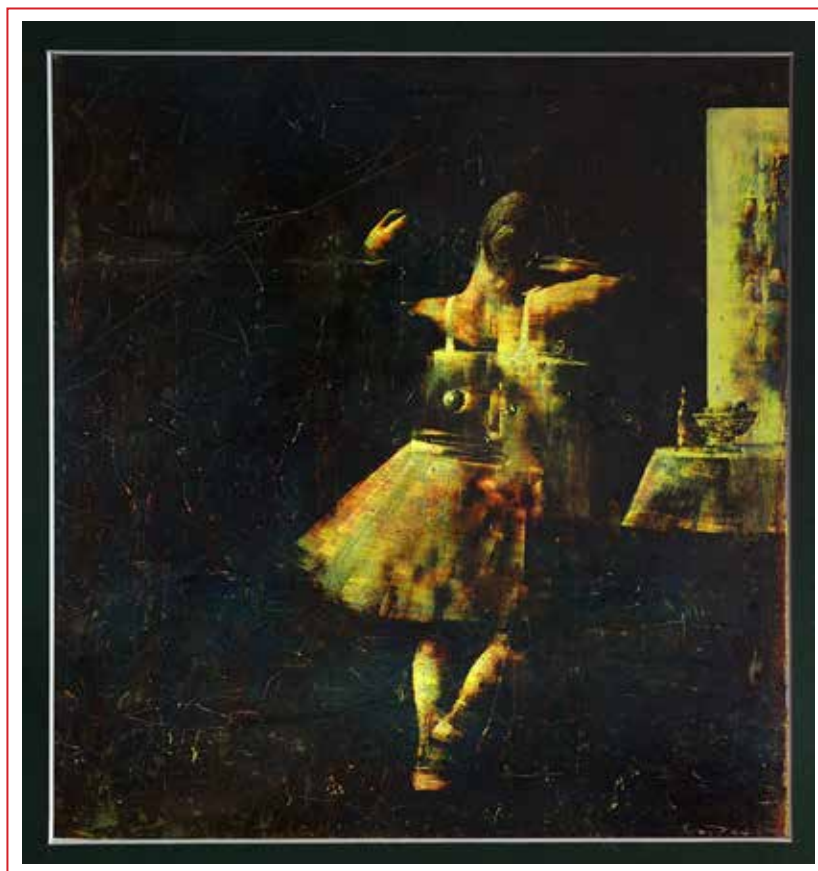
само небитни детаљи. То је илустровано додатком приче „Коров“, карактеристичном по сцени у којој наратор посматра лептира на рамену жене загледање у даљину, чије лице, поред свих напора, не може да види. Та околност рађа у њему снажну жељу да се преобрази у лептира, вјерујући да би на тај начин сигурно остварио оно што не може да постигне као човјек.

О моћима сна говори се и у другим Шаулиним причама: „Мождане вијуге“, „Ничија земља“, „Најбољи пријатељ“, „Гроб Давидов“... Стога Шаулина одлука да роман *Гроб Давидов* заврши навођењем ријечи Чуанг Цеа (IV вијек прије нове ере) о трајној загонеси која га опседа у вези са границом између сна и јаве чини се сасвим логичном. Чуанг Це се повјерава читаоцу да је у сну постао лептир и да му је тај сан омогућио највиши степен слободе. Али, сан траје кратко, и лептир поново бива Чуанг Це, само сад са нерјешивом дилемом коју му је наметнуо управо

тај лијепо сан: Да ли је он човјек „који је сањао да је лептир, или лептир који сања да је човек?“ (Г. Шаула; Наведено дјело, стр. 154).

* * *

У роману *Гроб Давидов* рат је сагледан, анализиран и приказан као рушитељ материјалних добара и ништитељ духовних вриједности. Ауторова опсједнутост ратном тематиком највидљивија је у поглављима посвећеним описивању посљедица ратних траума. С великом дозом горчине Шаула предочава да ране у људским душама не зацјељују ни након окончања ратне апокалипсе, тако да преживјелим ратницима потписани мировни споразум не доноси мир и сигурност. Преживљене ратне страхоте практично само довршавају оно што рат није стигао – односе и оне који су, игром случаја, избјегли погибију на бојном пољу.

Тајна дебелих балерина

Јованка Стојчиновић Николић

Јованка
Стојчиновић
Николић

ВРИЈЕМЕ ПЈЕСНИЧКЕ ПЛОВИДБЕ

(Милан Орлић: *Из бродског дневника*, „Мали Немо“, Панчево и Градска библиотека, Вршац, 2021)

Помно ишчитавајући књигу пјесама Милана Орлића *Из бродског дневника*, од самог почетка стиче се осјећај да човјека никада не напушта духовно-душевна борба кроз живот преиспитујући животне вриједности дате човјеку у краткоћи егзистенције.

Књига се састоји од осам циклуса, с тим што се први и последњи у књизи могу сматрати пролошким и епилошким, између којих су лијепо посложени догађаји и доживљаји опредмећени у човјеку и његовом бићу кроз дугу животну пловидбу. Дакле, ријеч је о сљедећим циклусима: „Из луке, праокеан“, „Ако се усудиш“, „Морнар, свакодневни“, Из дневника морског вука“, „Од песка и речи, непотребних“, „Пустоострвске песме“, „Нико и ништа“, „У луку, плави град“.

Орлић је заиста успио да кроз вањску и унутрашњу комуникацију не само ауторску, него и путем митолошких личности, пјесника, филозофа... читаоцу приближи дух времена или боље рећи епоха у којима нико не може остати равнодушан. Све вријеме, пловећи кроз књигу, осјећа се енергетска размјена, тај пулсирајући ефекат који исијава из пјесама, писаних другачијом формом и структуром од уобичајене. Равнање стихова (који су иначе дужи), је на десној страни странице, како би се унутар пјесме уочило и згуснуло њено значење, поткријепљено краћим стиховима јасније означавајући љековито дјеловање и кохерентност у пјесми „буре, маестрала, југа“...

Пјесничко трагање одвија се у три правца: Испловљавање из луке у којој је брод (читај човјек) усидрен одакле „артикулише егзистенцију“.

Други правац су доживљаји који пловидбом добијају разне размјере, готово романескна открића и сазнања проистекла из различитих релација и искуствених процеса који се уједињују по разним основама и квалитетима као што су: просторне и временске, те морске океанске и праокеанске; Тако су оригинална понирања у њихове дубине и просторе изазвале најједноставније и дубоке осјећаје оживотворене између океана и праокеана наспрам неба изнад пучине.

Трећи правац би био повратак у луку, као кумулативни ефекат постојања и путовања. Човјек се враћа искуствено обогаћен, јер проширује сазнања о себи и другима; обогаћује и осјећа плодове убране искуством живљења као универзалном вриједношћу система и духа епохе. У том походу кроз океанско вријеме најважније за пјесника је да га обасјава „Сунце Лепоте и Смисла“, јер повратком у луку суочава се са скоро па пакленим цивилизацијским стањем.

Већ уводном пјесмом насловљеном „Море пре него запловимо“, која нас насловом подсјећа на Миљковићеву („Море пре него усним“), оставља нам поруку и додаје интонацију у ком смјеру ће се кретати његова (Орлићева) поезија у књизи. Једном ријечју, пјесма најављује тематску одредницу књиге (пловидбом), осликавајући човјека изнутра и извана, те његове могућности: „...ако се родиш, икада: ... са душом морнара“, наговјештавајући животну пловидбу пуну искушења, доживљаја мора и океана и свега што ће његову егзистенцију оплеменили изненађењима, повезаношћу емоција и мисли, али и бесаницама и згаслим зорњачама, медаљонима „од успомена старијих“, однекуд пристиглих из дјетињства. Важно је пловити и путовати и стварати свој свијет, као што рече Миљковић: *Путуј док још*

има света и сазнања („Море пре него усним“). У наведеним стиховима прве уводне пјесме, осјећа се неодољив истраживачки зов у коме артикулише порука цијеле књиге. А да би била у потпуности увјерљива, тематска окосница је вода.

Вода је тачка животних сусретања једрењем кроз ђудљивост таласа стихотворне пловидбе. Зато пјесник, морнар, прије него што развеже ужад, подигне једру и отисне се пловећи у непознато, послушкује морску ђуд и ударање таласа у приобаље са морске пучине. Тек када осјети да је „нада у очима“ сигурност погледа на пучину, пјесник се отискује у своје унутрашње море, које може да прати сва вањска „сазнања и осјећања“. То откривање суштине због које вриједи истраживачка а непредвидива пловидба је „животодајно“ и психолошки богато, интересантно и покретачко.

Тако мали бродски вук, једнога јутра „сам самцит“ се буди на „стихотворној“ пучини, као велики морски вук свјестан свог интерсубјективног књижевног реалитета и сазнања о улози воде као важног животодајног фактора духовне егзистенције, те сталног откривања и разоткривања новог, вишезначног и књижевно-умјетничког.

Користећи актуелизацију времена у коме се наша планета, Орлић не жели да се пјесмом супротстави његовом сивилу, тамноћи и пољуљаности, него да укаже да постоји и друга страна којој би требало вјеровати, јер ништа није случајно. Зато пловидбе и постоје, јер поезија вишеструко свједочи да постоји лука спаса, као и *катарке неокрњене/ и једра непоцепана* („Као једру надахнуто“). Иако стиже у такву луку не осјећа се побједником, питајући се да ли се враћа са посла или из рата: *Враћам се онако како се победник/ враћа, из рата:/ поражен. Да, поражен. Иако у рату учествовао никад нисам* („Као једру надахнуто“). Већ у овом циклусу умножава мотивске артикулације, не ћутећи него саопштавајући своје незадовољство; Иако је доста искуснији, не може да појми оживљавање непријатељства, „стиховање привида и заблуда“, поражен јединством свих против свих... Увијек спремном за ново једрење, као непоколебљивом Одисеју, Орлићевом пјесничком субјекту вода служи као велика и сигурна повезница нанизаних изузетних пјесничких слика, као симбол неодвојивости појединца од свијета. И не само то, него подразумеје повезаност човјека и људи магијским океанским осјећањем са биљним и животињским свијетом: *Пишу ли песме: амебе на пример, кокошке можда зебре и хијене?* („Нојево стадо“).

Као што је барка саграђена по божјој запо-вијести да би Ноје спасио себе и породицу као и животињски свијет од Потопа, чувајући их у барци сто педесет дана на пучини мора, тако и Орлићев пјеснички глас, осјећајући нагомилани гријех људи и „неповратно“ обољели свијет пун бола, јада и туге, успијева да пјесничком пловидбом врати достојанство, доливајући океанско осјећање у пјесму, иако зна да пјесма „не може да спаси свијет“. Он јој се нада желећи да потресну стварност утка у поетске вриједности повезаношћу емоција и мисли. Прамац су подводне струје које одређују смјер у којем је пјесничка сензибилност суздржана, јер зна да душу нису „узбуркавале“ никакве чини, па ни Киркине, Лотофагова или Полифемова искушења, стално у срцу и на уму имајући своју, луку из које је испловио.

Дакле, из писца проговара „моделирање“ прошлости и њено пулсирање у садашњости које, с обзиром на вријеме, постаје „не само безбедније: него и све удобније“ („Звездознанцу, писмо“). Временски распон, иако огроман, као да је осликан у кружном току, спајајући почетак и крај, сан и јаву, уплашено буђење уз крик; на шајки, истовремено живот и смрт оличени су бијелим јасминима и црним ружама, како сазнајемо у истој пјесми. Пишчево „видно поље“ пристиже из прошлости, осврћући се на Панонско море, досежући вањским унутрашње хоризонте. Као филмски редитељ, Орлић кадрира појмове и појаве, на примјер: *усред вирал усидрен: једрењак који низ воде клизи, дунавске/ или панонске/ свеједно: и даље плута* („Звездознанцу, писмо“), увијек у трагу „звездозначевом“. Само у наведеној пјесми, прелазећи кроз метафоричко-асоцијативне предјеле, записује и оставља своје осјећање времена, могло би се рећи и цијелог човјечанства, схвативши да се „небо звездано“ или пучина, била панонска, дунавска, првобитноокеанска или било која, „спознати не може“. Али зато су увијек ту да им се човјек и човјечанство диве, и на неки начин штите и чине моћним пјесников „лог“, као „звездозначеву оставштину“.

У пјесми: „Опрости, читаоче драги“, аутор као да се исповиједа, дајући до знања да својим личним искуством просто упозорава, а истовремено тражи подршку и избављење из страшног вртлога стварности које су стигле друштвеним промјенама за које се вјеровало да доносе само добро. Нажалост, ово цивилизацијско вријеме (фејсбук профили, инстаграми, твитови, ријалити – разноврзне дрангулије за једнократну употребу), већ узимају свој данак. На другој страни, концертне дворане и позоришне сцене све више

остају без „ватре стваралачке“. Све се „откупљује“ и „прекупљује“ у бесцјење у прозаичности и баналности обичног, попростаченог свакодневног живота. Начин живота и поглед на свијет се мијењају, иако су некада индустријске револуције доносиле промјене које су значиле праву ренесансу у људским животима.

Нажалост, сада је заокрет у супротном смјеру, гдје се дух старог времена све више уништава и постаје безвриједним; свијет је другачије устројен. Императив је на урушавању „старог“ времена на рачун планетарне људске егзистенције: рушилачки однос према природи, која савршено узвраћа својим моћним оглашавањем. Тргови су, каже пјесник, *од бетона декоративног и алуминијума елоксираниг, / сфинге красе: са очима / молоха као прозорима, разбијеним, на изваљеним* („Опрости читаоче драги“).

Отискивање и пловидба морем на неки начин одређује „судбину морепловца“. Његова пловидба зависи од многих фактора произашлих из самог чина пловидбе. Символика са пјесничком пловидбом је скоро исто мјерило, јер пјесник се отискује у дубоке безграничне воде пјесништва, тражећи пјесничке облутке у огромним модрим дубинама језика, уз кликтај галебова, можда олуја или гусара, уз сазнање да обала чека његов повратак и да се враћа у луку из које је испловио обогачен бар за неко осунчано поетско јутро, или магични залазак сунца.

И послје свега, без обзира на „тешка времена“, потребно је бродити у потрази за стиховима. Зато, у име будућности, лирски субјект искуствено располагајући вишом мудрошћу, морнара у извјесном смислу обоготворује тако да његову благословеност не препушта заборава.

У пјесми по којој је насловљена књига „Из бродског дневника“, Орлић, артикулишући сазвучја морских таласа пловидбом, долази до сазнања да то није обична пловидба, него „потрага за Истином“, за животом и откривањем његове Љепоте и Смисла, али и оног што је свакако саставни дио живота, а то је борба за сам живот. Зато су пјесме и пјесниковање ту да разоткрију све могуће недоречености, јер живот је савладавање разних изазова. Форма и карактер пјесме је својеврсна лука смираја, уз *дашак*

кошаве, неснимљени: / (док) Васко шета: / уз обалу мора жита класалог, на ободу Пешчаре, леђима окренут / објективу. Тихо корача морнар, панонски, посвећено. / И да се не држи / за руке: са Хашом: посматрач би помислио да ће, / управо сада: / ево: по води проходати. Или ће га, усковитлал / врх таласа, ишчезлог / мора тог, панонског: до Неба уздићи... („Звездознанцу посвета“). Живот је, наравно, и даље „сновиђење“, у исти мах „дивно и тешко“. Само у овим стиховима довољно је речено о односу човјека, воде и космоса који се далекосежно укрштају и преплићу.

У неколико пјесама Орлићев пјеснички глас употребљава метонимију боце као поруке, „испуњен нескривеним задовољством“, што у *једној руци / држим ову песму, у другој боци. Тек да помогнем / боци ускоро / плутајућој, да својој и мојој песми пронађе Његово / Величанство, новог читаоца* („Хиљаду година потом“). Држећи се истог амбијента, воде, не губи асоцијативну наду, да ће она па можда и кроз хиљаду година спојити пјесму (у боци и поруку у њој) са читаоцем. Тако смисао писања пјесама, не само да добија на својој слојевитости, него обећава дијалог који има историјску перспективу, јер је тај срећни тренутак сусретања пјесме са читаоцем пројектован у будућност: *срце мајушино које / довека, куца, једино за тебе. И читаоца ове песме* („Море пре него запловимо“). Та универзална пловидба је довољно оснажена сљубљеношћу ума и поетске мисли, „Речју, Смислом и Лепотом“ („Плави град, тек што упловимо“).

Пјесник се са путовања враћа са одисејским ожилцима по тијелу, и овидијевским у души, али и огромним животним и пјесничким искуством. Оно је пулсирајућа радост према животу и свијету, људима и самом себи, насталом вансеријским путовањем кроз свијет и свијест, историју и садашњост, емоцију и мисао, културе и цивилизације, са посебним нагласком на поетском доживљају свијета, његовој посебној врједности и непролазности пјесничког искуства. Из ових разлога, Милан Орлић је на аутентичан начин, чудесном књигом *Из бродског дневника*, до савршенства освјетљујући путештвије у садашње кроз прошло врјеме, продирући у битак човјека, оставио дубоки пјеснички траг.

Данијела Петројевић

Данијела
Петројевић

НАД КОЗАРОМ У ВРЕМЕНУ САДАШЊЕМ

Поводом нове поеме из рукописа Ненада Грујичића – „Козаро, сејо и прамајко“ (Речитатив о геноциду, забораву и слободи), објављене у београдским „Вечерњим новостима“ (8. 8. 2023), приједорском „Козарском вјеснику“ (18. 8. 2023) и бањолучком „Гласу Српске“ (19. 8. 2023)

Један од најзначајнијих пјесника српске неомодерне књижевности, Ненад Грујичић, чија горчина и бриткост у богатом језику буде и одржавају сјећања на застрашујуће дијелове српске историје, не дозвољава да нехај и туђи планови закључају Козару у заборав. Као и прије двије године (2021), после поеме „Шеснаест година разапет на великом дрвеном крсту на Мраковици“, овај пјесник изњедрио је још једну величанствену поему, „Козаро, сејо и прамајко“ (Речитатив о геноциду, забораву и слободи), у којој подсећа на библијско страдалиштво српског народа за вријеме Другог свјетског рата на Козари. Он заправо ствара живе споне између прошлости и садашњости, тј. указује на данашње синдроме који подсећају на анексију Босне и Херцеговине, почетак Првог и Другог свјетског рата.

У свему томе, а и данас, пјесник учача истог незаситог завојевача и непријатеља који, иако два пута поражен у двадесетом вијеку, поново њуши по нашим предјелима и крајевима, ливадама и рудницама, кућним праговима и столовима, безобзирно жели да се домогне коначне побједи над српским народом на Балкану. Крајем прошлог вијека завадио је и у грађански рат гурнуо народ истог језика, са три вјероисповијести, и успио да закрви и заврти памет помоћу медија обичним људима што не успијевају да се ослободе око врата стегнуте оне старе западњачке максиме: завади, па владај! Исти непријатељ, преобучен у јудинску тогу загрљаја, незасито жели поново да пали огањ на брдовитом Балкану.

Пјесник нас враћа у период страдања на Козари и тугује за пострадалим српским живим душама, обраћајући им се редом и користећи се најтананијим ријечима у ритму новоспјеваног речитатива, умјетничког дјела између говора и пјевања. Пјесник помиње свог младог стрица Сретка Грујичића Среду, који је изрешетан њемачким рафалима и никад пронађен: *Ни костију, ни трага од твога гроба, стриче мој млади, / ни капе, ни каиша, ни ципеле твоје нема, / а ево металних шљемова из Берлина и Дрездена. / Ко је ту коме долазио у походе да гања и убија?*

Пјесник отвара личну рану на грудима, али његов бол разраста у бол и жал за страдалим српским народом у цјелини у надирању њемачких и усташких фаланги што усмрћују Козару и њено становништво. Сходно томе, и поема „Козаро, сејо и прамајко“ израста и прераста саму себе, пламтећи на врховима крвљу орошене планине као подсјетник нама данашњима, и будућима, да увијек памтимо и никад не заборавимо геноцид над српским народом на Козари, геноцид заборављен и неосуђен од планетарних институција и политичких конвертита са земаљском правдом богиње Јустичије у својим крвавим рукама, у њиховом мрачном власништву. Али, Божја ријеч је последња... и пјесник каже: *О, Боже једини, / спери са људскога чела грџех / и просвијетли чемер и јад / на земљи од које смо саздани сви / у коју се враћамо тијелом и копамо.*

Поема, у ствари, започиње пјесниковим отпором да наступа са ауторима који не знају

гдје се налазе када на „пјесничком часу“ на Мраковици читају некакве своје стихове писане у досади или вјештачком експерименту, стихове „о шпагетама или глистама послје кише“, „о далеким океанима са крузерима, вискијем и доколичарима“, „о парфемисаним шетачима у надуваним престоницама Европе“. Он, у ствари, из свога ранијег конкретног искуства на књижевној Козари преноси атмосферу и слике наступа залуталих пјесника и њихових прочитаних стихова који су стотинама миља удаљени од теме Козаре и њене епске трагедије, што не дозвољава такав нехај и небригу, заборав и импровизацију, не прихвата празан приступ, свјесно или несвјесно негирање нововјековног Газиместана на Козари. Напросто, на Козари је тако изоштрана тачка огромне трагедије на Балкану да јој се мора прићи са много пажње и разумијевања, стваралачког бдијења и љубави.

Грујичић маестрално персонификује Козару у мајку и прамајку, сеју и посестриму, и рида у њеном крилу, слично вапају Скендера Куленовића у поеми „Стојанка мајка Кнежопољка“. Сличности између ове двије поеме нису случајне јер су обје вјечни бастиони и свједоци страдалништва на Козари. Грујичић и цитира неколико Скендерових стихова да би након осам деценија изразио свијест и спој са чувеном поемом. Ти су додирни намјерни и потребни у токовима времена, они омогућавају пјеснику да лирско-епски изваја генезу таквог јаука у српској новијој поезији и створи нешто потпуно ново и оригинално.

Грујичићев болни вапај одјекује кроз вријеме и простор повезујући храбре трибуне и јунаке попут Петра Кочића и Гаврила Принципа све до Младена Стојановића који и даље, рањен у Јошавци, гледа нас са Козаре. Пјесник иде и дубље, помиње двије у деветнаестом вијеку буне у Поткозарју, прве преко Дрине послје Првог српског устанка 1804. године у Србији. То су двије машићке, и једна Јанчића буна, све на Козари и Поткозарју, па онда двије Пецијине буне у Кнешпољу, све против Турака, против набијања на колац и страшног османског зулума над српским народом.

Све ово у поеми Грујичић подастире пред очи новим колонизаторима из њемачког шињела који, што у заборавау, а што у алавој чељусти, поново крећу са планом освајања и доминације над Балканом, над Србима који се не покоравају тако лако као неки наши сусједи. Он их упућује и упозорава на шта ће опет као освајачи наићи: *Хује вјетрови, Козаро, а страни режим/ опет долази на нашу дједовину и грунт,/ по скупу слободу и жежени отпор,/ по предачко јунаштво и свету жртву.*

Земља плаче с пјесником, кука и нариче над изгубљеном новорођенчади поубијаној у колијевкама и двориштима, и нерођенима, заједно с младим мајкама у њиховим топлим утробама по којима Нијемци и усташе туку кундаком, и боду бајонетима. Све то даје снагу урлика пјеснику који нариче над погубљеном дјецом, младићима и дјевојкама што не сазнаше за добро, те крик добија громолики призив над свим, никад до краја побројаним губицима, али и непоколебљиву снагу и свијест да то никад не смије пасти у заборав.

Поема говори о несхватљивим размјерама зла у човјеку, о његовој помахниталој машти у чину сакаћења и убијања људи и уништавања читавог једног народа. Из ове поеме можемо да научимо да је зло неуништиво, да се оно само може неко вријеме примирити, а онда опет активирати са неким новим идеологијама и униформама, политикама и војним доктринама, до неслућених размјера производње и употребе суицидно осавремененог оружја.

Поема „Козаро, сејо и прамајко“ у неколико наврата добија и иронични тон склон опомени, гдје се Грујичић експлицитно обраћа тзв. високим представницима у данашњој БиХ, чији су преци очеви и дједови бесавјесно и бесловесно планирали и одобравали геноцид над српским народом на Козари и другдје. Пјесник их претвара у лажног Цара Шћепана Малог (по називу познатог Његошевог дјела), у високог малог представника који лукаво најављује да ће радо обићи све природне љепоте Босне и Херцеговине, у ствари, крвљу заливене планине и лијепе долине са ријекама и језерима, али се ипак не усуђује да прошета по Козари у својим (такође крвљу) углачаним чизмама у данима кад се српски пјесници и народ окупљају на многобројним поменима за пострадале у Другом свјетском рату на овој легендарној планини.

Пјесник се дотиче и њемачких пјесника романтичара, који другачије од својих сународника-колонизатора гледају на овај и онај свијет. Каже да Гетеу и Хелдерлину или, пак, Хајнеу и Рикерту није мила крвожедна поама њихових сународника у војним униформама за крвљу српске дјеце, жена и старца, и уопште људи са планине Козаре и шире. Пјесник уграђује у поему позитивну слику сусрета Волфганга Гетеа и Вука Караџића, Нијемца и Србина, које је спојио наш епски десетерац са гусала (и стихове народне, српске), а што је формула за зближавање народа и људи, кроз културу и духовност. Уз слике војничких фашистичких хорди, тиме је постигнута слика контраста на универзалном нивоу, контраста између људи и нељуди, доброте и зла, свјетлости и мрака.

При самом крају поеме, Грујичић указује на поновне муње и громове што сијевају, грувају од Козаре до Теслине Лике, јасно осликавајући ауре пострадалих како бране земљу од углачаних чизама Запада, његових „високих представника“ који непозвани, понижавајући нас тиме, долазе, како кажу, да остану, не да оду, већ да оробе, опљачкају и покупе све шта је преостало, гдје ће пун себе тиранин нама самима омогућити да од њега купимо своју ливаду, да му будемо слуге и робови, а он ће нас упутити у његов бизнис око ливаде. Ха, ха, ха, из којег ли је вијека ова империјална наредба, а ево још жива у времену убрзаних медија и нових технологија? Мораће да нестане или нас неће бити.

У ствари, у свему томе наслућује се потенцијални сукоб и намјера колонизатора да преостале Србе још једном изгна на тратине попут каквих грла стоке у стаду и распореди за будућа стријељања и клања. Све ми се младој чини да ће то бити другачије овога пута. Пуна сам пркоса, ината и отпора, постаћу први женски Гаврило из Грахова. А занимљиво је да Грујичић у поеми, за домаће животиње, не употребљава ријеч стока, већ – благо. То говори о настојању не само да се оплемени језик, већ сам облик егзистенције људи и домаћих животиња под истим небом, на Божјој творевини.

Пјесник указује на огромну менталитетску и духовну разлику, па у поеми напомиње да је српска војска, као побједничка у Првом свјетском рату, могла да настави преко Саве и Драве у Аустрију и Њемачку и тамо убија, да се свети, на примјер, у неком њиховом Грацу или Ахену, као што су Нијемци у Крагујевцу у срцу Шумадије стријељали 4.000 невиних српских дјеце. Али ми нисмо, јер: *други смо дух и коријен – светосавски је наш знамен: / богати смо онолико колико другима дарујемо, / друга је мајчина сиса дојила нас у ћапћању, / и други завјет, косовски носимо у њедрима.*

Поема се затвара природно, попут затишја у шуми након застрашујућег грома који небо располути, те се пјесник повлачи из ње и улази у врловито козарско коло, које истовремено опија и заноси попут планинског вихора, на све стране разносећи негативну енергију и туђинске планове. Пјесник се у искону стапа са прамајком Козаром и њеним потоцима, понорницама и потајницама, ћуковима и вуковима, соколовима и срнама, орловима и медвједима, са флором и фауном легендарне Козаре. То коло у пјесми и јецају чиста је катарза са побједом у грудима, са новоосвојеном слободом и љубављу према отаџбини и свом коријену, у пјесми која несавладана одјекује са врхова планине-мученице.

Пернато небо

Слађана Миленковић

Слађана
Миленковић

БОЛ КОЈИ ГОВОРИ

(Аћим Тодоровић, *Глава на рамену*, АСоглас издаваштво, Зворник, 2020)

У збирци песама *Глава на рамену* сећа се Аћим Тодоровић страдалничке прошлости српског народа, спајајући индивидуално и историјско, друштвено и опште, остварује стиховано дело с којим је лако поистоветити се. Сећа се он и многих којих више нема, који су жртвовани на олтару зла, али чије су жртве посвећене слободи и будућности нових генерација. У збирци је централни мотив јунаштва, око кога су асоцијативно груписани мотиви поноса и трагичног страдања, страдања за слободу, блиско везани уз мотив смрти, а као песнички мотиви истакнуте су и буне, ратови, некад и сад, и заувек, али и мотиви љубави, наде, новог живота. Како је у наслову и у песми написао коме је „глава на рамену“ задужен је жртвама да их се сећа и слави:

„Самотне сјене паучину каче,
неродном клицом нагнојили јаме.
Гавран им гаком над главама гаче
једногласјем црним из густе таме.“

Познат и признат српски књижевник и велики прегалац у култури Републике Српске Аћим Тодоровић (Хан Пијесак 21. септембар 1965. године) иначе пише и романи, приче, већ поменути поезију, али и есеје, критике. Доказујући се као несебичан културни прегалац подржава све који стварају у области књижевности, тако је и основао, 2011. године, Регионални књижевни клуб „Луча“ са седиштем у Власеници, чији је активан председник и исте године утемељио и традиционалне „Лучине књижевне сусрете“. Члан је Удружења књижевника Републике Српске где је онедавно и потпредседник и члан је Удружења књижевника Србије. Заступљен је у више антологија, зборника, часописа и на сајтовима. До сада је објавио 11 књига: три романа, шест збирки поезије, једну монографију и књигу критика.

Још откако је лирска песма настала у античкој Грчкој произишавши из хорске песме, песници пишу очитујући у њима непосредност и субјективност. Тако и Тодоровић своје песме непосредно претаче у језик, а његово појединачно осећање претвара се у опште. Језик је организован у стихове дужег метра и лапидарније строфе, а експресивношћу језика, складно одабраним звучанем гласова, лексемама и стилским фигурама песме постижу врхунско јединство садржине и форме.

Стварајући поезију, нарочито духовни слој збирке, Тодоровић је дотакао цивилизацијско питање стварања, однос поезије, односно књижевности и науке. Иако можда на први поглед делује невероватно, али треба подсетити да је песништво у вези и са науком, јавило се још када су људи престали да верују у митове, истовремено са појавом критичке научне свести, филозофије. Наивним представама о човеколиким заштитницима супротставља се сазнање о општем, о појму, идејама, које је развио Платон, идеје су вечите суштине које постоје независно од појединих ствари. Он је издизао науку на штету уметности, наука је усмерена изграђивању појма, тражењу истине, а уметност стварању ликова, тражењу нечега са особитом дражи. Наука се стиже путем специјализације и уопштавања, а поезији заносом, надахнућем, интуицијом. Научни приступ појавама је хладан, док им песник прилази узбуђено, у науци влада логика мисли, док је поезија игра фантазије. Научни израз је прецизан, уметнички је емотиван (Живковић 1988. 76). Ствари су сенке вечитих идеја, а уметничка дела која приказују стварност и истину најубедљивија су и опстаће за вјеки вјеков.

Управо такво једно дело, за оставштину, за будућност, за нека нова поколења јесте ова збирка песама *Глава на рамену* Аћима Тодоровића, изграђена на контрасту. Тодоровићева збирка, као и сва успела књижевна дела, грађена је на сукобу Ероса и Танатоса, као на сукобу две супротстављене стваралачке енергије, овога пута у новоисторијском контексту описујући трагедијску прошлост српског народа. Укратко дефинисани, Ерос као воља за живот и Танатос као воља за смрт провлаче се кроз целу збирку. Доминирајућа сила смрти, сасвим очекивано, производи тугу, која писца притиска као камен, али Тодоровић даје тузи реч, ослобађајући се превеликог бола. Снага трагичних догађаја подстакла је песника да излије у стиховима сву своју бол, можда је крик међу најинтензивнијим у песми „Туга“:

„На самртној коси храшће вида ране.
Самоникло смиље скрива ноћне свице.
Под бусењем ћуте наде оплакане,
над којима свеци гласну са висине –
призивајућ’ пјесмом изгубљене птице
кроз повјесмо туге што грли планине.”

Такође мотивом Ероса као воље за стварањем, даје наду у нови живот, креативним стваралаштвом и својим љубавним песмама. Супротставио је песник живот и смрт, светло и таму, на индивидуалном, личном плану и општем, па и људском. Полазећи од љубави према породици, ближњима, градацијом љубав уздиже према свом народу и према завичају. Како наводи песник у једној песми и у наслову песме у другом делу књиге где су груписане љубавне песме, ова је лирика баш то: „Стихозборје сунцу“. Песник је човек који види више од осталих, он је мудрац, он кроз своје биће, као кроз струне пропушта осећања и сведочи садашњем тренутку опевавши га за вечност. Како је дивно рекао да његове „свјетловице зјене“ виде светлост спознања и да је пренесу читаоцима.

„Данас су моје свјетловице зјене
размакле хорду лажних пријатеља.
Мртве их траве крију око мене,
труну низ голет, кроз пуста зачела.“
(Глава на рамену)

Упркос тешкој борби за слободу, великој патњи нашег народа, неправди из које лирски субјект излази као победник, он ипак шири оптимистични сјај, указујући да вера у спасење и нада у боље сутра побеђују. У истој песми каже:

„У исток гледам притајеној зори,
огњеном искром бије у камену.
Преда мном живот на лучу гори.
Још носим главу живу на рамену!“

Велик и значајан део збирке чини родољубиви слој, повезан са породичним мотивима, нарочито са опеваним великим темама у књижевности, као што су отац и мајка, а он то чини с великим поштовањем и љубављу. Како песник види оца и како слика кућу, то се читава и одише сигурношћу и топлином:

„Под обрвом куће наше
стара шарка циком шкрину.
Отац оде да зајаше
б’јелог коња над урвину.“
(Одлазак оца)

У истој песми је присутна и мајка, која је кућаница, као ластва, жање жито и:

„Под темеље меће раме
да се стрехе не накриве.

...
Тражи свјетлост, а кроз грање,
диже к небу чет’ри хроста.“

У њој види основ трајања, извор живота и сигурности, она је у његовој песми *пуна вјер!* као црква, мирно стоји.

Углавном у овим песмама пева у првом лицу јединине, поистовећујући се с лирским субјектом, док у песмама о борби за самоодржањем пева из позиције народа, колектива, множине, свеукупног трајања на овим просторима. Песме посвећује Гаврилу Принципу, ратницима с Јавор планине, пријатељима и песницима, Андрићграду у песми која је и награђена на једној манифестацији у том месту.

„Чело влажно, ватром гори,
гасне жижак мутном водом –
са душом се Принцип бори,
раб самртни, пред Господом.

Усне дрхте ријеч творе –
зида тихо клесанице:
„Починућу прије зоре
под небеске таванице!“

(Последња ноћ у Терезину)

Наративност у његовим песмама доприноси појачаном осећању бола, величању јунака.

Тодоровић има осведочен таленат, способност естетског изражавања и на посебан начин доживљава свет око себе, сврху поезије коју, поред естетског изражавања, види и у духовном обогаћењу. Зато је за њега уметничко дело духовна творевина у коју уноси своја осећања и личну слику света, може се закључити на основу његових песама.

Треба посебно издвојити и песму у којој, инспирисан тренутним догађајима, битним за очување и опстанак српског народа, пева:

„Светосавска земља тамјаном мирише,
а из грла грозди: Не дамо светиње!“
(Литија)

У ред изузетних духовних песама лети и Тодоровићева „Чтец у Богородици Љевишкој“. Док чтец као црквенослужитељ чита у хришћанској цркви тешко разумљиве текстове, припремајући вино, воду и сређујући свој олтар, песник је чтец тешко разумљиве стварности, и збрињава олтар историјске духовности. Песник је писар и тумач Писма, који поучава катихумене, будуће хришћане. Тодоровић види песника и као пономара, „Остајем чтец и пономар“ као онога који се брине о цркви и гробљу које јој припада, дакле не заборављајући мртве.

„Стољећа вадим из бунара,
љеска се молитва чиста.
Моли се Света Варвара
крај фреске призренског Христа.

Стигли себри и властела,
каче цркву на вериге.
Узн’јели је из пепела:
ред опеке, па ред сиге.“
(Чтец у Богородици Љевишкој)

На спољашњем плану његове песме одликују рима, мелодичност, ритмичност и звуковност, и стихови: дванаестерац, једанаестерац, и мање песама у стиху од осам слогова. Сонетна форма му је омиљена и ту се показује као уметник високог ранга. Везан стих доказ је песника, а поред класичних сонета у којима поред стиха

једанаестерца, попут Петраркиног ендекасилаба комбинује и дванаестерце, који су одвајкада стих тужбалице. Распричаност, лапидарност стиха и песме уланчана је и у друге сталне облике строфе, као што су катрени, терцети и дистиси, од чега је дистих елегичан, понегде као рефрен, прикључен. Ипак, доминантан стих је једанаестерац, како и приличи озбиљним родољубивим и трагичним темама, док су у разигранијем стиху осмерцу писане песме ведријег тоналитета.

Заступио је и акростих у „Песми мојој мајци Радмили“ у којем наводи: *Имам своје снове, житије у слову*, дајући аутопоетички слој и сведочећи о високој свести о позиву песника, о сопственој улози у свету.

Лексика је богата лирским неологизмима, као поменуто „стихозборје“, па новоскованим придевима „светловиде“, „Набремила зора“, потом архаизмима као што су „чтец“, „пономар“ или стих: „Принципово слово чати“ што доприноси историчности, утиску прошлости, али и свевремености и истиче да су исписане у свечаном тону.

Књигу је градио на две визије, визији опстанка, борбе и визији херојске смрти, залажући се да се не затре наше семе и за идеале слободе, али и љубави. Још од своје прве збирке поезије *Замах над животом* остаје веран тим визијама и темама, идејама, порукама. Како је управо прва збирка настала у рату, намеће се помисао да је у поезији нашао спас, како већ рекосмо, дао је свом болу реч, излаз из мрачне свакодневице и начин да се опстане, а да се ипак не заборави. Он је суштински и у овој, новој збирци наставио ту линију певања, негујући културу сећања.

Његова поезија јесте родољубива, али је у нераскидивој вези са духовном, зато за његове лирске песме можемо да кажемо да су створене и на трагу епске поезије, по историчности, фабуларности, величању јунаштва, борбе против смрти, нагона за самоодржањем и порукама које одашиљу, оне то и јесу. Грађене на епској митологији, субјективним доживљањем песниковог бића оне су наш залог за будућност.

Милена Дрпа

Милена
Дрпа

СТУДИЈА КАО ПРОДИСАЈ У ЈЕЗИКУ (Др Милован Гочманац: *Песнички језик и неологистичке посвећености критици (О књижевној критици Милијана Деспотовића)*, Алма, Београд, 2023)

Када дође дан у коме оде човјек, пожелим да само ћутањем говорим, а ако се и роде ријечи, буду то ријечи тихе, молитвене, без гласног звона и без цвјетања.

Овог дана, на вијест о одласку др Милована Гочманца, изузетног човјека, човјека рада и свјетла, честитог корачања кроз живот, кроз науку о језику и књижевност, човјека посвећености свом крају, али и дјелима писаца из свих других крајева, узимам један свој невидљиви рам (од материјала који не пропада) и у њега урамљујем своје скромне ријечи сјећања.

Др Милован Гочманац написао је 2022. године књигу студиозних приказа *Лауреат едукативне проицљивости (О књижевном делу Милене Дрпа)* и у њој представио детаљно, бисерјем веома стручних, значајних и људских, у дубинама душе пронађених ријечи, моје укупно књижевно стваралаштво.

Ишчитавајући аналитички моје странице, препознавао је и најдубље одбљеске, како умјетничког дамара, тако и педагошке свеобухватности и свелубља, и међу корице овјековјечио 174 стране за мене драгоцене запажања и стручне анализе.

Данас, док поново загледам корице и написане странице мени изузетно важне и драге књиге, примјећујем како кроз тугу блага свјетлост просијава и изнад тишине трава срцем својим пјесничким слажем у рам за сјећање благородне трагове окренутости поезији, стваралаштву и добру човјековом.

Уз топлу захвалност, нека је слава и вјечни мир др Миловану Гочманцу, човјеку знања, рада и доброте, који се својим животом и дјелима смјешта у просторе свеопште душе свијета.

И не без разлога пишем ове некролошке испраћенице, баш овдје. Некако, све нас, а др Гочманац је написао више од 30 књига студија о књижевном дјелу српских писаца, повезао је Милијан Деспотовић, књижевник и уредник књижевних новина „Свитац“ и истоимене књижевне радионице са којом је дуго низ година сарађивао и др Милован Гочманац, писац племенитог и топлотог језичког духа.

Милијан Деспотовић, који се и сам дуго бави есејистичким читањем других писаца и њихових књига, 2010. године првом књигом есеја и приказа *Расветљавања*, почео је да објављује своје сабране критике. То је читава мала библиотека у којој су до сада објављене 23 књиге о којима је своје приказе писао др Милован Гочманац. Сабрао их је у студију *Песнички језик и неологистичке посвећености критици (О књижевној критици Милијана Деспотовића)*. И како је сам рекао у једном усменом дијалогу, његов закључак донет у првој Деспотовићевој књизи применљив је на све његове књиге критика а он гласи: „Књига *Расветљавања* Милијана Деспотовића је есејистичко и књижевнокритичко дело високе акрибијске и ерудитске вредности. Са великим надахнућем и одговорношћу поставља многа важна питања значајна за развој књижевноуметничке мисли данас. Садржајем и, превасходно хуманистичком обрадом књижевних дела, појављује се као незаобилазно достигнуће у развоју српске књижевности.“

Та књижевно умјетничка мисао има своје упориште и у дјелу др Гочманаца, тог тихог и неуморног тумача, прије свега, који је свој интелектуални однос према умјетничком дјелу, кроз особену методу анализе, довео до оне отворености да пробирљиви читалац лакше ра зуме смисао ове форме. У Деспотовићевом случају, они су се срели на релативној аутономности критике као умјетности, градећи притом критеријуме свјетлости и човјекољубља у књижевном језику.

Песнички језик и неологистичке посвећености критици (наслов је и ове студије) јесу стална тема испитивања гледишта у критичарским системима. Овдје се дошло до оне оцјене да је неопходно ширим читањем доћи до утврђивања објективног обима наше књижевне баштине и помјерити ресавски центар мишљења. Стога рад на откривању дјела писаца, често из сјенке, донио је др Гочманцу животну посвећеност језику и његовој структури, писцима и књигама који „пробијају“ окоштале границе.

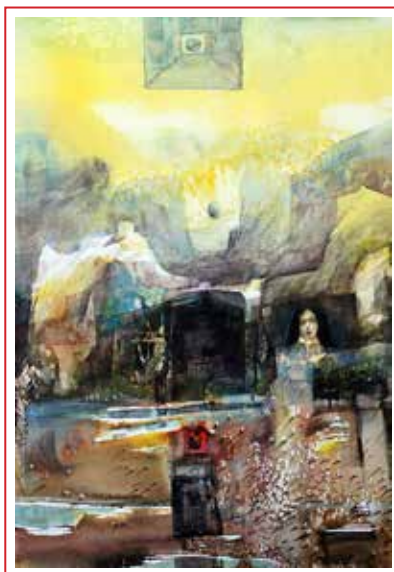
Др Милован Гочманац овом студијом, као да је свом читаоцу остављао аманет да „реч је душевност људска“, у вјероватно посљедњем написаном тексту (о књизи Милијана Деспотовића *Дисање у речи*, 2023), а по разумној логици да су ријечи плућа језика (видјети наслов Деспотовићеве књиге), у извјесном смислу оспорава онај пут на који се неизоставно одлази. Вјерује у ново дисање

ријечи. Стога је и ова студија продисај у језику и његовим висинама.

Уз поруке књижевног критичара који тумачи истородно дело (Гочманац – Деспотовић) сложила бих се са оцјеном да се критике Милијана Деспотовића „заснивају на контрасту физиолошког и лингвистичког и естетско-фигуративног поља језика и говора. Основа људске комуникације налази се у говорним органима. (...) Деспотовићев фигуративни аспект заснива се на контрасту природног и поетског у настанку естетске слике лингвистичког и поетског, то јест, употребне сврхе речи и метричке стране употребе песничког, односно, књижевног језика и лексике.“

Овдје се ријеч на ријеч узвраћа као естетска вриједност која је добијена читањем и тумачењем књига о којима је др Гочманац промишљао и оставио нас затеченим на истом задатку, уз завјет да то чинимо поклонички, сасвим.

Није се др Гочманац ни овом књигом потпуно казао. Он је учинио своје дјело зависним од нових тумачења али је за то створио многе приступе и могућности анализе. Скренуо је пажњу, а циљ је остварио, на бројне српске писце, упалио лампицу која зумира њихово дјело да читљивије бива. Ипак, његови закључци су непомјереници, али дозвољавају и другост критичког приступа, што је свакако једна нова вриједност.

Балада о плавој птици

Душан Пејић

Душан
Пејић

ПИСАЦ КОЈИ НИЈЕ „МУЧИТЕЉ РИЈЕЧИ И ДАВИТЕЉ МИСЛИ“

(Бранко Јовичић: *Отисци прошлости*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Ново Сарајево, 2023)

У времену необуздане хипертрофије књижевних трофеја, кад свако назови-књижевно удружење и свака касаба дају себи за право да додјељују некаква литерарна признања, која неријетко, а потпуно дисонантно, носе имена корифеја српске културе и књижевности, није нимало лако очувати углед ни одавно етаблираним и одњегованим наградама, а камоли утемељити једну такву. Да је Златна сова – награда коју Завод за уџбенике из Источног Сарајева додјељује за најбољи необјављени роман на српском језику – успјела своје гнијездо свити на чврстој грани и позиционирати га у врху књижевне крошње, одакле будно прати сваки обећавајући романијерски пулољак, рјечито говори неколико показатеља. Први је да награда живи већ једанаест узастопних година, други – да на конкурс пристигне по неколико нарамака рукописа (на потоњем тачно 36), трећи – да се за њу боре и они који су је већ једном освојили, четврти – да из жирија за њену додјелу не бјеже ни најпроминентнији књижевни критичари и историчари како из Српске тако и из Србије, пети – да се тиражи наградом овјенчаних романа врло брзо распродају, те се раде поновљена, друга, трећа издања, шести – да су неке Златне сове постале обавезном ђачком па и студентском лектиром, седми – да за њу конкуришу и афирмисани и неафирмисани писци са васколиког српског етничког и језичког простора, укључујући и дијаспору, etc. Успјеху Сове много доприноси и професионализам Заводове издавачке дјелатности, почев од уредника, преко лектора и коректора, па до графичких дизајнера и илустратора, али надасве ипак, што се мора нагласити а није тешко провјерити – књижевни квалитет лауреата.

Овогодишња друга Сова отишла је у руке младом Брођанину, по рођењу Добојлији, новинару Бранку Јовичићу, који се и прије три године на истом конкурс изборио за трећу награду Златна сова, и то за роман *Давно испричане приче*. И само помјерање на побједничком пиједесталу, са трећег на друго мјесто, упућује на то да 29-годишњи поета из села Винска и те како као романијер расте и пупа. И већ на први поглед, по самом обиму романа који броји једва стотинак страна, види се да је ријеч о млађем аутору, који добро познаје и осјећа „Zeitgeist“, односно дух времена у коме живимо. Зна он да данашњи просјечан читалац нема времена ни пажње да се „зароби“ неким романом-ријеком, да њега интересује краће штиво и динамичније приповиједање, што је Јовичић такође успјешно постигао, и то фрагментарношћу у композицији романа и лапидарношћу у грађењу реченице. Ипак, Јовичић је то остварио науштрб читаоца и његовог читања у лежећем положају – наине, ако би се ова књига читала лежећи, или читалац уз њу не би могао заспати (ако му је то накана), будући да је исувише дубока и узбудљива, или је не би успио појмити, пошто роман тражи концентрацију и укључивање вијуга, с обзиром на то да је Јовичић озбиљно схватио ону давнашњу констатацију руских формалиста о пушци на зиду и главном лику – ако писац на почетку романа већ, јелте, описује некакву пушку, онда се из те пушке на крају романа мора убити главни лик. Тако ни код Јовичића у роману нема ничега што би било вишак и што се у ткиву романа случајно нашло.

Роман *Ожиљци прошлости* сачињен је из двадесет и једног насловљеног (најчешће једном ријечју) поглавља, при чему нека од њих имају већи број фрагмената, док су друга из једног дијела. Поглавља су писана као својеврсне

вињете, тј. мање и прилично заокружене приче, које имају већи или мањи степен аутономије. Ипак, све оне су међусобно вишеструко испреpletене и међуусловљене да своје пуно значење добијају тек у цјелини романа, као што би и цјелина њиховим истргнућем била недоречена и непотпуна. Прво („Ципеле“) и потоње („Папуче“) поглавље уоквирују укупност романсијерског наратива у српској књижевности одавно опробаним, али захтјевним поступком прстенасте односно цикличне композиције, какав су примјењивали и Андрић, Ђосић, Црњански итд. Роман је писан у форми трећег лица, из перспективе свезнајућег приповједача, који се ипак не либи да отворено држи страну понеком од својих ликова – што ће рећи, да се нашалимо, да Јовичићев новинарски позив узима данак. Или пак онај пјеснички?! У приповједачком току углавном се смјењују линеарно и ретроспективно приповједачање, при чему је и оно прво неријетко зачињено добро осмишљеним флешбековима и реминисценцијама.

Радња романа одвија се највећим дијелом у Београду, док је мањи дио нарације просторно везан за Торино и Марсеј – довољно да јој дâ дозу егзотичности. Прича је смјештена у наше вријеме, уз повремена присјећања на поједине догађаје или, да се послужимо метафором из наслова, *ожилъке* из прошлости, оне ближе и оне не много далеке – из деведесетих. Иако се радња романа разлива у различите рукавце и приповједаче тече у различитим смјеровима, сви су детаљи у роману добро укомпоновани и читалац ће врло брзо увидјети да су ликови ти који су главни кохезивни фактор романеског наратива. Ликови су, опет, углавном дати у техници крокија и представу о њима стичемо понајчешће на основу самог њиховог понашања. Утисак који ће читалац испрва неминовно стећи, прочитавши прва поглавља романа, јесте својеврсна збуњеност над недостатком повезаности, али убрзо клупко почиње да се одмотава, читалац хвата конце и ужива у умногоне мистериозној потки романа. Честе реминисценције и пажљиве антиципације, комбиноване са лајтмотивима (мртве) ластавице, мачке и Купидонове стријеле, доприносе загонетности фабуле и константно нагоне читаоца да у својој уобразиљи фингира даљи ток и расплет романа. Аутор вјешто води и лагано подгријава своје приповједаче, пекући за то вријеме читаоца на ватри, све до перипетије отјелотворене кроз Иваново писмо, након кога слиједи кратак, али ефектан расплет романа. Приповједач центлменски дозвољава читаоцу да понешто од расплета и сам предвиди, али већи дио ипак доживљавамо као изненађење па и као

благо изневјерено очекивање – све с мјером. Иваново писмо, које је једино дато у форми првог лица, као својеврстан документаристички поступак додатно појачава утисак убједљивости приповједаног, а кроз њега аутор показује и своју способност стилске пререгистрације, чиме динамизује и облагорођује наратив *Ожилъака*. У сличној функцији, у хибридни жанр романа, сходно нашем времену, инкорпориран је и понеки СМС, који ликови међусобно размијене, као и радијски спортски извјештај итд.

Овај помало психолошки, понегдје криминалистички, донекле љубавни, а понајвише социјални роман показује јаке, али свакако осавремене, утицаје егзистенцијалистичког романа. Не можемо се одупријети утиску да не звуче камијевски сљедеће реченице са самог почетка романа: „Мачку је поклатио старој комшиници. Већ јутрос ју је прегазио аутомобил. Мачка ће морати да тражи нови дом“. Поменути лајтмотив мачке, да направимо дигресију, има чак своја митолошка упоришта будући да је у већини култура, па тако и у нашој, мачка сматрана за хтонску животињу, која слугује смрти. Неријетко се, узгред буди речено, Јовичић осмјели да иде по линији умјетности и морбидности, али никад не губећи мјеру и све са сврхом. У вези с поменутим утицајима егзистенцијалистичке поетике јесу и карактери ликова који су врло често огрезли у осјећању егзистенцијалне тјескобе и зебње, који западају у очај и апатију, склони су анксиозности и депресији као болести савременог доба, неријетко су дезоријентисани и замишљени пред апсурдности свијета. Као и код ликова изворне егзистенцијалистичке прозе, и код многих Јовичићевих ликова рат је оставио пресудан печат односно *ожилъак* у обликовању личности и погледа на свијет, мада је тема рата у овом роману потпуно занемарена као последњих деценија превише експлоатисана у српској књижевности.

Мотив који доминира у *Ожилъцима прошлости* свакако је мотив обескоријењености са својим варијацијама у виду мотива избјеглиштва, миграција, сеоба – што је један од централних – идентитетских топоса српске књижевности. С овим у вези је и мотив дома за незбринуту дјецу, што је судбински профилисао неколико ликова у роману, па је у том сегменту Јовичић на трагу једног од најуспјешнијих досадашњих Заводових романа – *Града за незбринуту дјецу* Драгана Тепавчевића – који је ову тему у српској књижевности увео на велика врата. Обескоријењеност је карактеристика већине ликова Јовичићевог романа: једни су услед рата изгубили завичајни коријен, други губе чланове

породице која је њихов коријен, трећи губе пријатеље који су им помогли да се укоријене, четвртима је ископан коријен љубави итд. Сви они махом имају проблем са оним упоришним тачкама ослонца, што доводи до егзистенцијалног страха, отуђености, бесмисла. Данашња општа отуђеност, на коју многи скрећу пажњу, изгледа да је доста повезана са наглим развојем друштвених мрежа, у епоси којих живимо, што је лијепо примijeђено и у Јовичићевим *Ожиљцима*: „... (парк) у којем је јуче плакао, док су га нека дјеца посматрала и снимала телефоном. Вјероватно је већ завршио на друштвеним мрежама“. Осим друштвених мрежа, Јовичић опсервира и бројне друге проблеме савременог човјека и друштва у цијелости, увијек по правилу повезане са усамљеношћу и обескоријењеношћу. У такве се рак-ране могу убројати: зависност од секса, хулиганско насиље, проституција, зависност од различитих таблета за смирење, педофилија, масовна појава развода бракова, депресија, срозавање угледа високог образовања, поткупљивост и бескрупулозност медија, спортске намјешталке итд. За илустрацију таквих у роману описаних изопачења и девијација навешћемо најбестијалнију и најбизарнију реченицу романа: „Често јој је у постељу доводио друге своје ученице, а понекад и неког свог пријатеља“. Свим овим дијагностикованим болестима друштва Јовичић настоји, доста успјешно, да пронађе узроке и објашњења.

Нарочито пажњу треба скренути на Јовичићев језички израз и стил. Како и рецензенти књиге написаше, Јовичић пише тако да је ријечима тијесно, а мислима широко. Поменули смо већ да је ауторова реченица сажета, а израз понекад готово лаконски. Његова пјесничка црта оставља трага и у нимало ријетким стилским фигурама различитих врста. Склон је метафоричком начину изражавања, што је и из наслова романа уочљиво. Тако ће за боре рећи да су „чипка зрелости“, за лажне писце да су „мучитељи ријечи и давитељи мисли“, а за незбринуту дјецу да су „животи који миришу на бућ“ итд. Вјешто се користи и синестезијом да би гријех било не навести један сјајан цитат из романа: „Полуиспијене чаше скупог вина на столу, разбацана одјећа на поду и два гола тијела на каучу обојени су мирисима страсти док их милују звуци задовољства“. Служи се и оксимороном, као нпр. у наслову поглавља

„Неумрле смрти“, затим врло успјелим играма ријечи („сумњиви људи са несумњивим везама“), а стилска доминанта Јовичићеве књиге и на микро и на макроплану јесте, чини се, контраст. Као илустрацију навешћемо примјер: „избјеглица из раја са стипендистом пакла“. Свакако би најљепши и најмаестралнији примјер контраста било обликовање првог и последњег поглавља, односно контрастирање ујакове и сестрићеве судбине, мртвачког ковчега и теста на трудноћу, гдје се контраст јавља као главна кохезивна нит укупне композиције романа. На синтаксичком нивоу изразито су упечатљиви паралелизми, односно понављања истих реченичних и синтагматских модела („Никад се није заљубила у њега. Никад се он није заљубио у њу. Увијек је волио Нину. Сашка је постала само потреба, као глад, као сан. Он је њој постао утјеха, као сладолед, као музика.“). Склон је гномском начину изражавања, а у наредним цитатима (и бројним другим) зналачки се користи парадоксом и црним хумором: „Смрт је једина превенција“, „Смрт ме је поново избјегла. Ваљда је мртвим људима теже да умру.“ Могло би се ту још говорити и о ентимемском обликовању многих фрагмената романа, о презенту као најчешћем глаголском облику, али истраживања ових аспеката Јовичићевог стваралаштва сасвим сигурно ће доћи на дневни ред наших лингвиста и стилистичара, па да им сада не узимамо посао. Углавном, и на плану форме, односно „звучања“, ријеч је о одличном умјетничком дјелу.

Остаје ми да за крај овог приказа аутору упутим честитку на награђеном роману и пожелим му да се на неком од будућих конкурса овјенча и првом наградом Златна сова, као и другим престижним књижевним признањима. Читаоце свесрдно упућујем на ово мајсторски сачињено и узбудљиво штиво, које ће им измамити уздах, побудити језу, закотрљати сузу, подарити осмијех, али увијек дјелујући као својеврсна катарза. Најзад и надасве, да не буде да је у роману све тако опскурно и песимистично, у њему ће читаоци наћи и једну од најљепших, а нећу претјерати ако кажем – антологијских, сцена мушко-женског упознавања и рађања праве, искрене љубави, која је ипак могућа и која слави живот, а то намјерно спомињем на крају овог написа јер кад се ставља тачка, треба је стављати с љубављу.

Мирјана Штефанић Антонић

Мирјана
Штефанић
Антонић

ОЧАРАНА ДУША СЕЋАЊИМА И СТИХОВИМА

(Душко Ж. Поповић: *Стабло љубави: Trivunija line*
Бања Лука; ЛИК – линија књиге Бања Лука, 2021)

„Човек је превасходно биће сећања.“

Душко Ж. Поповић

Душко Ж. Поповић (1960, Доњи Вијачани код Прњавора, Република Српска, Босна и Херцеговина), који пише поезију, прозу и аналитичке текстове, оглашава се на „стаблу књижевности“ својом најновијом књигом поезије, којој је дао наслов *Стабло љубави*. Том „стаблу књижевности“ додаје још једну раскошну грану, са сласним, разнобојним и миришљавим плодовима: мисаоних, родословних, завичајних песама, у којима је акценат – хуманизам.

Књига је посвећена сенима Песниковог оца и мајци његовој, неутешној... Човек је срећан док има некога да га поздравља кад одлази и да га чека раширених руку кад долази. Немају сви ту срећу. На прагу родитељске куће стоји – Мајка, са драгоценим срцем родитељке, бременитим љубављу и душом пуном бриге, пожртвовања, разумевања...

*Али и сада у моме сећању оживе,
бљесну ти призори.*

*И сада, увек кад падне први снег
или кад наша баића раскошно расцвете.*

*И тада постајем сетан,
некако чудно срећан,
и некако чудесно прозрчан,
нежан.*

(из песме „Нежан“)

„Вечита сета на кућу пуну чељади.“

Песме сензибилитета, емоција, високе софистицираности, психолошког карактера, без примеса филозофског, мада је наш Песник по образовању доктор филозофије. Песме написане питко, сликовито и јасно. Кроз метафоре слика лепоту свога детињства, младости, родног краја, где и данас живи, ради и пише. У својим Доњим Вијачанима, код Прњавора. Чини се да је то центар света за аутора, где преовладава инспирација и хармоничност, кроз лепоту стиха... У песмама, које су особене и осебујне, користи елементе фолклора, којима описује живот на селу, посматрајући га кроз призму одређене ситуације или појаве, нераскидиво везане са његовим промишљањима стварности и чистих емоција, побуђујући лепоту лирског... Вечити сневач. Сањалица – птица, који у своје песме улази и излази. Осликава завичајне лепоте, урођене у облаке, као у сан. Није ово епос о Душку Ж. Поповићу. Ово је епос о песмама – нежним. О бљеску. О честицама једног трену, где свако слово по љубави мирише.

„Уметност би била бескорисна да је свет савршен.“

Андреј Тарковски

Душко Ж. Поповић тежи савршенству кроз спас људског у људима, кроз своје песме.

*На свакој међи
Треба засадити стабло*

.....
Међе да не буду раздори

(из песме „Стабло љубави“)

Песма пева о стаблу које вечито рађа и никада не стари. Ова песма је и централна песма књиге, која се састоји из следећих целина или циклуса певања: Сећање, Стабло љубави, Коло песама Колунџији у помен и Песме за оца и за све моје мртве.

Прва три циклуса броје педесет седам песама, а четврти циклус се састоји од двадесет две песме, које су обележене римским, редним бројевима.

Песник жели да опева што верније главне актере (мајку и оца), као и догађаје везане за њих и да учествује у њима. Да догађај не падне у заборав, да га чува у сећању, док Песник постоји и док га има („Док ме има“).

Песме певају и о Калемегдану, реци Сави, Новом Београду, изгубљеном пријатељу („Неповратно некада – Небојши Суботићу“). Песник је заљубљеник у Београд, Скадарлију, „Кућу Ђуре Јакшића“, где је имао промоције својих књига.

У циклусу песама „Коло песама Колунџији у помен“, Песник се обраћа једном од највећих песника нашег савременог песништва, Драгану Колунџији (1938, Горње Водичево – 2020, Београд), чија се реч чула на промоцијама књига у Бањој Луци, Приједору, Прњавору, Београду, Вијачанима... У факсимилу писма, које је Драган Колунџија упутио Душку Ж. Поповићу, пише: „Твоја поезија извире са врела. Са врела љубави и доброте.“ Песник Поповић тугује за својим другом по перу. Остаје спомен на Драгана Колунџију заувек и у овој књизи.

У песми „Не бој се“, Песник се обраћа свом вољеном граду Прњавору.

*Не бој се, не стрепи,
Мој дивни граде,
Мој Прњаворе.*

Навиру сећања и успомене у циклусу „Песме за оца и за све моје мртве“.

*Замишљам чељад како седе,
греју се око шпорета, разговарају.
И смеју се. Знам, мирис дима је и сведок
живота,
трајања у времену.*
(песма број 8)

*Долазе, трају и одлазе генерације.
Живе и увек ће да живе преци у потомцима.*

Песник често оде на Дабравину. Њиву, његову и његовог оца. Сећа се очевих речи:

*Људи су слични влатима траве.
Буде и клоне, прође свака генерација,
као ова трава у откосима.*

(из песме број 10)

„Посветити живот поезији значи бити у вјечитом вртлогу личне и колективне судбине.“ – Душко Ж. Поповић, из рецензије „Моћ аналитичког расуђивања“, за књигу – Мирјана Штефанички, *Благослов речи*, Прометеј, Нови Сад, 2020, стр. 238.

Душко Ж. Поповић јесте посвећеник лепог, писаног стиха, на махове и сетног и елегичног. Када читалац чита његове песме, често, након затварања књиге остаје тужан и потиштен.

И, иако ствара скоро четрдесет година и има више од двадесет објављених књига (романи, поезија, поеме, филозофија), он види само један крај, свој завичај. Из завичаја (и о њему), он дохвата све космичке даљине.

Кад се изнедри расан таленат, какав поседује Песник, у једном од најлепших предела свих српских земаља, какви су Вијачани, природно настану очаравајуће песме Душка Ж. Поповића.

Песниче, срећно на путу ка космичким даљинама, са својим сапутницима, сензибилним стиховима.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Добро јутро, цезери

Музичка умјетност

Санда Додик

ФЕСТИВАЛ МУЗИЧКИ ЕДИКТ У НИШУ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Санда Додик

Санда
Додик

ФЕСТИВАЛ МУЗИЧКИ ЕДИКТ У НИШУ

Владо С. Милошевић

Текст који слиједи базиран је на раду који је презентован на позив организатора у пропратном, стручно-научном програму седмог издања Међународног фестивала хорске духовне музике *Музички едикт у Нишу 2021.* године.

О духовном надахнућу Владе С. Милошевића

Ниш, родно мјесто светог цара Константина, има богату традицију хорских фестивала. Међу њима, посебно мјесто заузима Међународни фестивал хорске духовне музике *Музички едикт*, садржајно богат и концепцијски јасно профилисан. Фестивал је утемељен 2009. године под сводовима нишког Саборног храма Светог Духа под чијим окриљем дјелује један од првих мјешовитих црквених хорова на Балкану, Нишка црквено-певачка дружина *Бранко* (основан 1887. године). Стваралаштво великог српског пјесника Бранка Радичевића, чије име хор носи, радосно слави и пјева о тек освојеној слободи и јединству словенских народа, а овај фестивал, на трагу правног акта цара Константина промовише вриједности Миланског едикта, најјезгровитије описане у поруци псалмопојца Давида „Све што дише, нека хвали Господа“. Фестивал се одржава у нишком Саборном храму у бијеналном ритму, а до сада је организован осам пута и гостовало је више од 150 ансамбала из цијелог свијета. У току фестивалских дана, између величанствених хорских наступа, организују се

и други умјетнички, стручни, научни програми, посвећени духовној музици¹.

Бању Луку и Ниш вежу културне, економске и политичке нити, као и значајне личности. Добро је познато да је у вријеме Краљевине Југославије краљ Александар управу Врбаском бановином повјерио Нишлији, бану Светиславу-Тиси Милосављевићу (1882–1960). За само четири и по године његове управе (1929–1934), у Врбаској бановини се осјетио снажан напредак, посебно у Бањој Луци, средишту бановине. Изграђено је

(1) Поред синтагме духовна музика, у употреби је и низ других термина: црквена, литургијска, религиозна, сакрална, обредна, богослужбена. Црквена музика је жанр који има најдужу традицију у српској музичкој историји: од сачуваних рукописа из средњег вијека, али и ранијих свједочанстава која се протежу на период од успостављања првих хришћанских обреда, па све до црквеног стваралаштва савременог доба. Духовна музика грана се у два правца која се разликују по функцији. Иако су границе међу неким често флексибилне и неки типови спадају у граничне, основна подјела се заснива на критеријуму да ли се ова музика користи у цркви при богослужењу (црквена, богослужбена и литургијска) или изван ње (ванлитургијска, нелитургијска, паралитургијска).

на стотине објеката, основних школа, мостова, путева, основане многе привредне, културне и спортске установе, а град је добио многе репрезентативне грађевине које и данас чине градско језгро и најпрепознатљивије градске објекте.

Јавности је нешто мање познато да је Ниш био привремени дом једном значајном Бањолучанину. Хоровођа, композитор и етномузиколог, Владо С. Милошевић (1901–1990), провео је у овом граду четири ратне године, гдје је, дубоко ганут ужасима рата, компоновао неке од најпотреснијих духовних композиција. У Нишу остаје и годину дана након рата, гдје поред компоновања, свира виолу у Нишком градском оркестру, води хор у Пантелејској касарни и оснива ђачки хор и гудачки квартет. У јесен 1946. године враћа се у родну Бању Луку.

Владо С. Милошевић је несумњиво један од најзначајнијих културних прегалаца и најплоднијих композитора који су дјеловали на простору Босне и Херцеговине. Цјеловитим сагледавањем и систематизацијом различитих области његовог дјеловања, може се потврдити да се ради о комплексној умјетничкој личности, визионару, ерудити и просвјетитељу који је цијели животни вијек посветио музици. Полазећи од историјске позиције овог композитора, његовог утемељитељског значаја за савремену српску и босанскохерцеговачку музику и заслуга за изградњу српског националног музичког језика, али и за очување културне баштине региона, овај рад треба да пружи допринос освјетљавању једног сегмента његовог стваралаштва – духовних композиција.

Стваралачка поетика Владе С. Милошевића резултат је самосталних трагања и постепеног развоја властитих композиционих искустава и стваралачке инвенције, те сходно томе, његов опус од више од пет стотина композиција обиљежава квалитативно неуједначен и стилски разнолик ауторски рукопис. Стваралачки почеци везани су за потребе и могућности средине у којој је живио и радио, али и за почетна властита стваралачка ограничења и потенцијале. Као композитор, развијао се самостално, он „никад није имао учитеља који би га подучавали у вјештини компоновања, као посебној дисциплини“ (Куќкалић, 1961:24–25).

Највећи дио укупног стваралачког опуса чини вокална музика (317 композиција). Прве композиције писане су за хорске ансамбле (179 дјела). Поред хорова, соло пјесме представљају најзаступљенији облик у Милошевићевом стваралачком опусу (опус од око 130 пјесама).

Композиторску технику савладавао је постепено и, у трагању за савременијим изразом, развија аутентичан музички рукопис. Тек у зрелом животном добу, након 40. године живота, приступа компоновању инструменталне музике и стварању већих форми – камерних, симфонијских, вокално-инструменталних и музичко-сценских дјела: композиције за соло инструменте, мање и веће инструменталне ансамбле и оркестарске саставе (око 113), вокално-инструментална музика (62 композиције), те музичко-сценска дјела – музика за позориште (10), радио-драме (2) и опера (1).

Посебно је значајан Милошевићев рад на очувању културне баштине. Готово читав радни вијек предано је сакупљао и записивао музичку фолклорну грађу, на чему је био посебно активан и ангажован од 1953. године када почиње радити као етномузиколог и мелограф у Одјељењу за музички фолклор Народног музеја Босанске Крајине. Обилазећи простор сјеверозападне Босне, сакупио је и забиљежио више од 2.000 мелодија и текстова са овог подручја, од којих је транскрибовао 1.235 записа.

Духовна хорска музика Владе С. Милошевића

Рођен и васпитан у православној породици, Владо Милошевић није никада запоставио и занемарио духовну компоненту живота и стваралаштва, чак ни у времену сузбијања религијских убјеђења и антирелигијских кампања државне комунистичке идеологије. На то је утицала и предратна десетогодишња сарадња са Српским пјевачким друштвом *Јединство*, чији је репертоар био састављен углавном од дјела словенских и југословенских композитора. Као хоровођа *Јединства*, Владо Милошевић је припремао и изводио литургијске композиције других аутора, највише Мокрањчеву *Литургију и Опело*, које је изводио на богослужењу и на концертном подијуму, што ће постати узор за његове прве духовне композиције. Прва композиција коју је увјежбао са хором било је дјело Стевана Стојановића Мокрањца *Тебје одјејущагосја* и та се стихира пјевала сваке године у бањолучкој Саборној цркви. Напајајући се на овом извору, Милошевић компонује своје прве композиције за потребе богослужења. Објашњавајући изворе свог стваралаштва, Милошевић каже: „Највише сам научио из партитура, хтијући или не хтијући, као хоровођа. Несвјесно сам упио оно што је у тим партитурама било написано, а највише Мокрањчево вођење дионица“ (нав. према: Чавловић, 2001:17).

Блискост са православљем и српском прошлошћу испољила се у његовом композиторском раду кроз компоновање литургијских и нелитургијских духовних хорова блиских српском црквеном појању. Поред црквене музике, која је била присутна у свим стваралачким фазама током седамдесетих година, однос са православљем успоставља компонујући хорске композиције на текстове из српске прошлости, сачуване старе српске текстове и рукописе из средњег вијека, те композиције на савремене пјесничке предлошке са тематиком из српске прошлости.

Милошевићеве духовне композиције могу се подијелити у двије групе:

1. дјела писана за богослужење, рађена према напјевима Осмогласника², настала до 1943. године. Његова рана литургијско-духовна дјела су: *Алилуја* (1935), *Придите* (1935), *Царју небески* (1939), *Свјете тихиј* (1939/41), *Ниње отпушчајеси* (1939), *Литургија светог Јована Златоустог* (1940).

2. оригинална дјела потпуно независна од црквеног обреда без ослоња на Осмогласник. Ту спадају: хорска остварења везана за нишки период избјеглиштва – *Опијело* (1943), *Три пута Господи помилуј, велико погребно* (1943/1971)³, затим у зрелој фази стваралаштва настаје *Тебе Бога хвалим /Te Deum* (1968), написана је у двије верзије, на црквенословенском и латинском, и у позној фази стваралаштва пише *Опело, мало и просто твореније* (1983).

Прве хорске композиције намијењене црквеном обреду рађене су према напјевима *Осмогласника*, гдје је недвосмислен утицај Мокрањчевог музичког израза. Оне су мање значајне и тек са *Литургијом светог Јована Златоустог*, Милошевић промишљено сагледава црквени обред и усаглашава свој умјетнички језик и поступке са сопственим односом према духовности. Иако је ослоњена на српско црквено појање, у мелодијској линији *Литургије* избјегнуто је директно цитирање напјева. Једноставна дијатоника

(2) Осмогласник је црквена богослужбена књига намијењена појцима. Ова збирка црквених напјева садржи пјесме недељних служби посвећених Христовом васкрсењу у осам гласова које се пјевају на вечерњу, јутрењу и литургији. Сама ријеч осмогласник потиче од грчког појма Октоих (окто-осам, инос-глас). Појам упућује да су напјеви осмогласника ослоњени на осам мелодијских гласова – четири аутентична и четири плагална.

(3) Овај хор има двије верзије: *Три пута Господи помилуј за мјешовити хор* из 1943 (дословно користи првих 8 тактова из Опијела), а верзија из 1971. за трогласни женски хор и бас (користи само октавни скок из прве верзије). Прву верзију композиције *Три пута Господи помилуј, велико погребно* извео је током 60-их година 20. вијека Хор Музиколошког института САНУ и диригент академик Димитрије Стефановић.

оплемењена је модалним призвучком. Архаизацију слога и својеврстан контраст доносе једногласни одсједи са унисоно третираним гласовима. Поред упоришта у Мокрањчевим литургијским дјелима, у композиционим поступцима његових духовних радова примјетан је утицај Јосифа Маринковића, Станислава Биничког, Марка Тајчевића, Косте Манојловића, Миленка Живковића, те руског композитора Дмитрија Бортњанског. Музиколог Богдан Ђаковић наводи да се слични поступци могу уочити на идентичним мјестима у *Литургији* Марка Тајчевића, коју је Милошевић изводио са хором *Јединство*, па се стиче утисак да је управо у њој Милошевић пронашао извор надахнућа (Ђаковић, 2012:92).

Треба нагласити да је Владо С. Милошевић једини композитор са простора Босне и Херцеговине који у времену владавине државне комунистичке идеологије није запоставио компоновање духовних дјела. Иако су музички скромнија и хармонско-мелодијски једноставнија од Мокрањчеве, Милошевићева дјела писана за потребе богослужења, успијевају исказати богатство израза и значајна су као „историјски раритети“ (Чавловић, 2001:86).

У периоду нишког избјеглиштва настају прва духовна дјела која нису везана за црквени обред – *Опијело* (1943), *Три пута Господи помилуј, велико погребно* (1943/1971). Писане су на литургијски текст, али са оригиналним тематским материјалом независним од мелодијских образаца црквене музике. Ове двије композиције настале су након парастоса посвећеног страдалим Херцеговцима, којем је Милошевић присуствовао у Саборној цркви у Нишу. По повратку са богослужења, дубоко потресен ужасима рата и „набрајањем и бескрајном псалмодијом српских имена“, дјело је написао за један дан (Рисојевић, 2001:144). На првој страници партитуре *Три пута Господи помилуј*, Милошевић је написао: „Концем маја 1943. (или почетком јуна) Херцеговци – избјеглице, дадоше у нишкој Саборној цркви, помен својим мучки убијеним рођацима и пријатељима. Неколико дана послје тога написах *Опијело* и ово велико *Господи помилуј*“ (нав. према: Чавловић, 2001:83).

Три пута Господи помилуј, велико погребно доноси стилски искорак и превазилази Милошевићева дотадашња композиторска остварења. У овој композицији, тврди, опори звук из фолклорне праксе транспонован је и презначен у жанр црквене хорске музике, чиме је остварен снажан, савремен израз. Стваралачки поступак примијењен у овом дјелу има исходиште у тужбалици, чије су интонационе карактеристике интегрисане у жанр духовне хорске композиције.

Примјењујући досљедну имитациону технику, обликује хорску фугету за мјешовити састав која кореспондира са формом „троструке или мртвачке“ јектеније из обреда парастоса или опијела. У чланку *Тужбалица и њене интонацијске карактеристике* Милошевић наводи ријечи казивача да „пјевачица у току јадиковања поступно, али стално пење гласом“ (Милошевић, 1959:27–34), те се може наслутити да хроматско помјерање тоналитета навише (d-es-e), које се спроводи кроз три одсјека композиције, има исходиште управо у овој особеној фоклорној пракси. „Самостално вођење гласова ослобођено хармонске функционалности које резултира слободном полифонијом, наслојавањем интервала и густом хроматиком, представља супстрат најелементарнијег Милошевићевог креативног поступка, фоклорно утемељеног, ауторски оригиналног“ (Баковић: 2014: 46, 94-95).

Након рата, Милошевић се враћа у родни град и посвећује се компоновању других жанрова, те теренском раду и етномузиколошким истраживањима.

Писању духовне хорске музике враћа се крајем 60-их година – четврт вијека након компоновања првих литургијских дјела, те 1968. године компонује још једно духовно остварење и то у двије верзије: *Тебе бога хвалим* на црквенословенском и *Te Deum* на латинском. Незнатне разлике односе се на ритмичку организацију која је условљена разликама у тексту. Има тродјелну формалну концепцију. Доминира полифони слог који се јавља кроз имитационо или слободно контрапунктирање равноправних гласова, док врхунац композиције обиљежава изоритмички хомофони слог.

Рукопис његовог последњег духовног дјела *Опело, мало и просто твореније* (1983) је, нажалост, изгубљен.

Хорови надахнути српском прошлошћу

Хорске композиције о којима ће се говорити у наставку не припадају категорији духовних, надахнуће српском духовном традицијом, њихова тематика и поетско извориште дају им димензију духовности. Седамдесетих година, Милошевић пише хорске композиције тематски везане за српску историју. Према сјећању на разговор са Владом С. Милошевићем, Чавловић наводи да су ови хорови настали на подстицај академика Димитрија Стефановића који их је, током седамдесетих година, изводио са камерним хором Српске академије наука и уметности (Чавловић,

2001:78). На старе српске текстове настали су мушки хорови *Немањина посљедња жеља*, на текст Светог Саве (1970, прерађена за камерни хор Димитрија Стефановића), циклус о кнезу Лазару: *Плач за кнезом Лазаром*, монаха из Раванице и *Исповест мртвог кнеза Лазара*, патријарха Данила (1970). Српски текстове са почетка XIV вијека били су инспирација и за двије композиције за женски хор: *Слово љубве*, за женски хор уз пратњу виолине, виоле или блок флауте, настао на текст, посланицу деспота Стефана Лазаревића (1970) и *Молитва кнезу Лазару*, на текст монахиње Јефимије Мрњавчевић (1970). Исту тематику, али на текстове савремених пјесника проналазимо у композицијама *Јефимија*, за мјешовити хор на стихове Бошка Богетића (1970) и циклус о Косову пољу на текст Васка Попе: *Косово поље, Вечера на Косову пољу, Косова песма, Боја на Косову пољу, Венцоносац са Косова поља, Бојовници са Косова поља и Косово посланство* (1973).

Симфонијска поема надахнута Хиландаром

Тематски је сродна свечана поема *Хиландар*, композиција која преноси Милошевићеве утиске приликом боравка у овом манастиру. Велики тројни састав оркестра и разноврсност звучних боја појачана са четрнаест ударалки, примијењен је у овој мало познатој композицији. Са поднасловом *Асонанце*, поема је настала након повратка са Свете Горе почетком децембра 1971. године. На овом инспиративном путовању, у друштву са Владом С. Милошевићем био је и академик Димитрије Стефановић, а у партитури је наведена посвета: „Ово дјело посвећујем пријатељу др. Димитрију Стефановићу, музикологу, познаваоцу срп.-православног пјевања – сапутнику и организатору путовања у манастир Хиландар.“ *Хиландар* је написан према властитом композиторовом програму, који прати утиске у току појединих сегмената овог путовања. Сам Милошевић је идентификује као програмску музику: „Ова импресија за велики оркестар је потпуно програмна музика и више од тога. То је музика ситуације (Situationsmusik). Настала је непосредно послје повратка из манастира *Хиландар*. У дјелу је музичким средствима приказано све што сам чуо и видио (...)“ (из Милошевићевог писма из 1987, нав. према Чавловић, 2001:220). Милошевић је навео и детаљан програм са двадесет четири дијела, који осликава ситуације доласка, утиске у цркви и изван ње, сјећање на припрему за одлазак, те одлазак. Неколико најинтересантнијих одсјека сликају атмосферу црквеног обреда, што добро

репрезентују теме и мотиви утемељени у српском црквеном појању, било да су преузете у виду цитата, варираних, трансформисаних напјева, или су само искориштене њихове мелодијске карактеристике. Специфичан састав и третман оркестра, проширена тоналност са примјеном модалног колорита, допринсе архаичној атмосфери дјела.

Духовна музика Владе С. Милошевића данас

Заоставштина Владе С. Милошевића налази се у Музеју Републике Српске, а дио намјештаја и личне библиотеке краси Милошевићеву спомен-собу на Академији умјетности Универзитета у Бањој Луци. На његовом трагу, већ три деценије, неуморно раде професори и сарадници Академије умјетности, те чланови Музиколошког друштва Републике Српске. У част овог великана наше музичке сцене установљен је фестивал *Дани Владе С. Милошевића* који ће ове године бити организован тридесети пут. У оквиру манифестације реализује се низ програма који истражују и слиједе умјетнички и научни пут Владе С. Милошевића.

Посебно је значајно оживљавање његовог стваралаштва, свјетовног и духовног, вокалног и инструменталног, што се везује за обнављање рада хора СПД *Јединство* (1992) и оснивање Академије умјетности (1998). У протеклих

тридесет година, откако је обновљен рад друштва, СПД *Јединство* под диригентском палицом Немање Савића континуирано изводи свјетовне и духовне композиције Владе С. Милошевића. Често су извођене: *Свјете тихиј* – концертно, а повремено и на вечерњим службама (која је и снимљена на носачу звука), *Царју небески*, *Свјати Боже из Литургије*, *Велико Господи помилуј* из *Опијела* и друге.

Након 82 године, у априлу 2023. године, у извођењу здружених хорова (Мјешовити хор састављен од професора, асистената и студената Академије умјетности Универзитета у Бањој Луци и Камерни хор *Керубини* бањолучког универзитета), под руководством Душана В. Урошевића извео је Милошевићеву *Литургију Светог Јована Златоустог*. Исте године, педесет година након настанка, у оквиру пројекта *Хиландар као надахнуће*, премијеру је имала и симфонијска поема *Хиландар*, а извели су је здружени Симфонијски оркестар Радио-телевизије Србије и оркестар Академије умјетности бањолучког универзитета којим су дириговали Бранка Радошевић-Митровић и Дејан Савић. Овај концерт је репризиран у дворани Коларчеве задужбине у Београду.

Значајни су издавачки подухвати Академије умјетности и Музиколошког друштва, захваљујући којима су објављена нотна издања духовних композиција: *Сабрана духовна дјела* и *Хиландар* (2020).

ЛИТЕРАТУРА

- Ђаковић, Богдан (2012). *Функционални и стилско-естетски елементи у српској духовној хорској музици прве половине двадесетог века* (докторска дисертација). Нови Сад: Академија уметности.
- Куџуковић, Зико (1961). *Likovi savremenih bosansko-hercegovačkih kompozitora*. Sarajevo.
- Рисојевић, Ранко (2001). *Владо С. Милошевић један вијек*. Бања Лука: Академија умјетности.
- Ћавловић, Иван (2001). *Vlado Milošević, kompozitor*. Sarajevo: Muzikološko društvo FBiH.

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Тајна

Ликовна умјетност

Умјетник у фокусу

ЗОРАН СУВАЈАЦ ЗОГРАФ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Умјетник у фокусу: ЗОРАН СУВАЈАЦ ЗОГРАФ

ЗОРАН СУВАЈАЦ ЗОГРАФ рођен је 1961. године у Бањој Луци. Прве сликарске кораке прави уз Брану Јовичића, свог наставника ликовне културе. Године 1990. уписује се на Технолошки факултет у Београду гдје почиње интензивније да слика. Почиње сликати иконе и фреске и упознаје се са техником која ће га усмјерити у даљем раду. Инспирацију види у свакодневним стварима у којима проналази нешто необично што претвара у имагинарно. Заправо, ствара да би стварао, ствари око себе види неким другим очима, а онда то своје виђење, преко слика, преноси на посматраче. Бави се илустровањем књига и калиграфијом.

Изложбе:

- 1996 – Галерија Банског двора, Бања Лука
- 1998 – Галерија Музеја Топлице, Прокупље
- 1999 – Галерија Удружења књижевника Војводине, Нови Сад
- 2000 – Руски дом, Београд
- 2001 – Галерија Дјечијег позоришта Републике Српске, Бања Лука
- 2006 – Руски дом, Београд
- 2010 – Галерија Банског двора, Бања Лука
- 2012 – Денгел хаус, Ројте, Аустрија
- 2014 – Снина Градска кућа, Словачка
- 2016 – Српски културни центар, Цирих
- 2017 – Галерија Српске националне академије, Торонто

150 заједничких изложби

ЗОРАН СУВАЈАЦ ЗОГРАФ – сликар лирског кошмара ОЧЕКИВАЊЕ СЛИКЕ

Будим се, да бих дочекао слику. Која је престала да буде живи угрушак магле, мисли, испарење које се повремено претвара у звук, у срицање самога себе.

Чекам је. Бријем се. Брада ми је повремено од перја или крљушти.

Некада сам птица, а некада риба. Повремено сам и човек, што је најлошије по мене, а и по птицу и рибу.

Формулисати истину о себи, то није могуће постићи изводом из кристенице и умрлице. То је упознати укус сопственог трулишта. Сатирање је најтачнији опис живота. Бавити се стваралачким чином, било које уметности, па и ове која чини моја поткожна и подумна врелишта, је испаштање богумила у виду дара. Оне творевине која се износи пред очи и осећања људи.

Уметност је амбис где се налази темељно камење уметника. Из њега се тегли људски дроб. Ту је кућиште Сизифово и завичај дрзника и гордељивца који себе назива уметником. То је полазиште којем сам се поклоним. Да је Бог хтео да будем неко ко се башкари на меким душецима, живот би ми се претворио у задах устајалости. Овако сам свестан да дишем, да имам плућа, кичму, и да сам окупан муком и ватром. Згариште сам, по којем су расађене шљиве и крстови, вајати, цркве и гробови и пустилине у виду стајаћих кошуља. Оних аљина које су одора и скривите косу и гаврану, мајчин рукорад и врисак пред опелом невремена.

Мој портрет су моје слике, та камара боје и сукрвице, светлица, линија и живаца, вере у божију и сумњу у људску промисао, у све што ме спира и прочишћава. Та наплавина муља и кварца чини мене малог, који се дрзну да ствара...

Овако себе доживљавам. Можда нисам допадљив народу, али сам део њега. Изданак сам оних људи, који нису намерни шенити ни скуте неком љубити, да би били у горњем крају софре. Ту сам, где ме не померају у своја видна поља. То што јесам и чиме се бавим, види се и у запећку, ако светли, Ако је чему, ту је. Ако није

оно што ја мислим и нема му места, не мора се ни видети. Слободно ме осуђујте, без мене сте били комотнији. То што пред вас износим своју плућну и мисаону марамицу, не значи да од ње можете пешкир скројити.

Оно што Зорана Сувајца Зографа чини препознатљивим, а тиме и утемељеним сликаром је његова ликовна разбарушеност која је темељена на ивици сурвавања, одакле се може понору и поднебесју. То је ликовни догађај који прети сопственом потирању. Због тога Сувајца посматрам као самониклост испуњену естетском узрујаношћу која сваког момента може себе преобликовати.

Преобликовање „духовне материје“ у нечију опипљивост чини човека надмоћним над својом обичношћу, маленкошћу, па и над врлином скромности. Њега не треба уврштавати међу скромне. Он је сабрат огромљених, међу које данас спадају, и горњи крај ликовне софре чине: Мишо Вемић, Наод Зорић, Момчило Мацановић, Милан Туцовић и Богу хвала још неки чије се стваралаштво омермерило међ људима и народима...

Насупрот мојој маленкости и учености, они који су пратили ток стваралачког лика Зорана Сувајца, морали су поседовати сродну шенулоост, визију која је способна да се љуска и крљушта, претварајући у кремен танане нити исневане из несанице, полудице и свакојаке поледице. Међу тим уметничким „Инспекторима и археолозима“ треба у зајам тражити јасније речи и оцене, а на увид ћаге и пусуле. Које тумаче дубље и шире.

Та искричава „зубобоља“ је објашњена Сувајчевим скицама које чине ликовни електрицитет и непрестано су у дослуху са ватром и барутом. Усуђујем се казати да те скице и цртежи дају најтачнију дијагнозу његове нарави. Ти опржи у заседи, та ликовна хајдучија, има скривене ножеве. Којима се сече хлеб и осуда.

Он није сликар ликовног мноштва, већ опрљених трагача. Појединац који у Зографовим сликама не успева да пронађе део себе, своје моралне несанице и улубљене фантазије, неће ни стићи до њеног изворишта. У том изворишту је

клијалиште слободе, жеља за распламсавањем бољке, оног кречног пеништа стваралачке падавице, која, тек када се у грумење претвори, чини грађевину неурушивом. То је посуда из којој се пије, буклија благодети или устајалости.

Ово претакање есенције и брезових сокова најбоље се види на платнима сликаним уљем. То су раскошна појашњавања успенушалости душе. Скорели угрушци пене који су семе падавице, грча и бунта, проживљених непогода времена на које се обрушила сила и неправда.

У тим сликама Сувајац показује своју националну припадност и родољубље. Љубавно вијорење, ланене простирке од којих се могу шити: кошуље, заставе, бојни барјаци, црнине и деверски пешкири. Зашто те слике нису лична карта и буква Зорана Сувајца Зографа у ликовним „досијеима“ Републике Српске? Да би се то одгонетнуло, потребно је тријерисати

тамошња културна гувна. (За ова појашњења треба неко ко боље познаје тамошња политичка и културна трвења.)

Да би ублажио и самоисцелио ломљавину грудног брвна, Сувајац се брани вером у божију милост. У једину срчику од које се могу истесати нова ребра, прошћа и шанчеви око срца оградити. То су пастелни мелем, боквице и други лекови.

Уметност Зорана Сувајца Зографа у себи има савременог и традиционалног у исто време.

Са собом је понео лепоту крајолика Крајине и колорит горштакског неба изнад главе...

Оригиналност његове уметности, одабир мотива, те начин и приступање стварању га чине посебним на нашој ликовној сцени и шире.....
ОРИГИНАЛАН И НЕПОНОВЉИВ.....

Стојан Миланов, слободни умјетник

ЗОГРАФ АУТЕНТИЧАН И САМО СВОЈ УМЈЕТНИК

Његова раскош се очитује у одабиру мотива до владања различитим сликарским техникама од опуштених широких потеза до филигранске прецизности....

За овог човека могу са сигурношћу да тврдим да не слика само кад му понестане сликарског материјала..

Са његовом посвећеношћу и љубављу према сликарству, те скромним материјалним околностима које га окружују, највише подсећа на монаха који се са узвишеношћу предао вјери и Богу.

Весо Совиљ, професор и академски сликар

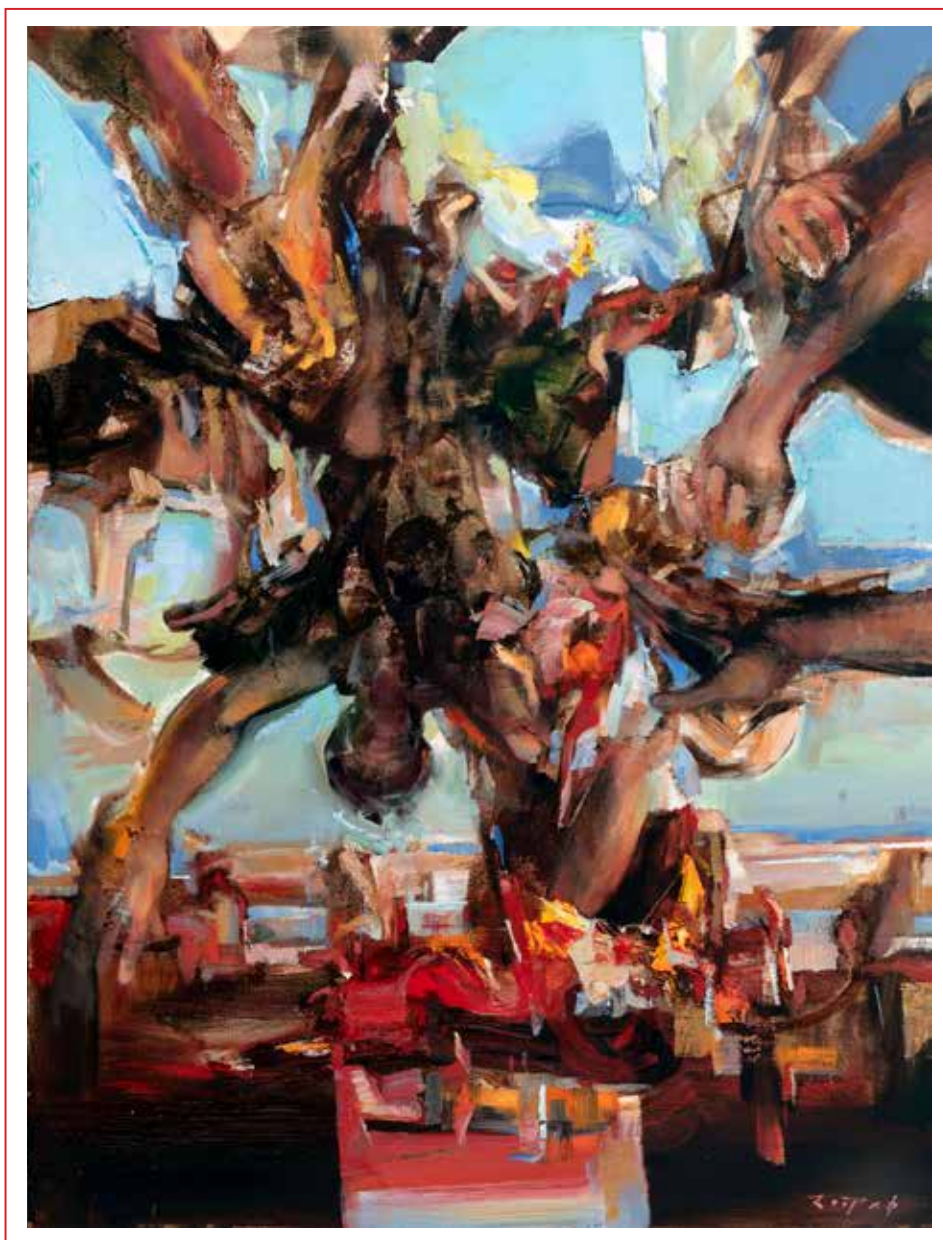
Његово сликарство је попут планинског бистрог потока чисто и неупрљано академизмом и што више браните и спречавате виђење његовог стваралаштва, правећи бране бистром потоку, његови слапови ће бити већи и раскошнији...

Боље би било да, дружећи се с њим, у своје колекције унесете покоје његово дело... То је уметност која вреди и треба је имати у својим колекцијама.

Бранко Миљуш, академик

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

И пад је лет

Афоризми

Жељко Марковић

ИЗБОР АФОРИЗАМА

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Жељко Марковић

Жељко
Марковић | ИЗБОР
АФОРИЗАМА

У ком правцу ће ићи разговор? Зависи на коју ногу устали.

•

До нас је. Не држимо до себе.

•

Ово је фаза кад су нуле главне.

•

Ако постанемо бројеви, бићемо нуле!

•

Тешко је наћи доброг радника. Никад није на радном месту.

•

Посао неће побећи. Зарада зна да изостане.

•

Кад све ставимо на папир, нама не остаје ништа.

•

Купио сам телевизор. На њему су саопштили да све друго имам.

•

Докле ће бити све овако скупо? До наредног поскупљења!

•

Нормално је променити власт, а не државу у којој живимо.

•

На дневном реду је једна тачка. Шта је она богу згрешила?

•

Треба нам будилник, ето колико је сати.

•

Знање је сила, знање је моћ, ван наших граница.

•

Нагињу власти. Само да упадну на буџет.

•

Постоји једна адреса за све. На њој је погрешан човек.

Из пирамиде власти на све гледају кроз призму својих интереса.

•

Ко је по укусу власти, задовољио је све апетите.

•

Празилук је укоренен у друштву које се одрекло села.

•

Имамо вишестраначки систем. У њему једну партију, а у њој једног човека.

•

Оно што се заради уграђивањем, легализује се градњом.

•

Терамо своје. Они раде у иностранству, а странци код нас!

•

Обећавају нам успон, ако изаберемо страну.

•

Да сваки дан гутамо жабе, нећемо задовољити оне преко बारे.

•

Ударају на сва звона, а, у ствари, лупетају.

•

Ако аплаудирате, возе вас аутобусом. Ако нешто кажете, долазе по вас.

•

Закупио сам једну фиоку у суду. Тамо годинама стоје моји предмети.

•

Ствар је дошла до суда, окренула се и отишла у непознатом правцу.

•

Униформисано мишљење. Оружје седме силе.

•

Будући читалац данашњих новина неће сазнати каква је прошлост била.

•

У суштини свега је обрт. Неко окреће милионе, а неко пише афоризме.

Вјетар

Баштина

Владета Р. Кошуткић

ГРБАЉ НЕПОЗНАТ И НЕПРИЗНАТ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Владета Р. Кошуткић (1926–2005)

ВЛАДЕТА
Р. КОШУТИЋ

ГРБАЉ НЕПОЗНАТ И НЕПРИЗНАТ

(Одломак из књиге „Пастирења”, наставак из броја 8/9)

НЕПОЗНАТ И НЕПРИЗНАТ

Кад се владика Петар и његова пратња спуштаху са Цетиња на приморје, застадоше да са Вјетрених Млина баце поглед на пространство од Мрчевог до Солиоског поља. Перјаници узвикнуше: „Да дивна ли краја!“ – „Јест, ђецо моја, диван је да нема два крвника“. – „Ко су, владико свети, је ли лацмани и гусари?“ – „Нијесу то људи, већ Јадран и Ловћен чије се струје преко Грбља ломе. Да је само један сусјед, ово би био други Мисир. Нема године а да небо Грбљане не опомене!“

За разлоге ненаклоњеног неба сазнајемо из приче: већ вијек и по земља трпи од непогоде, а све због гријеха – убиства светогорског калуђера и због упорности грбљанских кнежева да проштење не траже. А грбљански виленици, једини браниоци од поводња и суше, хватаху се у коштац с талијанским виленицима, одбијајући силу злих струја и вјетрова које они тјераху преко дуждева мора на питомину поља и винограда.

И тако цијели предио, од залеђа Будве до Тивта, од Дуба до Загоре, дужином и ширином, вјековима бијаше попрште и небеских и земаљских сила, тле које оне притискиваху, ускраћујући Грбљанима све сем чврсте вјере, чиста образа и жеље за слободом.

Под Млечићима, Турцима, Французима и Аустријанцима не изгубише Грбљани уздање у себе, себри мало покорни, љути устаници свагда кад насиље мјером преврши. Сви као један осућиваху отпадништво, држећи се свог Законика, упамћеног као „Оче наш“ од стране сваког ко се човјекком сматраше. А тај Законик (свеједно кад је писан и да ли је писан) прелазећи с кољена на кољено, сваким ставом истицаше да

је заједница светиња које се не смије ни заобићи ни издати. Изродима не бијаше мјеста ни живота. Није чудо што за необичне гомиле бијела камена у Горњем Грбљу народ вели да под њима леже каменовани порочници и нерадници који не хтједоше да чисте доце од камења. Диобу браће сматраху сутучном, један брат би потом морао умријети. Према уљезима знао се поступак. Онај ко би видјео некога у „дугијем гаћама“ да Грбљем ходи – а да то није пандур или убирач – имао би га одмах убити или пријавити. Ако то не би учинио, остали Грбљани пресјекли би му сљеме и имовински „укопали“, појевши му и попивши све до лијека. Није праштано ни ономе који би се огријешо и не помогао Грбљанима у одбрани од непријатеља: вџ Грбљ би му све што има изјео и попио. И саме мраве подјелише и опредјелише: „Турке“ оличаваху крупни, црвени, брзи мрави – „коњаници“, а „Србе“ – спорији, црни, ситнији, отровнији. Гдје се појаве „Срби“ нестаје „Турака“, гложаху се до истраге.

Али, не бијашу Грбљани другачији ни према браћи у Христу, градској властели која настојаше да их подведе под папино окриље. За неродних година, под тешким наметима Млечића, четири лацманске цркве у Котору бијашу напуњене крувом. И Грбљани умираху а у цркве не крочише, а камоли да храну узму. Четири породице из Кртола само превјерише, па их владика Петар прокле да се не истраже, ни натраже.

Клетве које у Грбљу и данас чујемо, неумољиве су и сатируће. Погађају човјека у оно што му је најсветије и најпресудније – образ, здравље и смрт. И никад стријели жалосници не умаче породица или појединац, клетва их као сенка праћаше докле год им се сљеме и тјеме уздизаше.

Има у Наљежићима стијена названа Залаз, иако окренута истоку. Кажу да је то отуда, јер су за њом залазили оружани Грбљани, одлазећи у помоћ Црној Гори. Помагало се обострано и свеколико, брђани приморцима, приморци брђанима: потребе и хуе среће вазда бијаше на претек. Само, док Црногорци опјеваше и истакосе сваког свог саплеменика који је и једног Турчина у боју убио, грбљанских јунака слабо се сјећаху или им подвиге прећуташе, а свака грбљанска десница могаше по јачини и одважности горштакској равна бити, чак је и превазићи. То није одушевљавало ни владара поноситог стијења, ни његове ђетиће. Кад се био бој за Никшић, Грбљанин Иво Вуксановић најпрви изиђе на турски шанац, а Господар запита сердаре: „Који је оно Црногорац?“ – „Господару, није оно Црногорац, већ приморац“. – „Е, бора ми, Црногорци, није ми мило!“

Грбљани имаћаху обичај да о Петровдану иду на прославу на Цетиње. Међу њима бијаше и поп Јово Рафаиловић, горостас од човјека. Црногорци пред Биљардом дизаху један топ, неко га мало подиже, неко нимало. Онда се умјеша и поп Јово и запита за допуштење да окуша снагу. Довати топ ка' бадњак преко рамена, три пута обнесе око лафета и врати га на постоље. Кад ово видјеше присутни, бјеше им до неба криво и скоро донијеше одлуку да попа убију, чим се смркне. Но то осјети његов друг, поп Лука Ђурашковић, узе га под руку преко пјаче и рече му: „Попе Јово, губи се са Цетиња, да те помрчина вечерас не поједе!“

Ипак, помрчина заборава прогута успомену на многе: Грбаљ не имаћаше свог пјесника да овјековечи истакнуте јунаке и њихова дјела. Подвизи се преношаху усмено, казивањем памтљивих људи, трајаху да задивљују и да соколе покољења. Већина тих старих казивача промјени свијетом, а млађарија данас, немарна за предање, не пригрли скоро ништа о свом крају који вјековима сваком човјеку и камену даваше могућност да постане причом, поносом или уклином.

Тврдокорни и недоступни држаху се Грбљани пред влашћу и судом откако знају себе. Људи и здања одолијеваху покори и огњу подједнако: „Грба, син кнеза Грбановића, успротиви се цар Душановој наредби, и три пута потеже стријелом на њега. Тамо гдје Грбу погубише и саградише Подластву, гдје се сваки слободарски подвиг заче и крстом благослови, сами манастирски зидови показаше се ријетко уништивим – четири пута паљени и рушени за Млечића и Аустрије, четири пута су обновљени, као пркос постојан и неразорив. Нема дома за владе Турака, да не бијаше вриједан помињања. И људи и жене знаћаху добро

да се животом плаћало све – чојство и нечојство, обручен образ, погажена вјера, вазда спремни и без главе остати, да би им име живјело.

Носећи арач паши од Новог, Јово Лазаревић из Главатичића, зађеља колац и о њега објеси торбицу с арачем, да се паша који доносиоца арача кажњавао смрћу, не мучи ђељући колац; лијепа љуба Алексе Загорца замаче за око бегу од Бара и, кад Турци бануше у Алексин дом ноћу и везаше га, она повика: „Благо мене данас и довијека ће ћу постати турска жена!“, послужи насилнике пићем, а кад се опише и поспаше око огња, одвеза Алексу и он им посјече свима главе; Вуко Мирковић, ненадигрив мејданџија, дичан јунаштом и љепотом, оте невјесту паши од Никшића; пошто јој даде ријеч а не одржа, погибе достигнут њеном клетвом; Раде Бајковић, нов Синђелић, из Главата, у грчком устанку, у опкољеној Атини јави се испред свих Грка да дигне у ваздух прилаз граду, али пошто мина затаји, он хицима из кубуре запали барут и са сиљством Турака „оде у арију“; његов имењак и племеник, Раде Бајковић из Ковача, седамдесетих година прошлог вијека, нашавши се у Цариграду у крчми неког нашег човјека, видјев гдје пијани турски официр пљуну на слику књаза Николе која је висила поред султанове слике, скиде Абдул Хамидову слику па пљуну на њу. Кад се изроди туча и скочише да га свјежу, извади оружје, уби официра, рани стражаре и умаче потјери, сакрив се на руски брод који га здрава и читава доведе у Боку... Али, чусмо и ово:

Међу братством Кнежевића из Поборџа, и братством Станишића с Његушџа, изби због једног убијеног пса велика крвна освета. Сви покушаји да дође до умира остадоше безуспјешни. Изгибе девет Кнежевића и десет Станишића. На Бадње вече Станишићи сађу у Грбаљ, прикраду се кући поборског кнеза, који је такође био од Кнежевића, ријешени да га убију. Неколицина се сакрије близу куће, а један се попење на сљеме, помјери тиглу*, да осмотри што се ради око огњишта, чекајући згодан тренутак за освету. У том стари кнез приђе бадњацама и поче да наздравља: „Здрав' бадњаче, живјели дјецо, здраво ми било и весело све што ми кућни праг прелазило, а помози Боже и нашим крвницима Станишићима!“.

Станишић на сљемени све то чу и виђе, па се полако скину са куће, и својима, који га нестрпљиво очекиваху, све исприча. Они се тада вратише на Његуше.

Ускоро, кад се то рашчуло, дође и до умира међу два закрвљена братства.

Ове ликове, достојне помињања, васкрсну причом неколицина Грбљана и Грбљанки, јадајући се колико казивања однијеше у гроб људи виђенији и памтљивији но они.

Међу живима, јунак приче јесте Перо Јовов Бајковић из Ковача, по најдотичнијем сродству унук чувенога Рада Бајковића, учесника у многим црногорским бојевима и неустрашива бранитеља књажеве части сред Цариграда. Иако је превалио осамдесету, и три четвртине од тога дрвеном ногом (здраву изгуби још у Првом свјетском рату), ђед Перо не паде духом ни годинама. Доскора прегалац од јутра до мрака по пољу, копаше и за стоком ходаше, као да обе здраве ноге има, несебично помажући своје укућане, стишан и

скоро неосјетан. Заслушан у све што се предањем проносило и преносило, умјече да од тога сазда своју причу. Вазда расположен да се одазове молби слушалаца, узме ли ријеч, претвара се у другог човјека, очима и гласом понесена. Загледан у прошлост као у непосредну јаву, казује као да чита, пророчански и неусипно. Његов збор, снимљен на траку, јединствен је примјер усмене књижевности којој су свака допуна и обрада излишне. У том нагонском и досјетљивом казивању, закон части и вјере оправдава све својим разлозима, не водећи много рачуна јесу ли они повјеснички потврђени и „тачни“. Бед Перу до тога није стало. Он је Вук Дојчевић своје груде, неумрли глас Грбља, завичаја јунака и легенде од истине веће.

Казивања Пера Јовова Бајковића из Ковача

О ГРБИ И ЦАРУ ДУШАНУ

Цар Душан имао сестру, звали су је Душанка. Цар Душан с њом, пошто му је Стеван отац био ожењен са Гркињом, цара грчкога шћером, био на школу у Цариград, те су тамо велике школе завршили. И онадер је цар Душан шћио од Гркиње да стави пријестолонашљедника, али су војводе српске дошле, а бијаше Душан кнез у Зету, и казале: „Ми нећемо Грка за владара, него тебе, зато скупи војску да се бијеш с оцем“. И он скупио војску и на Звечан су се сустигли, и Душан је оца убио својом руком. И у Дечане га укопали, и посвјетио се. И онадер, Душан сједне на српски пријесто. Он ти је освојио Бугарску, Албанију, очистио од Грка цијели Балкан, и уложио је градити Котор. И долазили му цареви европски у посјету, а ова грдна Душанка излазила је да је гледају. Он је молио сестру: „Молим те, сестро, немој излазити да те цареви гледају, е ћу те изгнати“. А она, кад му дође некакви краљ у посјету, изиђе да га гледа, а он њој дâ неке шаке и викне: „Нећу те више у двор!“

Она ти је пошла отуда од Призрена, преко Пећи, Васојевића и Црне Горе и дошла ти је у Грбаљ. Настанила се код кнеза Грбановића. Добра домаћица, добра умјетница, те кнез, иако је грдна била, рече: „Би ли ти узела мога сина Грбу?“ – „Ја, говори, би“. И он их вјенча. Оградио се град и црква св. Трипуна и онадер цару поручили да иде

да гледа град. Цар с перјаницима на коње, дође у Котор, прегледа град, а поручи кнезу на Побрђе да му ручак справи. Кнез манит скаче, а Душанка се смије: „Што, оче, скачеш, јадан?“ – „Није мене лако цара дочекат!“ – „А, лако ти је њега дочекат, донеси мени то и то и то, ја ћу зготовит и биће ти задовољан“. И она зготови она јела што је он на двору ио. И он зачуђен, пита кнеза: „Кнеже, ко ти је ово зготовио?“ – „Моја снаха“. – „Да ти та снаха дође да је видим“. Како је грдна била, кнез ка' и да га није чуо, а цар говори: „Кнеже, али си глув, него чујеш – да ти та снаха изиде, да је видим“. И кнез није могао друго, него да јој каже да изиде. Она ти је изишла, он је познао: „Ао, али си ти овђе?“ – „Јесам“. – „Како си овђе?“ – „Ја сам се удала“. – „Имаш ли ђеце?“ – „Имам једног ђетића“. – „Доведи ми да видим ђетића“... Малог Лазара узме ујак на skut, целива га, допао му се. „Е – говори – чујеш, Грба, ајде и ти, жена и мали Лазар са мном. Ако те воља за војводу, бићеш, ако ли нећеш за војводу, бићеш властелин“. Грба каже да неће, ни да пуштаје жену и дијете.– „Да, оћеш!“ Да неће. Цар, ка' силни, на перјанике. „Ала, узмите их на срамоту!“ Узму дијете и њу. А Грба узме стријеле, да га убије. У дно Побрдске горе пушти стријелу, не погоди га. Цар каже перјаницима: „Оћерајте га!“ Он утече. И опет у Лукавце запане. Другу стријелу пусти ту и не погоди. И опет каже цар: „Оћерајте га!“ Оћерају га и онадер он трчи,

трчи, ће је сад манастир грбљански, ту запане и пушти трећу стријелу. Ни ту није погодио. Цар се разљути и рече перјаницима: „Уватите га!“ И они кроза Свињишку гору, отуд, одовуд – свежу га. Цар сједио ће је сад манастир, и кажу му: „Свијетла круно, што ћемо чињет?“ – „Посјеците га!“ Они га посјеку. – „А што ћемо сад чињет?“ – „Укопајте га“. И паре је цар оставио, те се подигла црква.

О КАЛУЂЕРУ И ДРАГОМЕ КАМУ

Сад причам причу о калуђеру. Тај калуђер дошао из Свете Горе, на коња, да обилази имућније попове и кнежеве, и онадер, кад је преобишо Доњи Грбаљ, дошо ти је у Горњи, у Пријераде, код кнеза Љубановића, да ту преноћи, а ујутру да иде на Стањевиће код митрополита Петра I Петровића. Кнез му да вечеру а он каже кнезу: „Кнеже, немам ти кад сећети, оћу ујутро рано да идем на Стањевиће, да се јавим митрополиту, него – да лежим“. Кнез је кнегињи дао те је понијела лукијерну* да му посвјетли, а он јој рекао: „Драга моја, не треба мене свијетла, ја имам свијетло“. Она је кроз кључаоницу угледала да је извадио драги кам и метнуо га на астал умјесто виђела. Пошла је и мужу казала то, а он: „Ајде Циговића ми перјаника зови – он је боме, ка’ и књаз, имао перјанике – нека дође“... „Ајде, Циговићу, за ађутанта у Горовиће, Ника Дабиновића, да ми дође“. Дође Нико Дабиновић: „Што си, кнеже, звао, забога?“ – „Како што, овог калуђера да испратите до Гомилица Пријерадскијех, кад дођете у Гомилице, убите га, узмите му драги кам и донесите“.

А калуђер није шћио с њима, но их је кумио и Богом да он зна пут, да је и прије долазио у Стањевиће... Они дођи у Гомилице тад за њим, и уби га, закопај га на једну ледину. Онадер, коњ врнуо се, копа поваздан а ржи, ржања га стоји. То су виђели поборски чобани, ту је близу граница поборска, и пошли да кажу владици Петру у манастир, на Стањевиће: „Владико свети, чудо смо виђели у Гомилице Пријерадске, вазда коњ копитом копа и ржи“ – „Е, ту му је, ћецо, господар закопан“. Те он зове Поборе: „Ајте, соколови, и ви ђетићи који сте то виђели“. Кад су дошли на ту ледину, види се да је гроб. Коња свежу, Свети рече Поборима: „Откопајте“. Калуђер жут ка’ восак, није смрдио. Ондар га он на Цетиње пребачи и тун га укопа, а пише у Свету Гору, ће је погинуо и ко га је убио. Света Гора у Јерусалим патријару, патријар је на Бож’и гроб клео три дана, и од тадар Грбаљ добије слабо, неродицу, вода носи поља, и свакоје зло.

Грбљани су знали да је то због кнежева недјела, и неког Бућина упуте да иде у Јерусалим да моли патријара да он благослов остане, јер нијесмо криви са тога кнеза, Грбљани. Пође ти Бућин тамо, каже патријару, а овај пита: „Има ли ишта зеленога у ту вашу опћину?“ – „Има неке јаде, Ваша свјетлости, него је греота да ми с једнога гинемо“ – „Е, добро је, жао ми је, ја ћу благослов мој написати, и ти га тамо понеси, па нека се Грбљани скупе, имате ли манастира?“ – „Имамо“ – „Нека тамо свештеници дођу и нек чине бденија, а у најдоцније ови мој благослов прочитајте, и Бог ће вам свеколико опростити“.

Врати се Бућин, кнезови кад су чули, нијесу дали и то се није учињело.

О ИСТРАЗИ ПОТУРИЦА

Турци су почели владати од ’497 и напријед. Најстарији од Турака био је Скендер ага Тујковић. Цамија им је била више Поповића. И онадер Скендер ага пошо у Цариград, да моли цара турскога да му да војску, жедан на Млечиће, да освоји Котор. И цар турски дао му је војску, он дође на Котор, и бродови турски, и то је све сломљено било, и бродови и турска војска. Врно се у Грбаљ, Грбљани се дигли на оружје, да покољу грбљанске Турке, али Скендер ага: „Не, браћо Грбљани, бољи су ви Турци него Млечићи, јер ће Млечићи доћ’, па ће ви још више муке давати“.

Они на његову ријеч пристану, а Тујковић пође у Подгорицу код некаквога бега турскога, јер су се подгорички Турци пошли с Кучима бит, а он да их помаже... но убили су га Кучи.

И онадер Буздован арамбаша с ајдудима није могао ништа учињети противу Турака, јер им је долазила помоћ – паша од Бара и паша од Новог, морем. И ’613 године арамбаша скупи Грбљане, по ноћи, и реко им: „Браћо Грбљани, ми не можемо никад ископати Турке, ако мене послушате нећете... Е, они се Божића нашег не боје. Него, на Бадњи дан увече, наложимо бадњаке и вечерајмо са фамељом (породицом), па се скупимо на то и то мјесто, па по ноћи ударимо на Турке“.

Тако је то и било, скупили се иза вечери божићне Грбљани на то и то мјесто, ударили ноћу по кућама турскијем, све поклали и цамију¹

(1) По предању цамије у Грбљу није било. На Вељој Гори, извише Поповића, Турци су хтјели да је саграде, а пошто се зби истрага потурица, одусташе од намјере а мјесто оста да се назива Цамија.

развалили, и докле је свануло – чист Грбаљ од Турака.

О ВУКУ МИРКОВИЋУ И ТУРКИЊИ

Вуко Мирковић је био мегданџија, није му на Балкан било равна, бојали се Турци од њега и побратио се паша од Никшића с њим, и дошо му у Пријераде. Вуко је имао грдну жену, па је паша питао: „А такви јунак лијепи, да те нема на Балкан, зашто си такву грдну жену узео?“ – „Донела ми је велики мираз“ – „Е, добро... ја сам се вјерио, побратиме, из Гацка, и зовем те, писмо ћу ти послат кад се будем женио, оли ћеш ми доћ?“ – „Оћу“.

И он му је послао писмо, а Вуко узјао коња, оружје узео и опасао мач и пошао у Никшић. Скупило се свата пет стотина Турака и онадер кренули из Никшића за Гацко, али не могу за један дан приспјети, него морају да ноће. И ноћили, ујутро крећу, паша Турцима каже: „Дану, кажи најдоцнијему Мирковићу да га зове паша“. И он дошао: „Што је, пашо?“ – „Ја сам чуо да Турчина нема да коња може разиграти кâ ти. Кад дођемо на гатачко поље, Турци ће разигравати коње, па и ти разиграј твојега“.

Онадер, дођоше на гатачко поље, надиграо све Турке по пољу Мирковић, пролијева се као змај по пољу. Пашина ташта са шћером гледа са чардака, виде фина коња а добра јунака: „О, мајко, како је згодан јунак, да је мени њега узети!“ Кад дође паша унутра, остану сватови на двор, а ташта зове зета у одају: „Зете, који је оно јунак који је све Турке надиграо на пољу?“ – „Оно ти је ђаур“ – „Који, какви ђаур?“ – „Вуко Мирковић“ – „Е, чујеш, твоја је заручница рекла да је њега узети, какви је то лијепи јунак. Него, посјечи га“.

И онадер кад су ноћили, на то мјесто где и прије, Мирковић иза краја од Турака побо шатор, а паша скупио ђевере и старешине турске и казо им да кад заспи Мирковић, да га посјеку. Невјеста спавала није, но тај говор чула, заспали ђевери, а она ти крадомице код Вука пође и каже: „Бјеж' Мирковићу, е нијеси утекао, мој господар паша рекао је тако и тако – кад заспиш да те посјеку“. И гледа га, лијепог јунака, и говори: „Јеси ли ожењен?“ – „Не ја“. – „Би ли ми вјеру дао да ме узмеш за вјерну љубовцу?“ – „Ја би“.

Она довати коња, и они по ноћи почну бјежати... Кад је тамо иза поноћи било, дигну се ђевери, нема богме невјесте, разбуде пашу: „Утекла је, нема невјесте!“ – „Ха трчите, ђе је Мирковић?“ – „Мирковић утекао!“

Паша глас Гацку, Невесињу: „Ко је Турчин, да се ђаур увати!“ Војска кренула до границе црногорске, али умакао у границу црногорску Мирковић и дошао на Чево, код некаквог војводе, ту ти је ручао са Туркињом, на Његуше починуо увече код побратима, попа Станишића. Поп имао синове, допала му се Туркиња: „А Вуко, што ће ти Туркиња кад имаш жену, оли ми је продати да оженим сина?“

И он му је продао за стотину талијера. И она га је проклела: „Што учиње, чоче, да Бог да те најгори јунак с најгором пушком убио!“

Он дође дома. Те исте године свадиле се Пријерађани, око границе, с Побрђанима. Ујутро прије него је свануло, пуца пушка; Вуко се разбудео, слуге дозива: „Бе оно пуцају пушке?“ – „У Лукавце, али господару не знаш, забога, бију се око границе Пријеради са Побрђанима“ – „А, мулад... побрдска, коња ми изведите, да их посјечем!“

Они му коња изведу, кад је дошао за кућом Радановића, озгор из Шишића низ једну пр'аву улицу, Попову улицу, на вр'ње удари коња, сабљу извади да сјече главе, а Ђуро Пешкера на дно улице, с ловницом која је била везана опутом, огањ дадне, погоди Мирковића и уби га – с најгором пушком, најгори јунак.

КАД ЈЕ ФРАНЦЕЗ ДОШАО У ДАЛМАЦИЈУ...

Владика Петар послао је делегате, Грбљани изабрали сина Вука Мирковића, јединка у мајке, Црногорци Јовићевића, јединка у мајке, и рекао им је владика: „Ајте, момци, на Груду кнезу, кажите оће ли с нама оли с Французом... и донесите глас, да сте докле је сунце изишло дошли“.

Момци су пошли, нашли кнеза дома, кнез је окупио Конављане, на вјеру убио обојицу и бачио под гомилом*. Сунце је грануло ујутро, делегата нема, војска се узбунила, моли Петар: „Немојте се бунити, немојте ми који Конављана таћи, докле ја не видим шта се од њих учињело“. Војска црногорска и грбаљска дошла на Груде, у кнежеву кућу, митрополит пита: „Кнеже, шта си учинио од делегата?“ – „Не знам ни да су долазили“ – „Јесу долазили, шта си учинио?“ Нешће казат – „Вежите га!“ Свежу га. – „Наложите огањ, метните га на огањ!“ Кад кнезу догори, каже: „Убили смо ти их и бачили под гомилом“. Црногорци и Грбљани гомилу разметнуше и нађоше обојицу ће заједно леже мртви. Онадер Црногорци и Грбљани доватише ножеве па кроз Конавље ћецу кољу а вино пролијевају. Вино је из земље узаврјело. Кад

је видио владика Петар: „А, браћо Црногорци и приморци, велико зло учињесмо што толико причешћа Христова пролисмо“. И благослов остави: „Да Бог да да ова земља, докле је сунца и мјесеца, родила вина изобила“.

И онадер су пасали* на Дубровник, Дубровник капију затворио да не улазе, они продуљили пут, дошли на Неретву, на Метковиће, утолико стигли Французи, те се побили и сломио их је Француз. И ондар су бјежали, дошли на Дебели Бријег... А Рус се искрцао, с војском у Суторину, на договор. Они весело пошли пјевајући, и Сењавин се договорио с Петром Петровићем и главарима како ће сјутра дочекати Француза: „Моја војска која није боја чињела уватиће Суторину, а ви ватајте горе, пут Мокрина, планину“.

Дошао је сјутрадан Француз, сломио Руса, дванајест иљада Руса ту је погинуло, а Грбљани и Црногорци утекли. И дошли су у Котор и реко им Петар Петровић, владика: „Ајте збогом, моја браћо приморци, не могу ви више помоћи, него слушајте Француза, немојте се бит“.

Они дођоше дома. Сјутрадан глас: „Дошо је Француз у Котор, што ћемо чињет, нећемо га пуштити да без боја паса Грбаљ за Будву!“ Скупили су се Грбљани, пошли на Тројицу, ударио Француз, сломио их је. Горњострањани бјежу пут Поникава, уз потоке, Доњогрбљани, без боја, ватају Побрдску гору. И ту се ушанчили. Француз долази, комора му стигла из Котора, шољице носе да приме јело, ударише Доњогрбљани из горе, бацају шољице, ватају оружје, од поднева до мрака бију се уз гору, докле запосједоше Французи Побрђе. Наши утекли испод чука, изнад Побрђа. Огњеве наложили Францеци кроза село, улегли у куће, пију вино гладни, опила се војска, огњеви се почели тулити, наши шиљу два момка: „Ајте соколови, да видите што чини Француз“. Момци казаше: „Нема страже, војска се опијанила, немојте пуцат, но јатагане, па их исјецимо око ватре“. И тако су сву војску посјекли, низ Милојкову улицу говоре да је текла крв²; покупише оружје, сабље и свеколико.

Кад је генерал Мармонт добио глас да му је војска погинула, он писмо на Грбаљ и каже: „Да дођу главари грбаљски, да све умире на Тројицу, ако неће сјутри дан доћи, да ће писати Наполеону

(2) Та Милојкова улица данас изгледа уклето. Неравна, стрма и тешко проходна, с једне стране сва је у ломини (драчу и кршу) а са друге низана остацима „угашених“ домова од којих осташе још само прочеља, разграђена до прозора. На дну се завршава кућом породице која је сва изумрла.

да му појачања пошље, и да ће ударити на Грбаљ и заклати дијете у колијевку.

Наши се препану, и двадесет главара од двадесет села, а пред њима Лазаревића кнез – не знам како се зва', паметан био добро – који ће говорити с генералом. И одговорили како ће доћи, и онадер генерал, пршута, ладна јела, вина, трпезу, постави на Тројицу, узме војску, музику и пође горе. Стража викнула да иду главари грбаљски, построји генерал војску, музика почне ударат, сретне их, најпре се ручио са кнезом Лазаревића и рекао му је: „Мило ми је е сте такви јунаци, нијесмо таквијех јунака ни код Нијемаца, ни Енглеза, ни онијех Талијана наодили, ја мислим да ће и ти јунаци нама помоћи“. И, пошто му је честитао – генерал с кнезом у чело; на једну банду* – главари грбаљски, а на другу официри француски, и почео се говор, а кнез рекао генералу: „Ми смо вазда јадни у ропству били, и под Турцима и под Млечићима, и Млечић је узео нашу цркву што је Немањић градио, светога Трипуна, наше оставио без цркве, дакле право би било да и наша шака има цркву у Котор. Запише генерал: „Добиће цркву, ја ћу ви ставити владуку“. – „И, колико смо јадни сиромашни, не можемо ни порез давати“. – „Нећете га ни давати“. Нијесу га ни давали. И онадер: „Немамо путова“. – „Направићу ви путове“. И направио и путове, пробијао од Котора до Будве, и ти' пет, шест година добро се живјело под Французом. Па је онадер на Русију ђаво му помогао, пошо да освоји Русију, и тако је пропао, а Руси су дошли овђенак и с Црногорцима и Грбљанима изагнали Француза. И Рус, иза тога, тринајесте године, генерал с војском остао да заповиједа у Боку... али, што ћеш, кад је безобразна војска била, дођи Грбаљке на пазар, дођи лијепе Црногорке, па војник руски да их штипље, а Грбљан из пушке – тап!, уби Руса, Црногорац уби Руса, тада се није смјела ни гледат очима, а камоли штипат. И Петар Петровић пише Александру, цару рускоме: „Диж војску из Котора, е ће ти погинут, јер безобразно ради, а то није код нас ка̂ и у Русију“.

И цар – бродове, дигне војску и пише владици писмо да му пошље једнога делегата да му потпише да је Бока Црне Горе. И владика некаквога сметенога Јовићевића посло, тад није било железница, но брод који је до Ријеке водио, а с Ријеке преко Мађарске и Пољске – ногама за Русију. То је пут био два, три мјесеца далеко. А у Шибенику био наш владика бококоторски, Краљевић. А Јовићевић, јадо, с бродом дошао у Шибеник да други брод вата за Ријеку, владика га видио: „Ђе си, Црногорац, а мене су мили

Црногорци!“ и да га искуси, позове га на ручак. А овај: „Чекам брод за Ријеку“. – „Неће ти још доћи, ајде на ручак“. Те он на ручак с владиком, владика га пита ће иде, он каже свеколико зашто иде. Аустрија је тада владала са Далмацијом. Кад Јовићевић из Шибеника крене, а владика генералу аустријском јави каква је ствар, генерал – трчи код Марије Терезије у Беч, каже јој ту тајну, она брже кочије, упути се код цара Александра, и она ти је лежала једну ноћ с њим, и он јој је потписао Боку. А Црногорац је дошао на празно, тако ти је то било.

О ВОЈСКИ ПАСАЛОЈ ИСПОД ЈАТАГАНА

Кад је которски поглавар послао порезника у Грбаљ да купи порез, Грбљани су га у Главате затворили, у тамницу кнеза Ива Бајковића, под земљом; гора је била но Марка Краљевића у Прилепу. Поглавар пише у Беч, Фрању Јосифу, што чине Грбљани. Фрањо Јосиф – закон из Беча: „Да јавиш Грбљанима да се по закону мојему уреде!“ Закон Ђеремија послао у Грбаљ, на Мртаре се чита; досмрђело Грбљанима, па кажу да свакоје село изабере најбољега момка; двадесет момака да пође у Котор и да избију Ђеремију. Пођоше двадесет Грбљана, а доста њих с пушкама, двије, три стотине дођу пред поглаварство. С прозора поглавар види шта се десило, моли Грбљане да не улазе унутра. – „Отвори врата, курво Ђеремија, е ће тиврата останути сва у комаде!“ – „Не отварам!“ А они пушкама и ногама врата у стотину комада, улежу унутра, Ђеремија клекну на колена и моли Грбљане да га не убију. Они ногама и рукама по њему: „Курво... ми твој закон не поштујемо!“ И ондар ти је јадан Ђеремија, кад су пошли, ћесару јавио у Беч што чине Грбљани, па је ћесар двије војске справио, једну у Будву а другу у Котор...

Е, '848 године у јесен, Аустрија избачила војске, да с једне и друге стране Грбаљ опколе. Прву војску, која је дошла под манастир и топове поставила, виђеше чобани и на села пођоше да кажују. И Грбаљ се скупи брзо, Тујковића кнезу дадоше да он држи страну од Котора, а Врановићи, Побрђи и Љешевићи, с доње стране, да им буду у помоћ. По ноћи се скупи војска на ковачко гувно; ... пође преко Главатскога поља, поју, пуцају из пушака! Кад је стража с Черена опколила војску, и Грбљани са своје стране, почеше да кликују: „А Марко, удри Швабе, а Јанко, удри Швабе!“ Виђе командант аустријске војске да је опкољен, диже бијелу заставу у висине, и престаде на једну банду* и на другу да пуца пушка. И командант војске аустријске пошао Јосифу Бућину, игуману, у манастир да га моли да увати мир с Грбљанима

– даће им пушке и топове, само да му справе војску у Будву здраво. Грбљани пристају, кажу игуману да ће му дати пушке и топове, али само да војска паса* испод ножа грбљанскога. Е, командант то није шћио, јер му је било срамота. И опет долази игуман да каже да он неће. А наши: „Нема више оклевања, но ћемо огањ из пушака, или нека пристаје!“ И пристаје командант. Дванајест момака с ножевима послаше на Дебели Бријег под Свињишта на пут; шест оздола, шест озгора, учињели мост од јатагана да паса војска аустријска. Некојем Грбљанину на ум паде: „А што учињесмо, браћо јадна, сад ће Швабо наоружан убити оне наше под Дебели Бријег и утећи. Него оздол и озгор опколимо, нека војска између Грбљана паса“. И тако су учињели и војска је пасала између пушака грбаљскијех.

Ујутро кнез Тујковић удари на стару вортицу* са неколико Црногораца што је владика Раде послао. Војска аустријска пут Солила се дала, Тивћани се дигли да помажу Аустрији, али Грбљани опколили војску, извадили јатагане па почињеше сјечу у Солила. Ђавољега нијесу жива оставили, а Тивћани су утекли. И онадер, кад су се свршили пољски радови, и шеница оврла, по Илину дне, једанајест стотина Грбљана пошло у Тиват, те у десет дана: „Ала, Тивћани, да ве не кољемо, дајте меса говеђега толико, вина толико, ракије толико, пршута толико!“

Десет дана стајали и ижјели, и дошли су дома.

КОЈА ЈЕ РАНА – РАНА

Ђуро Радов Ђурић пошао ка' и остали Грбљани на Горажду, да се бије с Аустријом. Његове несреће – ударе га из берданке, пушке аустријске, пробију му с банде (бедра) на банду (бедро). Нити је рану свезао, но дошао у Коваче... познавао се траг, ка' да си зеца убио. Кад је дошао дома, свезао рану и послао снаху више старога убла, да љушти с бријеста танку кору, и да ту танку кору привије на рану.

Иза тога стотину рањеника било је у Грбаљ, дошли Иличковићи, Нико и брат му, да превијају ране Грбљанима и лијече. Рекоше Ђурићи: „Стрика Ђуро, јадан, дошли су Иличковићи да лијече од рана, оћемо ли поћ да тебе ту рану виде и превију?“ – „А, моји ћетићи, немојте одит, ће литра кучина не улази, ту нема ране!“

ПОП ЈА, ПОП ТИ!

Митрополит Петар Петровић који је више на Стањевићу у Поборе станова', него на Цетиње,

заповивао је педесетак попова грбаљскијех, брез школе. И пошла су три попа из ове Петоселице, поп Ђуро Бајковић из Вишњеве и два Поповића из Загоре, поп Перо и поп Ђуро, да их запопи. Испитао их је владика, али јадни Ђуро Поповић није знао ни „Оче наш“, па владика метне руку на прси: „Ах, синци моји, ће ће моја душа, да овога запопим који не зна ништа“. Поп Ђуро Бајковић: „Владико свети, да није нас попова у Грбаљ, тамо би био све Латинин!“ – „Е, знам, знам, то ме боли... попе Ђуро!“ – „Ево ме, владико свети“.

– „Оли ти, поп Перо ти је близу куће, да те он поучи, а у неђељни дан да поћеш код попа Ђура у Вишњеву, да те он поучи“. – „Оћу, владико свети“.

Те и њега владика омота око свете трпезе. Онодер попови пођу преко Мрчева поља; дођу у Вишњеву, да се раздвоје, ови двојица пут Загоре, а поп Ђуро каже: „Попе Ђуро Поповићу!“ – „Ево ме, попе Ђуро Бајковићу!“ – „Да ти није нас било горе на Стањевиће, не би те владика запопио, но смо га молили, па дођи у неђељу да те поучим“.

– „Кога ћеш поучити? Поп ја, поп ти!“.

Казивање Марице Савове Мариновић, из Наљежића, рођене 1889.

Ово се догодило двадесетих година прошлога вијека, а причала ми је моја свекрва. Свекра нијесам запамтила јер је умро у двадесет четвртој години.

Мићо Мариновић бијаше виленик, а то нико није знао. И, у својој двадесет четвртој години говораше жени: „Јоке, ја ћу ноћас умријет, да ме упокаш по начину, и да никоме не збориш како сам умро, јер ће ти бити доста муке око ћеце и имања, па да те не задиркују и због моје смрти“. Она му рекла: „Што ти је, али си слабо вечерао, па ћеш умријети... не причај то, нијесам плашљива, него ако у мене сумњаш, пођи куд оћеш и годину дана, па ћеш чути каква сам била...“

Он је заћутио и поновио: „Укопај ме по начину, пошто умирем млад, не дај да лелечу, остао ми је јединац и кућа није ископана“.

Кад је она видјела да се он не шали, да стално о то ме прича, рекла му је: „Е, добро, мој Мићо, ја ћу ћецу пазити и хранити колико могу“, па је отишла код четири ђевера у које је имала повјерења и казала им је о чему је ријеч, него да дођу чим падне мрак, да један стане уз врата од куће, други

на врата од „тераце“, трећи на врата од обора, а четврти да стане на уски пут.

И кад је све то усагласила, затворила је кућу, да почине с Мићом, а ђевери стали око куће. Испред пола ноћи, он се ускомешао, устао из постеле и попео се на таван. Знајући да не може изићи из куће никуда а да не буде примјећен, она се правила да спава. После једног сата вратио се: изашао је кроз прозорчић на ластавици (на челном дјелу куће, једва може мачка да сједи на њему) а да није био ни мрвицу опрашињат*. Кад је изашао на пут, ударио се шаком по челу, и вратио се. Пробудио жену, јер је мислио да спава и рекао јој: „Јоке, у три сата ноћас из мене ће душа. Хтио сам да поћем до нашега Ника, да се ја и он заједнички побијемо са талијанским виленицима под онијем великијем дубом на Лужине, али не могу до Ника доћи, јер око куће је стража. У три сата, ако ме ико додирне, умријећу, а ако се разбудим значи да сам их сâм побједио... Ако будем умро бићу вâс црн до ујутро, а у зору, богме, побијели и ноћ, па да и мени Бог помогне!“.

Ја се јадна одмакни на крај, да га не би ни такла. На три сата – он олаћен.

Казивања Ђура Савова Вукшића из Сутваре, рођеног 1904.

О ДВОБОЈУ ВИЛЕНИЧКОМ

У старо вријеме, како то предање каже, било је тих виленика. Виленици су, кажу, они људи или оне животиње које се роде у бијелу кошуљицу. А ако се роде у црвену, кажу да су то вјештице. И био у селу Ковачима неки Береница који је био рођен у бијелу кошуљу... кажу да су ти људи у вјетрове, да могу много добра да чине, да спасавају од напада вјетрова са супротне стране. Ми овде, у Грбљу, много страдамо од вјетрова који долазе преко Јадранског мора, и нама они Талијани, који су у вјетрове, пребацују све штете и зла на нас, а бране свој родни крај. И док смо имали виленика, они су много помагали овоме крају и штитили га од тих напада и вјетрова.

И једнога дана разболи се овај који је био у вјетровима, и запита га брат (или побратим): „Што је брате (или побратиме), би ли ти могао помоћи, би ли требало лекар да се доведе, или на неки начин да се спасиш?“ – „Нема, сигуран сам колико у току ноћи или сјутра, бићу мртав“. – „Па, има ли начина да ти помогнем?“ – „Има начина, али није то лако“. – „А како?“ – „Онај који би имао смјелости, требало би узети један прут и поћи довече у Јаз³. Тамо ће видјет свега и свачега, свакакијех животиња и једнога бијелог вола. Тај бијели во ћу бити ја, а чућеш велику зују у море, треску да ће бити страшно, мутњу и чудо која долази преко мора. То ће бити у лику једног црног бика и он ће изаћ, а то је из Напуља Талијан који је у вјетрове као што сам ја, и он ће се са мном побит. Биће јачи, савладат ће ме и ја ћу бити мртав, уколико теби не успије да овога бика ошинеш прutom, само да га једном додирнеш. Не плаши се ничега... ја ћу га приближити к тебе, да ти буде згодно да га удариш. Јер, ако случајно мене удариш, убио си ме, нема ме живога; ако њега удариш, мене си спасио... И поћи кући, али се немој освртат“.

Тако је и било, овај пошао у Јаз, заиста је видио чуда, да није лако било, али као што му речено, није се уплашио, и кад је бик изишао из мора, и кад су уватили на рогове да се бију, бијели во је нагонио црнога бика ће треба, побратим замане прutom и удари га, окрене леђа, не осврћући се.

(3) Ко данас посматра Јаз, један од најлепших залива нашег приморја и његову чаролију под месечином, мора га прихватити као стециште врзиног кола и виленичко ограшје.

Све се чудо за њим чуло, али он, без да је узео страх, дође кући. И нађе свог побратима ће седи весела поред ватре и каже му: „Јеси ли дошо? Извршио си све што сам ти рекао?“ – „Јесам“. – „Ја сам то све видио... спасио си ме. Ево сад угази на моју лијеву ногу твојом ногом и чућеш нешто... прислушај“. Овај је то урадио, угазио му је на лијеву ногу“. – „Што чујеш?“, питао га овај који је био виленик. – „Чујем звона на мртвачку ће звоне“. – „Е, оно је онај мој противник, кога си ти убио, а мене спасио, у Италију умро, њему звоне звона... Да ниси у Јаз отишао, сад би звонила звона мени, ја би био мртав“.

О ВОЛУ И ВИЛИ

У Ковачима, неки Раде Милов Ђурић имао је вола којега је звао Рамо и овај во није хтео ниће да пије воду. Сам домаћин и његови чудили су се како во не пије ниће воду, је ли могуће да живи без воде.

Једнога дана домаћин орао у поље, под само село, и кад је увече довршио рад, пратио је волове а Рамо, није се свраћао кући, него је право поред ње прошао уз брдо, отишао на врх брда, ће је била јама звана Вилиница. Остало је и данас да се истим именом зове, мада је покривена, да не би неко упао у њу. Домаћин је крадимиче одио за волем, да види куда ће. Кад је дошао на врх брда, ће је та Вилиница, во је два, три пута зарикао. У том тренутку изишла је вила и изнела један сан, суд са водом и поставила га је пред њим и во је воду испио. А домаћин кад је видио био је љут на вола и викнуо је: „А, Рамо, крепао, али немаш ће пити воду него овде?“, и ударио га је ошљом којим се гоне волови кад се оре. На то му је вила рекла: „А зашто га, јуначе, удари, све ти рамало што ти кућни праг пасавало!“.

И тако се и догодило да пѠс пѠсу казује, човјек човјеку, да је збиља све до сада скоро из те куће увек било чељади која су рамала.

А у Вилиницу била је упала једна ћевојка и нико је није могао извадити, ни пронаћи, већ послије дуже времена вићели су њену капу на самој обали мора, на Загорски пијесак. Јер, наше су ћерке раније носиле капе, то је било обиљежје, да су се могле разликовати удате жене од неудатијех. А тај

Загорски пијесак отприлике је далеко пет до шест километара од грла Вилинице до самог мора.

О СВЕТОЈ ЈАНИ

Прича се да је у стара времена, из Сеоца била једна ђевојка Васовића која је умрла и кажу да је била Богу угодна и посветила се. Но, Латини за то дочули, из Котора, из Прчња, и на неки начин њену породицу преваре, да ће им дати велико благо ако покојницу уступе, продају у латинску цркву у Прчањ.

И покојничини пристану на то и пођу да је носе. Кад су је носили, то је био огроман терет, да им је било тешко толико да су шћели поцркат под њом. То оће да каже да се та светиња није дала носит, као да је била увријеђена што је носе из родног краја у туђину. И на сваком мјесту ће су почијевали с њом, кад им је тешко било, она је то место клела, да се ту пропада. И збиља, и дан данас се говори да су та мјеста под Шикунле, па низ Барицу кад се иде, један пут се зове Плазно – на свим мјестима ће су одмарали, ту се увијек поријева, клиза.

Но, кад су дошли у Прчањ, питају их: „Колико да дамо за њу блага?“ – „Нема броја колико, него на мјеру да ставимо њено тијело, па колико потегне“. Мислили су да ће ту бити чудо тежине и чудо пара. Кад тамо, свега је тежила изила три унче, а колико је та унча износила не би знао рећи. И тако се завршило, а Васовићи пођоше дома жалосни и љути, јер бијаху штетни што су се залуд мучили, мислећи да ће се обогатит. А ова ђевојка која се звала Јана, послите свега Јана, чије је тијело данас у цркви у Прчњу, проклела је свој род да се не натражи ни истражи. То би значило да увијек постоје куће Васовића, али да се не унаприједи, да их буде више, но да остану вазда на једну. И тако је било да увијек скоро тапка у мјесто једна кућа, а у другој нема напретка, те тако само једна може да се рачуна да је жива кућа, са потомцима.

НИЈЕ ЧЕЛО ЋЕ ЈЕ СЈЕЛО

Стари Нико Дољаница, из Ковача, пошао са стране Грбља на умир Доброћана и Залажана. Ту је десет, дванајест мртвијех глава пало и требало их је умирити. Покушавали су да мире капетани добротски и Петровићи са Његуша, но нијесу могли успјети да то умире. Ондар се сјетили овога старога Дољанице, и он је као представник Грбља дошао. Кажу да је био човјек невићетан, али по памети јако способан и за ове умире, као најбољи. Кад је дошао био је мало у закашњењу,

већ су били сви за столом посиједали и, наравно, оставили су једно мјесто споредно које није њему одговарало. Он је сию на то мјесто и, уз подизање здравице, рекао: „Није чело ће је сјело, но је чело ће су људи“.

Владике Рада брат, као да се мало наруга, рекао му је: „Ти, кнеже, знаш кад ћеш и умријет“. На то му је ови одговорио: „Ја не знам кад ћу умријет, али знам кад ћеш ти умријет. Кад ти умре Раде, онда си умро и ти“.

О МЕЈДАМУ БЕЗ МЕЈДАНА

У своје вријеме, један Грбљанин и један Кртољанин позвали се на мејдан, да се посијеку. У то доба је требало уз ове који се сијеку да имају и ђевере. И ђевери су били, овоме Кртољанину неки Лакичевић, силан мегданција и јунак, а овоме из Грбља звали су познатог мегданцију Ника Војинова Рашковића. Али овај Рашковић је био нешто болестан и није пристао да се прими те дужности. Онда се јавио сам, добровољно, неки Саво Оца из Шишића. Ма бијаше малачан човјек, невићетан, и кад су дошли на одређено мјесто, ће су имали да се сијеку, код такозваног Спаса, кад је Лакичевић видио овога Оцу као ђевера, рекао је у себе: „Е, жалосни Грбаль шта је дочекао, ко да га заступа на овакво мјесто!“.

Али, послите се одиграло да су ове заваћене који су шћели да се сијеку, власти и људи успјели да измире, да их одустану од мејдана. То је Оци, ђевери, било криво, као понижење, и онда он узе здравицу, Лакичевићу да наздрави. Кад је овај попио, вратио му је боцу са ракијом, Оца је наздравио и рекао: „Лакичевићу, кад су они били кукавице, па им се није пасало посјећ, ајде да се посјечамо ја и ти“. Попи здравицу и баци ботиљу* у зрак, дочека је на нож и пресјече је.

Кад је Лакичевић видо хитрину Оце, онда је сасвим измијенио мишљење, и богами га је скоро забринуло – ако би се посјекли, питање је ко би добио. Можда би га таман Оца погубио. И онда му је на то одговорио: „Слушај, Оца, ми смо добри и један и други, а што бисмо се сјекли, кад нијесмо један другом ништа покривили“.

И тако се разминуло, те није нико никога посјекао, нити је било борбе. Но, кад су се враћали одоздо, неко ко тамо није био питао је некога Павла Паламиду: „Паво, како би тамо?“ А овај му одговори: „Доста срамотно, него бих у достињу*, па ме је мало допало“.

Косовски завјет

Актуелности

Образложење жирија: **КОЧИЋЕВА НАГРАДА**

Догађаји: **8. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ – БАЊА ЛУКА 2023.**
– образложење жирија за награду „Отворена књига“
– 30 година постојања и рада УКРС-а

Образложење жирија: **НАГРАДА „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“**

Образложење жирија: **НАГРАДА „СТАНКО РАКИТА“**

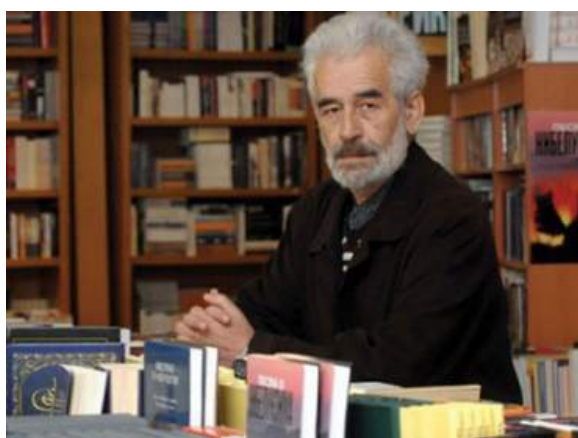
УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

КОЧИЋЕВА НАГРАДА ЗА 2023. ГОДИНУ

Жири који је радио у саставу: Ранко Рисојевић, члан, Предраг Бјелошевић, члан, и Душко Певуља, предсједник, једногласно је донио одлуку да **Кочићева награда** за 2023. годину припадне књижевнику

БОРЂУ СЛАДОЈУ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

Борђо Сладоје представља једног од најистакнутијих савремених српских лиричара; аутор је замашног и запаженог опуса од шеснаест засебних збирки (појединих и у више издања), те девет књига изабраних пјесама (од којих једна и на руском језику, у избору Андреја Базилевског, Москва 2007). Тај и такав опус представља аутора као тренутно најзначајнијег представника стражиловске лирске нити, поету тананог и свестраног осјећања традиције и препознатљиве душевности. На плану опште слике савремене српске поезије, Сладоје је истовремено пјесник најкомплекснијег али и најнепосреднијег лирског израза православне духовности. Интензитетом осјећања самилости и сапатње његова поезија равна се

с пјесништвом Алексе Шантића и Десанке Максимовић, свједочећи и за наше вријеме моћ пјесме да изрази и побуди најтананију емоцију. Ненаметљиво, али суверено, Сладоје влада пјесничком формом и најбољим наслеђем модерне лирике, активирајући често префињену иронију и веома карактеристичан, благотворан хумор. У тематско-мотивском погледу, Сладојева поезија је (нарочито од 1992. године) хроника људске патње у злом времену, али и хроника националне *патње, туге и пораза*, сеоба и смрти, нарочито оних крајишких, прекодринских и косовских. Генерално, Сладојева поезија је риједак и драгоцен спој пјесништва високе културе, племените осјећајности и изразите националне свијести, као израза завјетног памћења упркос времену солипсизма и дезинтеграције. Сваком новом књигом он успијева да учини понеки квалитативни помак на темељу већ потврђених вриједности, што је случај и са романом у стиховима *Модре жилице*, који је објавио Центар за српске студије у својој едицији *Српски преглед*.

Између Петра Кочића и Борђа Сладоја постоје бројне стваралачке подударности, прије свега по њиховом служењу српском језику и припадништву репрезентативном току српске књижевне традиције. Борђо Сладоје, једнако колико и његов знаменити претходник, књижевност не доживљава као самосврховиту, апартну чињеницу, већ као суштинску посвећеност својој култури и српском народу, проговарајући у својим књигама о његовим величанственим узлетима, али и трагичним удесима и ожилјцима савременог доба.

8. МЕЂУНАРОДНИ КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ – БАЊА ЛУКА 2023.

- образложење жирија за награду „Отворена књига“
- 30 година постојања и рада УКРС-а

Удружење књижевника Републике Српске организовало је, по осми пут, Међународне књижевне сусрете у Бањој Луци, који су трајали од 18. до 21. октобра у знаку обиљежавања 30 година постојања и рада УКРС-а. Сусрети су окупили више од двадесет писаца из десет земаља региона и свијета: Јон Деаконеску (Румунија), Антоан Симон (Француска), Катарина Џункова (Словачка), Ана Мартинчик (Бјелорусија), Мина Карађозова (Бугарска), Бећир Вуковић (Црна Гора), Ђорђе Матић (Хрватска), Ристо Василевски (Србија/Сјеверна Македонија), Мартин Пребуђила (Србија/Словачка), Жељка Аврић (Србија/Република Српска), Мирјана Булатовић, Ненад Милошевић, Милица Миленковић, Љиљана Стејић (Србија), Слободан Јовић, Аћим Тодоровић, Мирко Вуковић, Наташа Станић, Неда Гаврић и други (Република Српска), међу којима су били и писци, преводиоци и издавачи, јер је суштински циљ Сусрета да писана ријеч са ових простора буде организованије представљена свјетској књижевној сцени и на тај начин помогне најда-

ровитијим писцима да њихова књижевна дјела постану дио свјетске књижевне ризнице. И ове године писци и преводиоци из региона и свијета представили су се на више локација у Бањој Луци: Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске, Банском двору (Свечани салон и Вијећница), Филолошком факултету, Гимназији Бања Лука, Народној библиотеци „Веселин Маслеша“ из Лакташа, те ресторану „Обала“ који се налази у Српским топлицама на обали ријеке Врбас.

Свечано отварање 8. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2023. одржано је 18. октобра у Вијећници Банског двора с почетком у 19 часова уз присуство бројне публике. Сусрете је након поздравних ријечи председника Удружења књижевника Републике Српске господина Предрага Бјелошевића, уз пригодан говор отворила министарка просвјете и културе у Влади Републике Српске госпођа Жељка Стојичић.

Предраг Бјелошевић, председник УКРС, поздравни говор

Жељка Стојичић, министар просвјете и културе Републике Српске, отварање Сусрета

Дио публике

Програм 8. Међународних књижевних *Сусрета* настављен је у четвртак, 19. октобра, представљањем учесника и разговорима о сарадњи у Свечаном салону Банског двора. Гости су се упознали и свако је изнио кратку информацију о књижевности и издаваштву у својој средини и понудио могућ облик међународне сарадње везане за преводилаштво и издавачку дјелатност, те сарадњу кроз вид сличног међународног окупљања у својим срединама, књижевне часописе и периодику.

Представљање учесника и разговори о сарадњи

Истог дана у Свечаном салону Банског двора одржана је и додјела међународне награде „Отворена књига“ лауреату Јону Деаконескуу, угледном румунском пјеснику, академику и председнику пјесничке Академије „Михај Еминеску“ из Крајове. Образложење жирија прочитао је председник жирија Ранко Рисојевић (Предраг Бјелошевић и Берислав Благојевић, чланови) а награду је уручио председник УКРС-а, господин Предраг Бјелошевић. Награда се састоји од повеље, керамичке скулптуре „отворене књиге“ (рад академске вајарке Соње Бикић), те штампања књиге изабраних пјесама лауреату, на српском језику, до сљедећих *Сусрета 2024*.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА ЗА НАГРАДУ „ОТВОРЕНА КЊИГА“

Јон Деаконеску (с. Тг. Логрешти, округ Горж, 1947) је угледни румунски пјесник, преводилац, есејиста, књижевни критичар, универзитетски професор. Основну школу завршио је у родном селу, а Лицеј „Тудор Аргези“ у Крајови. Завршио је студије француског језика и књижевности на Филолошком факултету у Букурешту и студије на Правном факултету Универзитета у

Крајови. Радио је као лектор румунског језика на универзитетима у Скопљу, Новом Саду и Београду. Од 1994. председник је Међународне академије „Михај Еминеску“ чији су оснивачи, поред осталих, добитници Нобелове награде: А. Боске, Е. Сингвинети, М. Морина, Џ. Асталаш, Е. де Андраде, Ч. Милош и Воле Сојинка. Оснивач је издавачке куће Европа. Учесник је многих пјесничких, књижевних и научних скупова у Румунији и иностранству...

Уручење награде „Отворена књига“ пјеснику и академику Јону Деаконескуу

Од 1981. године до данас објавио је пјесничке књиге: *Апарат за фотографисање душе, Јаши; Посуда од слане; Крик сећања; Вечност тренутка; Граматика случаја; Вечерња звезда; Пустињски врт; Рана мрака; Северчев век; Велико буђење; Непотребни одјек; Песме; Празник губитка; Нада; Светлосна крила* и др.; романи: *Искушења и Гардеробер*; антологије: *Поезија и људскост; Антологија савремене европске поезије; Антологија светског универзалног песништва* и др.; теоријске и есејистичке књиге: *Реторика огледала; Реторика; Грчко и латинско говорништво; Археологија читања; Критичка прожимања; Општа реторика; Теорија међународних односа; Културна укритања; Политички лимб и дискурс; Power and Globalization; The World as a Battle Field, Бунар у мислима*; књиге интервјуа: *Да сам се бацио у Сену (са Сиораном); Враћена сведочанства...*

Уређивао је више часописа и едиција.

Заступљен је у више антологија румунског, балканског и свјетског пјесништва.

Његове књиге су превођене на више страних језика, а сам је преводио књиге са македонског, српског, француског, италијанског...

Јон Деаконеску постао је почасни члан УКРС-а и примио чланску књижицу

Добитник је значајних румунских и међународних награда и признања, међу којима су: Награда Савеза писаца Румуније – филијале у Крајови; Награда Друштва „Данте Алигијери“; „Б. Г. Палеолог“ Владе Румуније и Министарства културе и вјера Румуније; „Михај Еминеску“; „Марин Сореску“, од румунских, и: Premio Letterario Ragusa, Златна медаља „Лумина“; Il Vento della Pace. Omagio a Rafael Alberti; Pace-Fede-Progresso; Premio Internazionale de Poesia „Umberto Masstroiani“; Premio Internazionale Trieste Poesia; Wind of Peace i Certificate of Appreciation, од иностраних.

Деаконеску је пјесник у својим зрелим годинама и управо то изражава пјесмама у посљедњим збиркама, чији је избор објављен у издавачкој кући „Арка“, коју годинама води академик Ристо Василевски. Деаконеску је важан за македонску пјесничку савременост, чест је гост пјесничких манифестација, а нарочито Струге. Баш на Струги он се зближио са више свјетских пјесника који су се изразили изузетно повољно о његовој поезији. Поговор за књигу *Последње крило*, објављену у „Ари“, написао је др Мићо Цвијетић.

„За некога ко се први пут сусреће са Јоном Деаконескуом, основни утисак је, након прочитане књиге *Последње крило*, да се ради о песнику који магијом речи и мисаоним ласерима суптилно обликује свој песнички свет и учинак. Исказује спектар осећања и поседује полифонију асоцијација и сугестивних значења, са повременим и снажним духовним и душевним одблесцима. Обликује песме једноставне фактуре и од бираних градивних елемената, у којима се све сучељава и прожима; сложени феномени човека и света, видљиво и слућено, онострано и онострано, стварност и метафизика имагинације, осећања и мисли. Све ово чини уз минимум песничке дескрипције и примену особене

творачке геометрије. Он је песник једноставне синтаксе, пријемчивог и јасног песничког говора и однегованог стила, што је одраз равнотеже у његовом унутрашњем људском и песничком бићу.“

О поезији Јона Деаконескуа писали су значајни свјетски писци, нарочито француски. Занимљиво је да је о његовим раним пјесмама писао и Милован Ђилас. Ево једне његове реченице:

„Поезија господина Деаконескуа је веома битна, готово неуобичајена и са надреалистичним акцентима“.

Ево по једна реченица великих пјесника, који су били гости Струге, када и Јон Деаконеску.

„Јон Деаконеску је значајан румунски пјесник који се обраћа небеским и овоземаљским силама, и тај поступак има у виду човјека, његову чистоту и непорочност, уз праведност и вријеме.“

Ален Гинсберг

„Поезија Јона Деаконескуа представља историју једног Ега који жели да буде свуда, без престанка, нарочито у капи сузе.“

Ежен Гилвик

Кратког стиха, пјесме Деаконескуа дотичу се темељних егзистенцијалних питања, садашњости у којој је сачувана прошлост и будућности која је већ ту и чека пјесника као што чека било које живо биће. Свака од тих пјесама остаје читаоцу дуго као подсјећање на његов властити живот. А то су били и остали темељни пјеснички дарови. Насљеђујући велику румунску поезију Јон Деаконеску води је новим путем који је у сагласју са његовим и нашим временом.

У оквиру програма 8. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2023, у 17 часова у НУБРС одржана је промоција књиге изабраних пјесама *Дубина дубине* Иштвана Турција, прошлогодишњег лауреата награде „Отворена књига“, издање УКРС-а 2023. О књизи су говорили Предраг Бјелошевић, главни и одговорни уредник издавачке дјелатности УКРС-а, Илеш Фехер, преводилац књиге, Милица Миленковић, књижевни критичар, а аутор, Иштван Турци, обратио се писмом будући да због раније преузетих обавеза није стигао у Бању Луку.

Предраг Бјелошевић, главни уредник издавачке дјелатности УКРС-а, Илеш Фехер, преводилац с мађарског, и Милица Миленковић, књижевни критичар

Гостовање учесника Сусрета у Народној библиотеци „Веселин Маслеша“ Лакташи

Поред промоција, уприличена је додјела Годишње награде УКРС-а за најбољу књигу у претходној години, коју су равноправно подијелили Жељка Аврић за збирку сонета *Сушти* и Горан Шаула за роман *Гроб Давидов*, а након тога учесници *Сусрета* представили су се публици Народне библиотеке „Веселин Маслеша“ из Лакташа.

Програм 8. *Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2023.* настављен је 20. октобра у 10.30 часова пјесничким представљањем учесника на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, а након тога у 12.30 часова у Гимназији Бања Лука.

Додјела Годишње награде за 2022. годину Жељки Аврић за збирку сонета „Сушти“

Поетски час на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци

Додјела Годишње награде за 2022. годину Горану Шаули за роман „Гроб Давидов“

Поетски час у Гимназији Бања Лука

У 17 часова у НУБ РС одржана је Свечана скупштина УКРС-а којом је обиљежено 30 година постојања и рада Удружења. Присуствовали су бројни чланови УКРС-а међу којима и писци оснивачи Удружења књижевника Републике Српске (Гојко Ђого, Мирослав Алексић, Мирјана Булатовић, Ранко Поповић, Душко Петровић, Благоје Баковић, Раде Симовић, Недељко Жугић) као и сви учесници 8. Међународних књижевних сусрета у Бањој Луци, што је свечаном тоњу Скупштине дало посебну драж. Након говора Предрага Бјелошевића о оснивању и развоју у свим његовим фазама нашег Удружења од УКС-а (1993. године) до данас када се зове Удружење књижевника Републике Српске,

многи добитници Повеље, највишег признања УКРС-а, и сами су евоцирали успомену на тај 31. октобар у хотелу „Јахорина“ када је Удружење основано у присуству писаца из Србије и српских писаца са простора БиХ који су успјели доћи на Јахорину у јеку тешких ратних дејстава. Повеље су на Скупштини добили писци заслужни за рад и развој УКРС-а: Ранко Прерадовић, Ранко Рисојевић, Ранко Павловић, Радослав Милошевић, Зоран Костић, Јованка Стојчиновић Николић, Предраг Бјелошевић, те представници културног, јавног и политичког живота Републике Српске. На Скупштини су додијелене повеље, највише признање УКРС-а, оснивачима, институцијама и заслужним појединцима.

Свечана Скупштина УКРС-а и књижевно вече

Свечана Скупштина УКРС-а и књижевно вече

Свечана Скупштина УКРС-а и књижевно вече, обраћање председника Предрага Бјелошевића

Додјела Повеље УКРС-а академику Гојку Ђого

Додјела Повеље УКРС-а Ранку Рисојевићу

Додјела Повеље УКРС-а Мирјани Булатовић

Додјела Повеље УКРС-а Благоју Баковићу

Додјела Повеље УКРС-а Мирославу Алексићу

Додјела Повеље УКРС-а академику Ранку Поповићу

Додјела Повеље УКРС-а Ради Симиовићу

Додјела Повеље УКРС-а Недељку Жугићу

Додјела Повеље УКРС-а Душку Поповићу

Додјела Повеље УКРС-а Ранку Павловићу

Додјела Повеље УКРС-а Зорану Костићу

Повељу УКРС-а Министарству просвјете и културе РС преузела је Данијела Павловић, начелник Одјељења за савремено стваралаштво и креативну индустрију

Повељу УКРС-а Граду Бања Лука преузела је Невена Благојевић, шеф Одјељења за друштвене дјелатности

Повељу УКРС-а НУБ-у Републике Српске преузела је Александра Глишић

Повељу УКРС-а актуелном предсједнику, Предрагу Бјелошевићу, уручио је потпредсједник Аћим Тодоровић

Након Скупштине, услиједило је Свечано затварање 8. Међународних књижевних сусрета – Бања Лука 2023. у ресторану „Обала“ смјештеном на обали Врбаса. Тридесетак пјесника је читало пјесме води и о води, а пјесничку поруку мира свијету ове године је прочитао пјесник и румунски академик Јон Деаконеску, овогодишњи лауреат Међународне награде „Отворена књига“. Уз музичку пратњу Саше Берендике и пјесме многих пјесника у свечарском расположењу затворени су 8. Међународни књижевни сусрети – Бања Лука 2023.

Јон Деаконеску чита пјесничку поруку мира свијету

Завршно вече у ресторану „Обала“ поред Врбаса

НАГРАДА „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“ ЗА 2022. ГОДИНУ

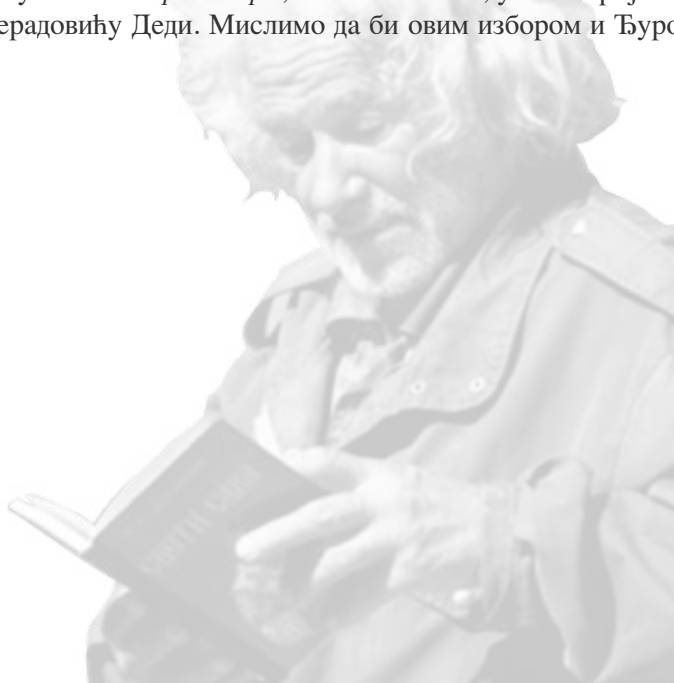
На конкурс за награду „Ђуро Дамјановић“ Удружења књижевника Републике Српске – Подружница Бања Лука, а која се додјељује за најбољу књигу (роман, збирка кратких прича, поезија) објављену на српском језику у претходној години, пристигло је 28 књижевних остварења.

Након што је прочитао све (неке и више пута) пристигле књиге, стручни жири у саставу: професор и књижевник др Ђорђе Вуковић (предсједник жирија) и књижевници Милан Ракуљ и Радмило Радовановић донио је једногласну одлуку да је овогодишњи добитник награде „Ђуро Дамјановић“ истакнути српски књижевник:

РАНКО ПРЕРАДОВИЋ (1944) за књигу МАСТИЉАРА СТАРА

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

„Песник Ранко Прерадовић је песник“, записао је својевремено Ђуро Дамјановић у рецензији за књигу *Луднички врт* (2000). Ова реченица била је мото и књижевнику Мирку Вуковићу када је писао обиман предговор за изабрана дјела у четири тома Ранка Прерадовића Деде, објављена поводом педесет година његовог књижевног стваралаштва. Прерадовићева нова пјесничка књига *Мастилјара стара* појавила се прошле године, као увод у овогодишњу прославу шест деценија изузетно плодног књижевног рада, и с обзиром на оно што се налази између корица ове књиге можемо без ограда рећи да запис Ђуре Дамјановића и даље не губи на актуелности. Ушушкан у аутобиографске елементе, Прерадовић и у овој књизи пјева о смислу лета и пада и слути весео крај, доказујући да и у позним годинама није изгубио луцидност и пјесничку свјежину. Можда се на први поглед чини да је Прерадовићева *Мастилјара стара* већ по свом изласку била предодређена за награду која носи Ђурино име, тим прије што пјева о језеру мастила које су, између осталог, заједно излијевали он и онај по којем награда носи име, али и неки други знаменити писци. Но, у стварности није било тако, јер све набројано није жирију посао учинило лакшим, него, напротив, још тежим. Стога, да је којим случајем награђена књига Берислава Благојевића, Славице Гароње, Далибора Пејића или било којег другог аутора из ужег избора, чланови жирија се не би огријешили, јер су у питању заиста биле нијансе. Оно што је пресудило, уз неоспоран квалитет *Мастилјаре старе*, било је свеукупно књижевно стваралаштво овогодишњег лауреата тако да је жири додијеливши награду „Ђуро Дамјановић“ за књигу *Мастилјара стара*, хтио то или не, у исто вријеме додијелио и награду за животно дјело Ранку Прерадовићу Деди. Мислимо да би овим избором и Ђуро Дамјановић био задовољан.

НАГРАДА „СТАНКО РАКИТА“ ЗА 2022. ГОДИНУ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА

Жири у саставу Златко Јурић (предсједник), Миладин Берић и Јово Чулић (чланови), разматрајући књиге које су ушле у ужи избор: *Не вјеруј ми да је кобајаги* Милене Дрпе, *Пера пуж* Игора Мијатовића, *Пролећна журба са вилом Бурђицом* Жељане Радојичић Лукић и *Песме по шаву скројене* Бојане Ступар, једногласно је одлучио да књижевну награду „Станко Ракита“ за најбољу књигу за дјецу и младе – први пут објављену на српском језику у 2022. години – додијели

ИГОРУ МИЈАТОВИЋУ за збирку пјесама *ПЕРА ПУЖ*, у издању УГ Креативни центар „Само тако“, Бања Лука

Збирка пјесама *Пера пуж* Игора Мијатовића, својом цјеловитошћу, богатством пјесничких слика и иновативношћу, издваја се међу књигама приспјелим на конкурс за књижевну награду „Станко Ракита“, која се додјељује за прва издања књига објављених у 2022. години. Тематски и мотивски ове пјесме су везане за живот пужа, од његовог рођења, дјетињства, одрастања, заљубљивања и вјечите тежње за бржим кретањем, опстанком и битисањем у судбинском свијету мекушаца. Вјешто употребљавајући персонификацију, хумор и игру, на басновит начин, пјесник гради свијет пужева, микрокосмос у коме се одражава и живот дјетета, односно човјека у савременом свијету.

Кроз раздрагане и хумором проткане пјесме које се, у већини случајева, истичу јединственим пјесничким рјешењима, Мијатовић нуди веома интересантно књижевно штиво за дјецу и младе. Ослањајући се на књижевне претходнике, мајсторе богатог стиха, првенствено на Љубивоја Ршумовића, пјесник Игор Мијатовић веома вјешто употребљава ритам, риму, оноματοпеју и друга изражајна средства којима се постиже мелодичност и експресивност пјесничког језика и на тај начин сугестивно и веома упечатљиво дјелује на читаоца.

Пјесме у књизи *Пера пуж*, као самосталне лирске пјесничке цјелине, чврсто су повезане на мотивском и тематском плану, а повезује их и јединствени лирски субјекат, пуж Пера. Богатством пјесничког језика, посебношћу пјесничких слика и мотива, посебно се издвајају цјеловите пјесме „Корнел и Лена“, „Пуж маратонац“, „Ода зеленој салати“, „Шатровачка“, као и веома успјеле звучне игре у пјесмама „Спора разбрајалица“ и „Телефонски разговор“.

Награда „Станко Ракита“ састоји се од повеље и новчаног износа, а додјељује је Удружење књижевника Републике Српске – Подружница Бања Лука.

